

**UCHWAŁA NR XXV/155/18  
RADY GMINY SIDRA**

z dnia 8 czerwca 2018 r.

**w sprawie przyjęcia do realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Sidra  
na lata 2017-2023**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994, poz. 1000) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Sidra na lata 2017-2023, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Traci moc Uchwała Nr XXIII/129/17 Rady Gminy Sidra z dnia 28 grudnia 2017 r. w sprawie przyjęcia do realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Sidra na lata 2017-2023.

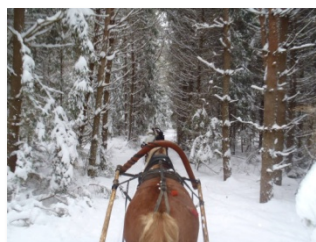
§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Sidra.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady

**Bogusława Czyżewska**

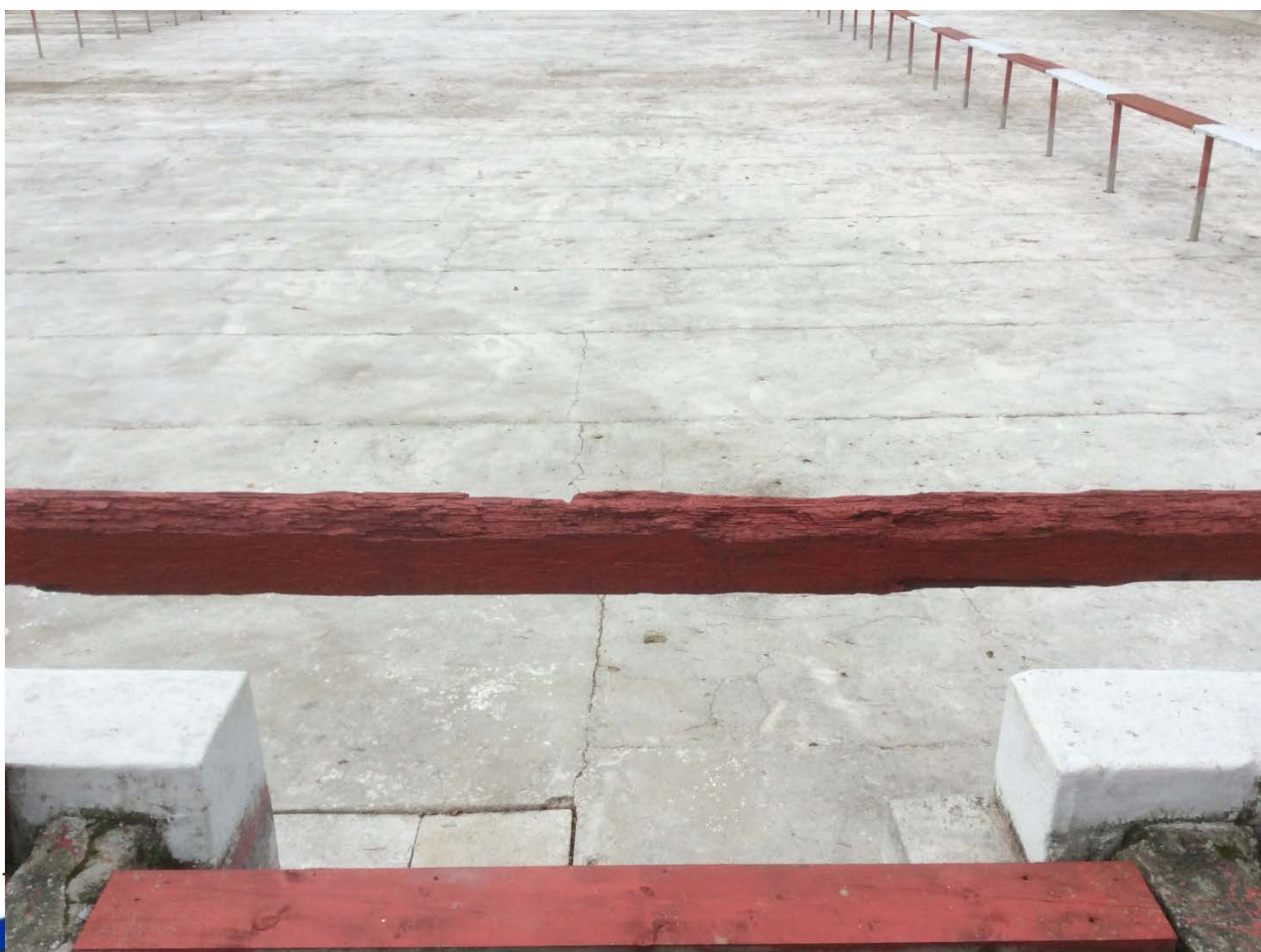
# WSPÓLNIE BUDUJEMY NOWĄ SIDRĘ



**PROGRAM REWITALIZACJI GMINY SIDRA NA LATA 2017-2023**

<b>SPIS TREŚCI</b>	<b>NUMER STRONY</b>
<b>I. WPROWADZENIE</b>	<b>- 4</b>
1. Struktura programu rewitalizacji	- 5
2. Powiązania programu rewitalizacji z dokumentami strategicznymi gminy Sidra	- 6
<b>II. DIAGNOZA</b>	<b>- 9</b>
1. Charakterystyka gminy Sidra	- 9
2. Położenie gminy Sidra	- 9
3. Środowisko naturalne	- 12
4. Rys historyczny	- 14
5. Urbanistyka gminy Sidra	- 15
6. Zabytki	- 16
<b>III. WYZNACZENIE OBSZARU REWITALIZACJI NA TERENIE GMINY SIDRA</b>	<b>- 21</b>
1. Gmina Sidra – jednostki referencyjne	- 37
2. Gmina w oczach mieszkańców – wyniki konsultacji społecznych	- 38
<b>IV. ANALIZA NEGATYWNYCH ZJAWISK I CZYNNIKÓW KRYZYSOWYCH NA OBSZARZE GMINY SIDRA ORAZ OBSZARACH REWITALIZOWANYCH</b>	<b>- 39</b>
1. Sfera społeczna	- 39
a) Demografia	- 40
b) Bezrobocie/ubóstwo, wykluczenie społeczne	- 49
c) Stan zdrowia mieszkańców	- 62
d) Bezpieczeństwo publiczne	- 65
e) Kapitał społeczny	- 67
2. Sfera gospodarcza	- 70
3. Sfera środowiskowa	- 75
4. Sfera przestrzenno-funkcjonalna	- 78
5. Sfera techniczna	- 80
6. Podsumowanie	- 85
4. Analiza negatywnych zjawisk i czynników kryzysowych na analiza potencjałów	- 86
5. Proces tworzenia programu rewitalizacji	- 90
<b>IV. CZĘŚĆ KONCEPCYJNA</b>	<b>- 91</b>
1. Wizja i cele rewitalizacji	- 92
2. Struktura celów rewitalizacji	- 94
3. Przedsięwzięcia rewitalizacyjne	- 105
4. Lista planowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych	- 106
5. Zintegrowane podejście do lokalnego programu rewitalizacji	- 129

<b>V. CZĘŚĆ ZARZĄDCZA</b>	- 138
1. Operator programu i koordynator rewitalizacji	- 139
2. Zespół ds. realizacji programu rewitalizacji	- 139
3. System obiegu informacji w ramach zarządzania programem rewitalizacji	- 139
4. Informacja i promocja	- 139
5. Harmonogram realizacji procesu rewitalizacji	- 141
6. Zadania do końca 2018 roku	- 142
7. Okres pełnej funkcjonalności programu rewitalizacji (2021-2023)	- 142
8. Kompleksowość	- 143
1.    Komplementarność problemowa	- 143
2.    Komplementarność przestrzenna	- 143
3.    Komplementarność źródeł finansowania	- 148
4.    Komplementarność proceduralno-instytucjonalna	- 148
9. Realizacja zasady partnerstwa i partycypacji	- 148
10. Monitorowanie realizacji programu rewitalizacji	- 149
11. Ocena postępów osiągnięcia celów programu	- 153
12. System wprowadzania zmian w reakcji na zmienność otoczenia	- 153
<b>VI. DOKUMENTY Z PRAC PARTYCYPACYJNYCH</b>	- 155



## I. WPROWADZENIE

---

**N**iniejszy dokument ma istotne znaczenie dla rozwoju całej gminy Sidra. Skupiając się na wybranych obszarach gminy, ma na celu zaplanowanie przedsięwzięć w istotny sposób wpływających na pozytywną zmianę na obszarze całej gminy.

Wynika to w dużej mierze ze specyfiki wschodnich regionów Polski, a w szczególności przygranicznych gmin podlaskich, które niosą brzemień wieloletniego zapóźnienia gospodarczego, społecznego i kulturowego, które w istotny sposób odróżnia je od podobnych gmin wiejskich położonych w zachodniej i centralnej Polsce. Przeprowadzona diagnoza wykazała całkowite braki w pewnych obszarach (np. infrastruktury technicznej) na terenie całej gminy. Podobnie w - najważniejszej z punktu widzenia procesu rewitalizacji - sferze społecznej, na terenie gminy Sidra trudno było wykazać szczególne różnice pomiędzy jednostkami referencyjnymi. Dlatego motywem przewodnim podjęcia procesu rewitalizacji jest doprowadzenie do podjęcia wielu projektów i realizacji przedsięwzięć, z których skorzystają wszyscy mieszkańcy gminy. Ich partycypacyjna realizacja, a także społeczna ocena efektów i możliwość partycypacji w tworzeniu modyfikacji będzie stanowić zaczyna aktywności lokalnej i inspirację dla podejmowania innych kompleksowych i skutecznych interwencji na rzecz także innych obszarów jednostki samorządu terytorialnego.

Podstawę formalno-prawną opracowania niniejszego Programu Rewitalizacji stanowią:

- art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, z późniejszymi zmianami), który określa tytuł do uchwalania programów rewitalizacji,
- „Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na latach 2014-2020”,
- Uchwała Rady Gminy o przystąpieniu do sporządzenia Programu rewitalizacji dla Gminy Sidra
- Zasady konkursu dotacyjnego na wsparcie gmin wiejskich z województwa podlaskiego w zakresie przygotowania lub aktualizacji programów rewitalizacji.

W świetle wytycznych program rewitalizacji to inicjowany, opracowany i uchwalony przez radę gminy, na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, z późn. zm.), wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej lub środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju, stanowiący narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji.

„Lokalny Program Rewitalizacji dla gminy Sidra na lata 2017-2023” stanowi podstawę do realizacji działań, które mają przyczynić się do poprawy warunków życia mieszkańców wyznaczonego obszaru rewitalizacji, w szczególności tych, którzy są zagrożeni wyłączeniem z lokalnej społeczności, aby w konsekwencji doprowadzić do ich integracji społecznej.

Zakres problemowy niniejszego opracowania obejmuje zagadnienia odnoszące się do pięciu obowiązkowych sfer wyznaczonych w „Wytucznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na latach 2014-2020” czyli sfer:

- a) społecznej (dotyczących najistotniejszych zjawisk, takich jak bezrobocie, wykluczenie społeczne, ubóstwo, stan zdrowia, aktywność społeczna)
- b) gospodarczej (w szczególności w zakresie niskiego stopnia rozwoju przedsiębiorczości),
- c) środowiskowej (w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia mieszkańców lub stanu środowiska),
- d) przestrzenno-funkcjonalnej (w szczególności w zakresie niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej),
- e) technicznej (w szczególności w zakresie degradacji stanu technicznego obiektów mieszkaniowych, oraz braku funkcjonowania rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska).

W ramach ww. sfer wykonano diagnozę obszaru gminy Sidra, opierającą się na dostępnych danych pochodzących m.in. od Urzędu Gminy Sidra, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, sidrańskiego ośrodka kultury, Ochotniczej Straży Pożarnej, Głównego Urzędu Statystycznego, Banku Danych Liczbowych, Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej, Powiatowego Urzędu Pracy, a także Powiatowej Komendy Policji. Wykorzystano także dane pochodzące z konsultacji społecznych.

## I.1 STRUKTURA PROGRAMU REWITALIZACJI

**Niniejszy dokument spełnia wymogi co do struktury Programów Rewitalizacji określone w „Wytucznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na latach 2014-2020”.**

Dokument zawiera:

1. Opis powiązań programu rewitalizacji z dokumentami strategicznymi gminy;
2. Diagnozę czynników i zjawisk kryzysowych oraz skalę i charakter potrzeb rewitalizacyjnych;
3. Zasięgi przestrzenne obszaru/obszarów rewitalizacji, tj. określenie, w oparciu o inne dokumenty strategiczne gminy lub diagnozę i identyfikację potrzeb rewitalizacyjnych, terytorium/terytoriów najbardziej wymagających wsparcia. Wizję stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji (planowany efekt rewitalizacji);
4. Cele rewitalizacji oraz odpowiadające zidentyfikowanym potrzebom rewitalizacyjnym kierunki działań mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk;
5. Listę planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z ich opisami zawierającymi, w odniesieniu do każdego projektu/przedsięwzięcia rewitaliza-

cyjnego, co najmniej: nazwę i wskazanie podmiotów go realizujących, zakres realizowanych zadań, lokalizację (miejsce przeprowadzenia danego projektu), szacowaną wartość, prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji;

6. Charakterystykę pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych realizujących kierunki działań, mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk powodujących sytuację kryzysową
7. Mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji;
8. Indykatywne ramy finansowe w odniesieniu do przedsięwzięć, o których mowa w lit. f oraz g, z indykatywnymi wielkościami środków finansowych z różnych źródeł (także spoza funduszy polityki spójności na lata 2014-2020 - publiczne i prywatne środki krajowe w celu realizacji zasady dodatkowości środków UE);
9. Mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów i grup aktywnych na terenie gminy w proces rewitalizacji;
10. System realizacji programu rewitalizacji. System monitoringu i system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu programu.

## **I.2 POWIĄZANIA PROGRAMU REWITALIZACJI Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI GMINY SIDRA**

### **1. Niniejszy Program Rewitalizacji ma bezpośrednie powiązania z Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Sidra powstałym w 2016 roku.**

Wskazano w nim, między innymi, iż kluczowym zagadnieniem jest przezwycięzenie barier rozwojowych i obciążeń, z którymi boryka się każda jednostka administracyjna i każda organizacja.

W przypadku gminy Sidra obok obciążeń o charakterze strukturalnym (takich jak wysoki udział niskotowarowych gospodarstw rolnych) oraz zupełnie autonomicznym (jak peryferyjne położenie), uczestniczący w sesji strategicznej przedstawiciele lokalnych instytucji sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego zidentyfikowali następujące kluczowe obszary problemowe i odpowiadające im zagadnienia strategiczne, które winny być podjęte, aby problemy rozwojowe gospodarki lokalnej mogły być rozwiązane bądź zminimalizowane:

- Niekorzystna struktura gospodarki lokalnej

W strukturze gospodarki lokalnej dominuje ekstensywne rolnictwo, a brak jest sektorów o wysokiej wartości dodanej, podwyższających konkurencyjność gminy. Również - kluczowy ze względu tworzenia nowych miejsc pracy - sektor małych i średnich przedsiębiorstw boryka się z problemami strukturalnymi, a możliwe do zagospodarowania segmenty rynku obsługiwane są przez podmioty spoza gminy. Na słabość gospodarki lokalnej wpływa również nierównomierna w skali gminy

koncentracja podmiotów gospodarczych, zbyt mały dopływ zewnętrznego kapitału inwestycyjnego oraz nieatrakcyjne warunki kredytowe i podatkowe.

- Niski poziom aktywności gospodarczej

Miejsca pracy powstają w przedsiębiorstwach, które się rozwijają oraz w wyniku uruchamiania działalności gospodarczej przez nowe podmioty. O aktywności gospodarczej na terenie gminy decyduje panująca kultura przedsiębiorczości, oraz stopień skłonności do podejmowania działalności gospodarczej. Niski wskaźnik aktywności gospodarczej w gminie wynoszący 29,8 przedsiębiorstwa/1000 mieszkańców (Województwo Podlaskie - 75,6 przedsiębiorstw/1000 mieszkańców) wskazuje na brak postaw przedsiębiorczych oraz sprzyjających warunków prowadzenia działalności gospodarczej.

- Niska wydajność pracy w rolnictwie i ukryte bezrobocie na wsi

Gospodarka gminy jest oparta na rolnictwie operującym w oparciu o raczej słabe warunki naturalne, co w zderzeniu z „ceno-biorczym” charakterem produkcji rolnej, skutkuje niską efektywnością gospodarowania i ubożeniem ludności wiejskiej. Negatywnymi zjawiskami w sektorze rolniczym są starzenie się pracujących na roli, rozdrobnienie gospodarstw rolnych, krótszy okres wegetacji roślin uprawnych w porównaniu z innymi rejonami gruntów oraz niski poziom warunków życia na wsi.

- Niski stopień wykorzystania istniejącego potencjału turystycznego

Dysponująca atrakcyjnymi walorami turystycznymi Gmina ma szansę powiększyć lokalną bazę ekonomiczną o znaczące dochody z turystyki, których wzrost przyczyni się do powstawania nowych miejsc pracy oraz intensyfikacji ruchu inwestycyjnego. Braki w wyposażeniu w infrastrukturę noclegową i gastronomiczną, niezagospodarowane szlaki turystyczne oraz cieki i zbiorniki wodne w połączeniu z niewystarczającą polityką promocyjną skutecznie utrudniają rozwój funkcji turystyczne obszaru.

- Słaba dostępność infrastruktury technicznej

Jakość oraz stopień wyposażenia w urządzenia infrastruktury technicznej przesądzą o atrakcyjności inwestycyjnej gminy oraz warunkach życia mieszkańców. O peryferyjności obszaru, bardziej decyduje jego dostępność i spójność komunikacyjna oraz uzbrojenie w media niż położenie geograficzne. Szczególny niedobór w zakresie wyposażenia w podstawową dla funkcjonowania ludności i firm infrastrukturę kanalizacyjną powoduje marginalizację obszaru gminy.

Przedmiotowy dokument skupia się wokół wielu obszarów problemowych, takich jak: bezrobocie, problemy związane z niezaspokojeniem potrzeb osób starszych, dużym uzależnieniem mieszkańców od świadczeń pomocy społecznej i ich niepełnosprawnością, niewykorzystanie potencjałów gminy.

Oba dokumenty - Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sidra oraz Lokalny Program Rewitalizacji mówią o potrzebie poprawy standardu życia wszystkich członków lokalnej społeczności, konieczności zapewnienia mieszkańcom gminy warunków sprzyjających osobistemu rozwojowi oraz eliminacji negatywnych zjawisk dotyczących mieszkańców tj. ubóstwu oraz wykluczenia społecznego, a także wskazują obszary działań służących zniweczeniu występujących zjawisk niekorzystnych. Oba wskazują też na istotność poprawy warunków technicznych, których obecny stan wpływa istotnie na



degradację zarówno samego obszaru gminy, jak i stosunków społecznych na jej obszarze.

## **2. Niniejszy Program Rewitalizacji ma bezpośrednie powiązania ze Strategią Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Szlak Tatarski, której gmina Sidra jest członkiem.**

W punkcie III.2. Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Szlak Tatarski „Określenie wizji, misji oraz celów rozwoju LGD” zapisana jest docelowa wizja rozwoju gmin w oparciu o misję Lokalnej Grupy Działania:

**WIZJA:** Obszar LGD Szlak Tatarski atrakcyjny mieszkańcom, jak i turystom, dzięki aktywnym działaniom lokalnych społeczności przy wykorzystaniu niebywałych w skali kraju i Europy walorów przyrodniczo-kulturowych i przygranicznego położenia.

**MISJA:** LGD Szlak Tatarski inicjuje i realizuje na swoim terenie nowatorskie projekty ukierunkowane na wykorzystanie unikatowych zasobów kulturowych, historycznych i przyrodniczych oraz poprawę jakości życia mieszkańców obszaru LGD.

Określone zostały cele ogólne i szczegółowe LGD Szlak Tatarski:

**I CEL OGÓLNY:** Aktywizacja zawodowa i społeczna mieszkańców obszaru LGD

**CELE SZCZEGÓŁOWE:**

- Promocja przedsiębiorczości
- Rozwój kapitału społecznego

**II CEL OGÓLNY:** Podniesienie atrakcyjności turystycznej obszaru LGD

**CELE SZCZEGÓŁOWE:**

- Rozwój oferty turystycznej
- Rozwój infrastruktury społecznej

Cele ujęte w obu dokumentach są komplementarne, ukierunkowane na skuteczną politykę społeczną, wykorzystanie potencjałów gmin, które mają wspierać aktywność mieszkańców w wykorzystywaniu własnych zasobów dla budowania warunków dobrego życia. Realizacja zawartych w dokumentach propozycji konkretnych działań może przyczynić się do rozwiązania wielu istotnych problemów społecznych.

## II. DIAGNOZA

---

**D**iaгноza zawarta w programie rewitalizacji obejmuje analizę wszystkich 5 obowiązkowych sfer (tj. sfery społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzennofunkcjonalnej oraz technicznej) dla całego obszaru gminy oraz pogłębioną diagnozę obszaru rewitalizacji.

Celem niniejszej diagnozy jest szczegółowe przeanalizowanie występujących na obszarze rewitalizacji problemów oraz potencjałów, i na podstawie tej analizy, sformułowanie rekomendacji i wniosków umożliwiających wyznaczenie następnie celów rewitalizacji i doboru przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Szczególnie istotne w tym kontekście jest rozpoznanie problemów społecznych, gdyż to właśnie ich rozwiązywanie stanowi istotę rewitalizacji.

### II.1. CHARAKTERYSTYKA GMINY SIDRA

Niniejsza skrótowa charakterystyka gminy Sidra jest niezbędna dla późniejszego opisanie potencjałów, których wykorzystanie w istotny sposób przyczyni się do skuteczności procesu rewitalizacji, wynikiem czego będzie poprawa jakości życia mieszkańców i powstrzymanie negatywnych trendów występujących na obszarach zrewitalizowanych.

### II.2. POŁOŻENIE GMINY SIDRA

Położenie gminy, a zwłaszcza jej skomunikowanie z większymi ośrodkami regionu i kraju, ma decydujące znaczenie dla rozwoju gminy. Położenie przygraniczne, z dala od centrum, może być szansą rozwojową dla gmin, choć często szanse te uwarunkowane są czynnikami ponadlokalnymi – polityką Polski i Europy.

Gmina Sidra jest jedną ze 118 gmin znajdujących się na terenie województwa podlaskiego i jedną z 10 gmin Powiatu Sokólskiego składającego się z:

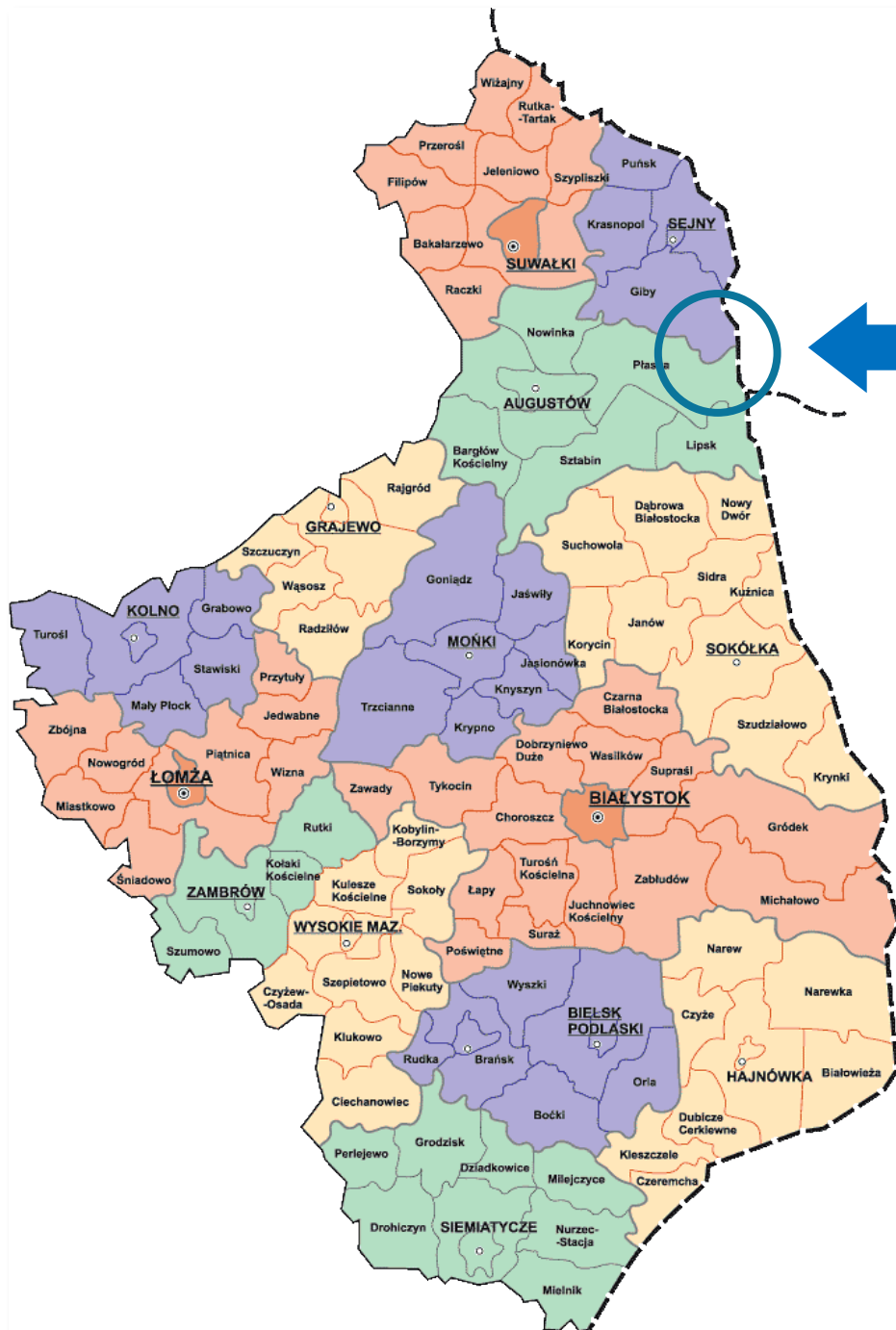
- gmin miejsko-wiejskich: Dąbrowa Białostocka, Krynki, Sokółka, Suchowola;
- gmin wiejskich: Janów, Korycin, Kuźnica, Nowy Dwór, Sidra, Szudziałowo;
- miast: Dąbrowa Białostocka, Krynki, Sokółka, Suchowola.

Gmina Sidra znajduje się we wschodniej części województwa podlaskiego tuż obok granicy z Białorusią. Na mapie Powiatu Sokólskiego Gmina Sidra leży w północno – wschodniej części, granicząc z 5 z 10 gmin powiatu:

- Dąbrową Białostocką
- Janowem
- Nowym Dworem
- Kuźnicą
- Sokółką

Obszar Gminy zajmuje powierzchnię 174 km<sup>2</sup>, co stanowi 8,5% powierzchni Powiatu Sokolskiego i odpowiednio 0,86% powierzchni Województwa Podlaskiego. Obszar Gminy Sidra jest nieco mniejszy niż średnia wielkość gmin na terenie Powiatu Sokólskiego, która wynosi 187 km<sup>2</sup>.

Siedzibą gminy jest miejscowość Sidra, oddalona o 22 km od Sokółki - siedziby powiatu (drogą DK19), 67 km od stolicy województwa - Białegostoku (drogą DK19) oraz 265 km od Warszawy (drogami DK8 i S8). Sidra ma korzystne połączenie z Augustowem - 58 km (DK8). Stolica gminy położona jest w odległości 19 km od polsko-białoruskiego przejścia w Kuźnicy oraz 38 km od Grodna (drogą M6). Odległość do Druzgiennik to 158 km (DK16), do Wilna - 268 km (DSK16), do Kowna - 212 km (E67). Najbliżej zlokalizowanym polskim portem lotniczym jest port Warszawa – Okęcie – 272 km (drogami DK8 i S8). Głównym zewnętrznym szlakiem komunikacyjnym gminy jest połączenie kolejowe Warszawa – Białystok – Suwałki.



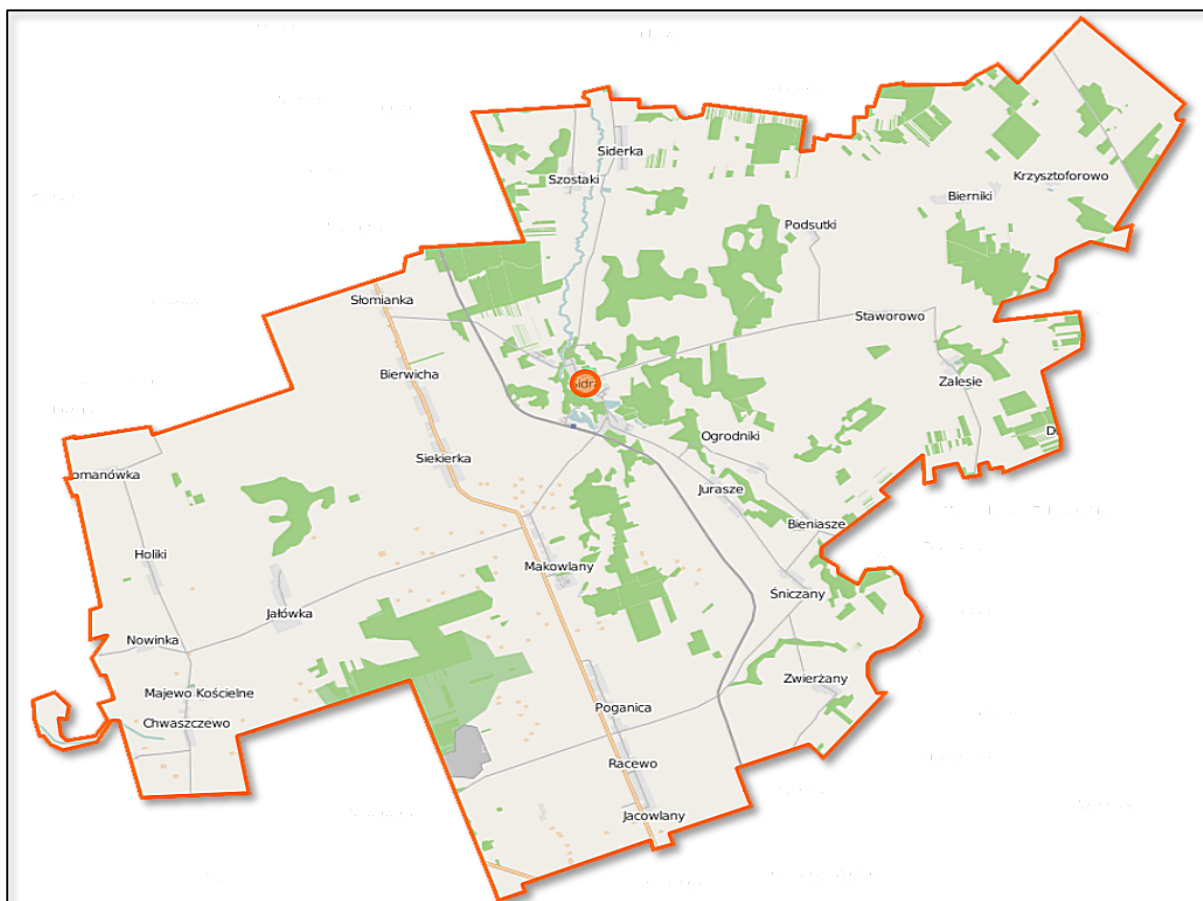
*gminy*

*Położenie Sidra.*

*Opracowanie własne.*

### Sieć osadniczą gminy stanowi 28 sołectw:

Bieniasze, Bierniki, Bierwicha, Chwaszczewo, Holiki, Jaco-wlany, Jałówka, Jurasze, Makowlany, Nowinka, Ogro-dniki, Podsutki, Poganica, Pohorany, Potrubowszczyzna, Racewo, Romanówka, Siderka, Sidra, Siekierka, Słomianka, Staworowo (sołectwa: Stawo-rowo I i Staworowo II), Szostaki, Śniczany, Wólka, Zalesie, Zwierzany. Podstawowym układem komunikacyjnym w Gminie Sidra jest i w dalszym ciągu pozostanie układ drogowy. Sieć dróg zapewnia spójność i dostępność komunikacyjną Gminy.



Mapa gminy Sidra. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Sidra>

Przez teren Gminy przebiegają następujące drogi:

#### 1. Drogi wojewódzkie:

672 Korycin – Janów – Sokolany - przebiegająca przez teren Gminy na długości 0,96 km.

673 Lipsk – Dąbrowa Białostocka – Sokółka - przebiegająca przez teren Gminy na długości 13,660 km.

#### 2. Drogi powiatowe:

1249 B Nowy Dwór – Kudrawka – Siderka – Sidra – Makowlany

1252 B Sidra – Słomianka

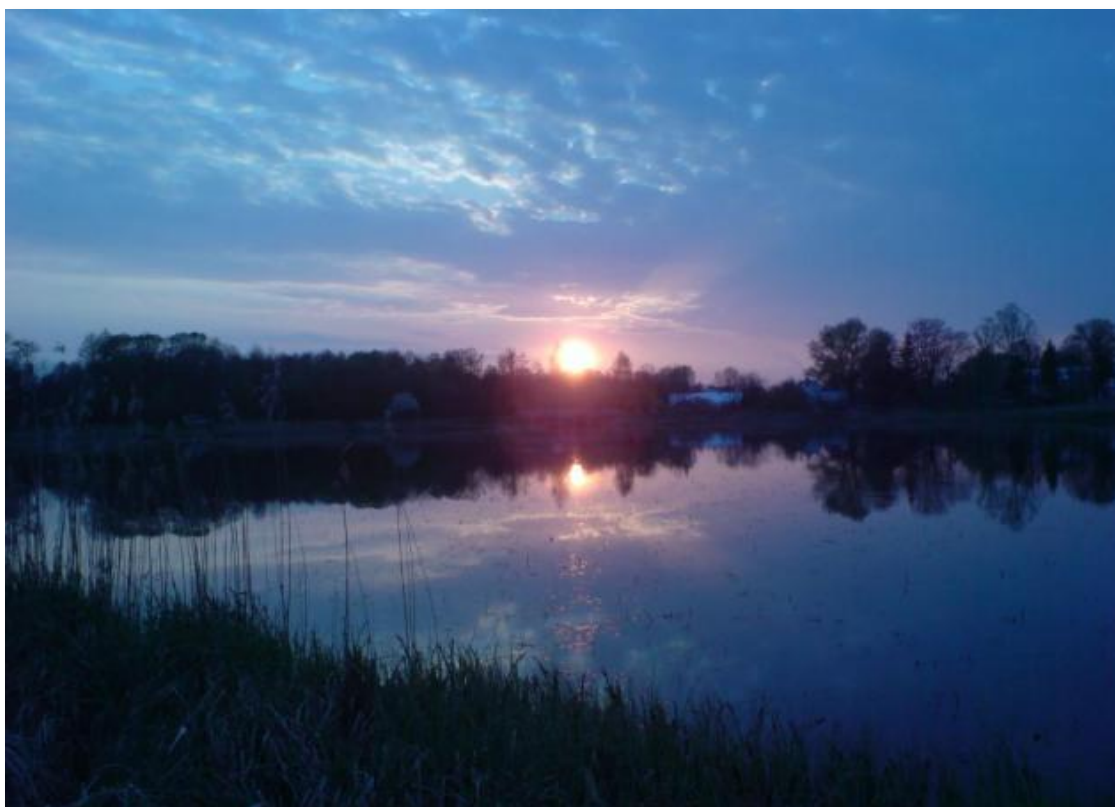
1257 B Mieleszkowce – Zalesiańskie – Litwinki – Bieniasze – Śniczany

1259 B Sidra – Staworowo – Zalesie – Achrymowce – Starowlany – Poptawce  
1260 B Droga 1259B – Mikielowszczyzna – Bierniki – Krzysztoforowo – 1256B  
1261 B Sidra – Jurasze – Sniczany – Racewo - Nowowola  
1262 B Sokolany – Gliniszczce W.- Gliniszczce M. – Zwierzany – droga 1261B  
1263 B droga 1261B – Ogrodniki /Antonowo/  
1280 B Zalesie – Długosielce  
1303 B Suchodolina – Sadowo – Nowinka – Romanówka – Holiki – Majewo Trzcianka – Bogusze – Sokółka  
1323 B Janów – Kuplisk – Budno – Nowinka – Jałówka - Makowlany Łączna długość dróg powiatowych na terenie gminy Sidra - 64,938 km.

**POTENCJAŁ:** *Bliskość Białorusi, umożliwiającą realizację wspólnych projektów transgranicznych, także działań miękkich, wykorzystanie w budowaniu regionalnej marki kulturalnej i tu-rystycznej, a także budowaniu powiązań biznesowych.*

### II.3. ŚRODOWISKO NATURALNE

Środowisko naturalne stanowi istotny czynnik wpływający na możliwość rozwoju gminy, leżącej na terenach postrzeganych powszechnie jako najczystsze ekologicznie w Polsce. Rozwój gminy – to także możliwość rewitalizacji jej obszarów zdegradowanych. Turystyka w Polsce daje już przeszło 6 proc. PKB. I warto pamiętać, że w Europie, w czasie niedawnego kryzysu gospodarczego, była to jedna z nielicznych gałęzi gospodarki, która ciągle kreowała nowe miejsca pracy.



Zalew w Sidrze. <http://podlaskie.regiopedia.pl>

Teren na którym położona jest gmina Sidra charakteryzuje się zróżnicowanym oraz bogatym rozwojem fauny oraz flory. W okolicznych lasach, na łąkach oraz terenach podmokłych występuje wiele gatunków będących pod ochroną lub rzadko występujących. W pobliżu wsi Siekierka na terenach podmokłych występuje siedlisko żurawi. W okolicach samej Sidry, na przełomie lipca i sierpnia, można obserwować skupianie się bocianów białych, które tworzą swoisty "bociani sejm" składający się z nawet czterdziestu ptaków. Ponadto na tych terenach można obserwować tak rzadkie gatunki jak bocian czarny czy dzięcioł czarny. Na obszarze gminy występują także bobry, łabędzie, kaczki krzyżówki, kuropatwy, jaszczurki, ropuchy, rzekotki, zaskrońce, natomiast ze świata roślinnego grzybienie białe, grązele żółte, storczyki, zawilce. W Sidrze utworzone zostały dwa zalewy, w wodach których występują szczupaki, okonie, amury, karpie i inne ryby.

Prawie piątą część gminy pokrywają lasy, które obfitują w owoce runa leśnego i grzyby. Występują w nich jagody, maliny, jeżyny, poziomki, natomiast z grzybów borowiki, rydze, pieprzniki jadalne (kurki), gąski zielonki, maślaki i inne.

### **System ekologiczny Gminy Sidra tworzą:**

#### 1. Doliny rzek, w tym:

- dolina rzeki Sidry - jako wielkoprzestrzenny element systemu przyrodniczego o znaczeniu regionalnym i funkcjach: ekologicznej, krajobrazowej i gospodarczej,
- pozostałe mniejsze doliny cieków wodnych (Bierwichy, Poganicy i Mościszanki) i obniżeń terenowych jako elementy drobnoprzestrzenne systemu przyrodniczego gminy o znaczeniu lokalnym i funkcjach: ekologicznych, krajobrazowych i gospodarczych.

#### 2. Kompleksy leśne:

Mają one charakter drobnoprzestrzennych elementów systemu przyrodniczego Gminy o znaczeniu lokalnym i funkcjach: ekologicznych, gospodarczych i krajobrazowych.

W większości lasy te w powiązaniu z ciągami ekologicznymi ekosystemu dolin rzecznych zachowują układ ciągłości przestrzennej systemu. Elementami wspomagającymi i współdziałającymi w zakresie funkcjonowania systemu ekologicznego gminy są tereny otwarte o charakterze rolno-osadniczym, głównie tereny upraw polowych.

Podstawowym warunkiem rozwoju gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego gminy jest zachowanie walorów istniejących struktur środowiska przyrodniczego z jednoczesnym zapewnieniem możliwości jego właściwego funkcjonowania. W związku z powyższym obszary systemu ekologicznego (strefy ekologicznej) gminy podlegać powinny ochronie przed zainwestowaniem i degradacją głównie sanitarną.

Wszystkie pozostałe obszary tj. poza systemem przyrodniczym (terenami otwartymi) posiadają warunki do rozwoju różnych form osadnictwa i zabudowy. Przy czym należy podkreślić, że są to zarazem obszary o podstawowych wartościach rolniczej przestrzeni produkcyjnej, stwarzających odpowiednie warunki do rozwoju określonych form gospodarki żywnościowej.

**POTENCJAŁ:** *Atrakcyjność turystyczna, szczególnie sprzyjająca turystyce pieszej i rowerowej, możliwość uprawiania sportów wodnych oraz wędkarstwa w połowie drogi między Białymstokiem i Augustowem.*

#### II.4. RYS HISTORYCZNY

Historia regionu i miejsca historyczne stanowią nie tylko potencjalną atrakcję turystyczną, ale także mogą być istotnym czynnikiem społecznotwórczym – a więc wpływającym bezpośrednio na rewitalizację społeczną. W małych miejscowościach to właśnie na lokalnej historii skupia się większość aktywności organizacji pozarządowych.



*Młyn w Sidrze. Pocztówka sprzed 1918 roku. <https://www.radzima.org>*

Bogata historia Sidry sięga XVI wieku. Przywileje osadnicze okolicznym mieszkańcom nadawała królowa Bona i król Zygmunt August. Z dziejami miejscowości związany był ród Wołłowiczów, którego członkowie pełnili w XVI wieku ważne funkcje na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 1566 r. właściciel Sidry, starosta mohylowski, kasztelan trocki i podkomorzy litewski - Eustachy Wołłowicz otrzymał od króla Zygmunta Augusta przywilej, na mocy, którego dotychczasowa wieś otrzymała prawa miejskie oraz targowe.

Dobra na których została założona Sidra były własnością kolejno Gasztołdów, Hołowczyńskich a pomiędzy 1538 a 1558 r. zostały objęte w posiadanie przez Andrzeja Wołłowicza. W 1558 dobra te odkupił od niego jego brat Eustachy Wołłowicz syn Bogdana. Wkrótce otrzymuje dodatkowe darowizny od króla Zygmunta Augusta. W 1563 król nadał przywilej na staw i młyn na rzece w Sidrze i w tym okresie też został założony dwór w Zalesiu oraz zbudowany przez Pawła Wołłowicza dwór w Pawłowiczach.

W 1566 r. Sidra otrzymuje od króla Zygmunta Augusta prawa miejskie i wkrótce obok powstającego miasteczka w części południowo-wschodniej wzniesiono warowną rezydencję z



bastejami. Eustachy Wołłowicz już jako kanclerz wielki litewski i kasztelan trocki umiera w 1587 r. w drodze do Krakowa na koronację Zygmunta III Wazy. Jego dobra odziedziczyła córka Regina będąca żoną kasztelana Seweryna Bonera, którzy jednak umierają kolejno w 1591 i 1592 r. Dobra w skład których wchodziła Sidra odziedziczyli synowie wojewody Grzegorza Bogdanowicza Wołłowicza, cześnik litewski Piotr i starosta rogaczewski Roman. W 1602 r. Hieronim Wołłowicz ufundował kościół katolicki w Zalesiu. Po podziale dóbr Sidra przypadła Piotrowi Wołłowiczowi, a później jego córce Helenie, która w 1622 r. poślubiła cześnika Janusza Hołowiczeńskiego, a w 1630 Krzysztofa Potockiego, po którym odziedziczył dobra kasztelan Andrzej Potocki. Potoccy przebudowali zamek na pałac. Córka Andrzeja Potockiego, Konstancja Maria Anna została żoną podkanclerzego litewskiego Stanisława Antoniego Szczuki. Szczukowie ufundowali w Sidrze kaplicę drewnianą, która istniała do 1782 r. do momentu ukończenia budowy nowego murowanego kościoła, który rozpoczęto budować w 1705 roku. Projekt kościoła opracował architekt włoski Józef Piola. W XVIII wieku powstała też w mieście drewniana żydowska synagoga, ukończona w 1783 roku dzięki wsparciu finansowemu ówczesnego właściciela Ignacego Potockiego. Od XVII do XIX wieku Sidra była jednym z głównych ośrodków kalwinizmu w Polsce.

W roku 1804 r. Ignacy Potocki sprzedał Sidrę wraz z dobrami rodzinie Rembelińskich. W XIX wieku Sidra utraciła prawa miejskie. W 1863 roku podczas powstania styczniowego został rozstrzelany kapitan Zawistowski, właściciel pobliskich dóbr w Siderce. W 1878 r. Sidra liczyła 920 mieszkańców. Ostatnimi właścicielami Sidry byli Wincenty i Wanda Hejnerowiczowie. W okresie okupacji niemieckiej w latach 1941-1944 nastąpiła eksterminacja ludności żydowskiej, którą umieszczono w getcie w Sokółce, a potem w Grodnie a potem zamordowano w Treblince. W okresie II Wojny światowej w Sidrze działało ugrupowanie Armii Krajowej pod dowództwem Wacława Hryckiewicza ps. „Łomski”.

**POTENCJAŁ: *Możliwość budowania wspólnoty lokalnej opartej na bogatej historii, możliwość realizacji działań kulturalnych, międzypokoleniowych, edukacyjnych.***

## II.5. URBANISTYKA GMINY SIDRA

**Sieć osadnicza gminy Sidra jest charakterystyczna dla gmin wiejskich na wschodzie kraju. Przeważają tutaj wsie – ulicówki, charakteryzujące się zwartą zabudową mieszkaniową po obu stronach drogi. W gminie występują również miejscowości typu rzędówka, ciągnące się wzdłuż prostej drogi z luźną zabudową, często występujące tylko po jednej stronie.**

Zabudowa mieszkaniowa gminy Sidra ukształtowana została w oparciu o podstawową funkcję gminy, jaką jest rolnictwo. Na jej obszarze dominuje budownictwo charakterystyczne dla osadnictwa wiejskiego - budynek mieszkalny jednorodzinny z towarzyszącą zabudową związaną z działalnością gospodarczą mieszkańców.

Na terenie gminy występuje również współczesna zabudowa jednorodzinna oraz wielorodzinna (w miejscowościach Sidra, Krzysztoforowo i Makowlany). Część budynków została przystosowana do pełnienia funkcji letniskowej (rekreacyjnej).

Cały obszar gminy Sidra charakteryzuje się dużą ilością zachowanych przykładów stanowi starego drewnianego budownictwo ludowego. Są to głównie obiekty o konstrukcji wieńcowej, z dachami dwuspadowymi, wzniesione na fundamentach kamiennych, z dekoracją rzeźbiarską w obramowaniach okien, nadprożach. Niestety, większość zachowanych obiektów jest w złym stanie technicznym i niszczeje, wystawiona na sprzedaż.



*Drewniane domy w Sidrze. <http://www.dioblina.eu>*

**POTENCJAŁ:** *Stworzenie atrakcyjnej oferty biznesowej i osiedleńczej dla poszukiwaczy dawnych domów drewnianych, możliwość realizacji długofalowych projektów kultu-ralnych opartych na lokalności.*

## **II.6. ZABYTKI**

**Zasoby kulturowe i historyczne, w tym zabytki, są elementem mogącym mieć wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy gminy.**

Na turystyczne zasoby gminy składają się wpisane do rejestru zabytków zespoły architektury sakralnej, miejsca pochówku oraz obiekty o walorach architektonicznych. Poniżej zaprezentowano zabytki oraz ważne miejsca o znaczeniu historycznym znajdujące się na terenie gminy Sidra.

Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków:

**Makowlany**

- park dworski z aleją dojazdową, 2 poł. XIX, nr rej.: 373 z 15.03.1976

**Siderka**

- cerkiew greko-kat., ob. kościół rzym.-kat. p.w. Opatrzności Bożej,  
1 poł. XIX, nr rej.: 255 z 04.11.1966

**Sidra**

- układ przestrzenny, XVI, nr rej.: 418 z 12.08.1978  
- kościół św. Trójcy, pocz. XVIII, nr rej.: 186 (192) z 29.12.1964  
- dzwonnica, nr rej.: 187 (193) z 29.12.1964  
- d. kościół kalwiński (fundamenty), XVI, nr rej.: 339 z 07.10.1972  
- ruiny zamku (wzgórze zamkowe), XVI-XVII, nr rej.: 335 z 31.03.1972  
- młyn wodny, mur.-kam., 1890, nr rej.: 375 z 02.04.1976

**Zalesie**

- układ przestrzenny wsi, XVI-XIX, nr rej.: 415 z 15.05.1978  
- kościół p.w. MB Pocieszenia, 1622, nr rej.: 260 z 07.11.1966  
- cmentarz przykościelny, nr rej.: 719 z 29.12.1988

Wykaz zabytków nie wpisanych do rejestru zabytków:

**Andrzejewo**

- założenie dworsko-ogrodowe

**Bierwicha**

- dom nr 8 z częścią gospodarczą, drewn., ok. 1930  
- dom nr 9 z drewnią, drewn., ok. 1910  
- dom nr 12 z częścią gospodarczą, drewn., 1930  
- dom nr 32 z chlewem, drewn., ok. 1930  
- dom nr 38, drewn., pocz. XX  
- dom nr 39A z drewnią, ob. budynek gosp., drewn., ok. 1900  
- dom nr 46 ze stajnią, drewn., ok. 1902  
- dom nr 52 z częścią gospodarczą, drewn., po 1941  
- spichlerz w zagrodzie nr 38, drewn., pocz. XX w.

**Kurnatowszczyzna**

- założenie dworsko-ogrodowe

**Krzysztoforowo**

- park dworsko-ogrodowy, 1 poł. XIX, przebud. 2 poł. XIX  
1. oficyna I, mur., 1936  
2. oficyna II, mur., 1936  
3. stodoła, mur., 1. 30-te XX

4. obora I, mur., 1.30-te XX

5. obora II, 2 poł. XIX

### **Ludomirowo**

- założenie dworsko-ogrodowe

### **Majewo Kościelne**

- cmentarz par. rz.kat.

### **Makowlany**

- zespół dworsko-ogrodowy, 2 poł. XVII -1939:

1. budynek gosp. I, mur., po 1915

2. budynek gosp. II, mur., po 1915

3. budynek gosp. III, mur., po 1915

4. park dworski, XIX

### **Potrubowszczyzna**

- zespół dworsko-ogrodowy, 1879:

1. obora I, mur., 1879

2. obora II, mur., 1879

3. młyn wodny, ob. bud. inwentarski, mur., 2 poł. XIX

### **Siderka**

- młyn wodny, mur., 2 poł. XIX

- park dworski, XIX

- cmentarz katolicko-prawosławny

- cmentarz przykościelny

### **Sidra**

- dom, ul. Sokóleńska 38, drewn., 1904 ?

- cmentarz par. rz. kat.

- cmentarz przykościelny

- cmentarz żydowski

- park dworski, XVIII

### **Siekierka**

- dom nr 6 z częścią gosp., drewn., 1940

- dom nr 8 z chlewem, 1945

- dom nr 13 z częścią gosp., glin.-drewn., ok. 1880

- dom nr 15, drewn., 1960

- dom nr 38 z częścią gosp., drewn., przed 1914

- dom nr 40A z chlewem, drewn., ok. 1880

- dom nr 51 z częścią gosp., drewn., 1921

### Słomianka

- dom nr 3, drewn., ok. 1890
- stodoła nr 3 z chlewem, drewn., 1902
- dom nr 5 z częścią gosp., drewn., ok. 1895
- dom nr 12 z częścią gosp., drewn.-kam., ok. 1920
- dom nr 14 z częścią gosp., drewn., 1904-1905
- dom, ob. spichlerz w zagrodzie nr 14, drewn., 1904
- dom nr 15A, drewn., ok. 1920
- dom ze stodołą w zagrodzie nr 54, drewn., 1954

### Wandzin

- założenie dworsko-ogrodowe

### Zalesie

- cmentarz przykościelny
- cmentarz rzymskokatolicki

### Zosin

- założenie dworsko-ogrodowe



Kościół pw. Świętej Trójcy w Sidrze. <https://archibial.pl>

**Potencjał: możliwość rozwoju turystyki, stworzenia interesujących szlaków turystycznych opartych na wartościach lokalnych, np. miejscach szczególnie związanych z historią kalwinizmu w Polsce oraz historią dawnych ogrodów dworskich.**

### III. WYZNACZENIE OBSZARU REWITALIZACJI NA TERENIE GMINY SIDRA

---

**P**odstawą wyznaczenia obszaru rewitalizacji na terenie gminy Sidra były szerokie konsultacje społeczne, wywiady środowiskowe i wizje lokalne oraz analiza dostępnych danych, opracowanych wskaźnikowo, zgodnie z wytycznymi opisanymi w ustawie. W wyniku powyższych działań wyznaczone zostały obszary rewitalizacji, które w najlepszy sposób oddają zarówno aktualne potrzeby, jako odpowiedź na problemy mieszkańców, jak również drogi rozwoju gminy poprzez naprawę obszarów obecnie zdegradowanych. Poza elementami pogłębiającymi przeprowadzony proces diagnostyczny praca z mieszkańcami pozwoliła więc również zidentyfikować:

1. Problemy.
2. Lokalne potencjały.
3. Potrzeby.

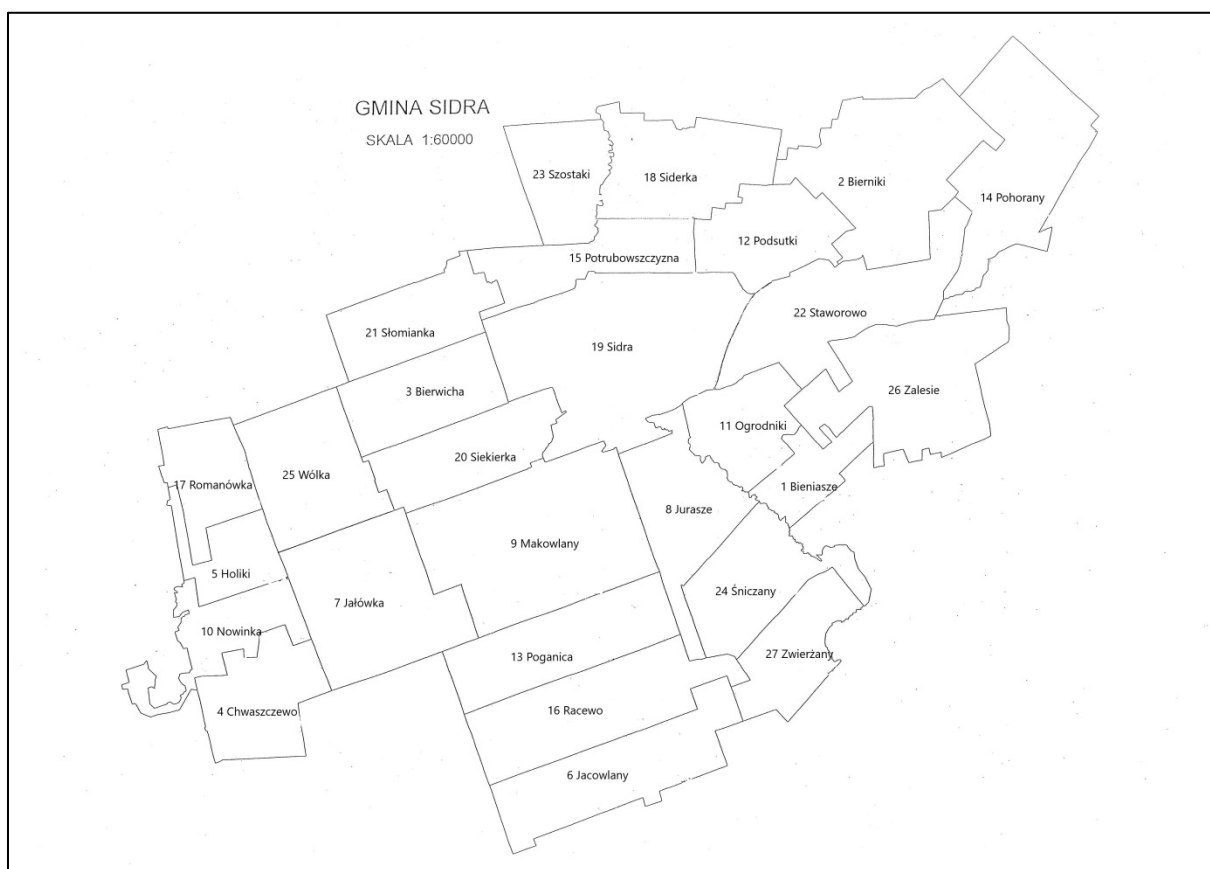
Pomimo wskazanej w Ustawie konieczności wyznaczenia obszarów szczególnych warto zauważyć, że w przypadku małych gmin wiejskich, w których tak naprawdę życie – zarówno społeczne jak i gospodarcze – koncentruje się praktycznie w jednej, głównej miejscowości (niezależnie od miejsca zamieszkania poszczególnych uczestników życia społecznego), to właśnie ta miejscowość w największej mierze kumuluje potrzeby mieszkańców, także oszarów rewitalizowanych. Działania skierowane do osób zamieszkujących poszczególne jednostki referencyjne i tak w znacznej części muszą być lokowane w miejscowości centralnej, oddziałującej na wszystkie obszary rewitalizowane. Potencjał jednostki centralnej – to – w przypadku małych, wiejskich gmin – potencjał wszystkich obszarów rewitalizowanych. Fakt ten znajduje odzwierciedlenie w wynikach badań społecznych, które nie zawsze pokrywają się z wynikami analiz wskaźnikowych.

#### III.1. GMINA SIDRA – JEDNOSTKI REFERENCYJNE

Podstawą opracowania diagnozy służącej delimitacji obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji było wyznaczenie na terenie gminy Sidra obszarów referencyjnych, w ramach których prowadzona była analiza mająca na celu wskazanie jednostek wymagających podjęcia działań rewitalizacyjnych. Jako jednostkę referencyjną zastosowano sołectwo. Sołectwa, będące jednostkami pomocniczymi gminy, w sposób najbardziej adekwatny odzwierciedlają podział terytorialny gminy wynikający z uwarunkowań historycznych, przestrzennych i społecznych. Od strony praktycznej uzasadnieniem dla takiej metodologii był również fakt, iż zbieranie danych na potrzeby gminnych statystyk od lat opiera się właśnie na podziale na jednostki pomocnicze. W związku z powyższym, dla celów niniejszej analizy, na obszarze gminy Sidra wyznaczono 27 jednostek referencyjnych (w jednym wypadku łącząc sołectwo z jego kolonią):

1. **Bieniasze - 51 mieszk.**
2. **Bierniki - 67 mieszk.**
3. **Bierwicha - 90 mieszk.**
4. **Chwaszczewo - 145 mieszk.**
5. **Holiki - 89 mieszk.**
6. **Jacowlany - 232 mieszk.**

7. Jałówka - 187 mieszk.
8. Jurasze - 116 mieszk.
9. Makowlany - 307 mieszk.
10. Nowinka - 85 mieszk.
11. Ogrodniki - 69 mieszk.
12. Podsutki - 66 mieszk.
13. Poganica - 177 mieszk.
14. Pohorany - 91 mieszk.
15. Potrubowszczyzna - 53 mieszk.
16. Racewo - 279 mieszk.
17. Romanówka - 70 mieszk.
18. Siderka - 86 mieszk.
19. Sidra - 597 mieszk.
20. Siekierka - 126 mieszk.
21. Słomianka - 74 mieszk.
22. Staworowo - 150 mieszk.
23. Szostaki - 57 mieszk.
24. Śniczany - 99 mieszk.
25. Wólka - 47 mieszk.
26. Zalesie - 73 mieszk.
27. Zwierzany - 72 mieszk.



*Gmina Sidra – podział na jednostki referencyjne. Źródło: urząd gminy w Sidrze.*

Dla każdej jednostki urbanistycznej zebrano dane dotyczące poszczególnych obszarów rozwoju społeczno-gospodarczego. Przeprowadzono analizy dotyczące demografii, bezrobocia, problemów społecznych, a także diagnozę urbanistyczną, analizując stan techniczny i funkcjonalność tkanki urbanistycznej. W pracach nad zidentyfikowaniem obszaru zdegradowanego przyjęto metodę porównawczą zestawu wskaźników, pozwalającą na obiektywne określenie stopnia zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych obszarów gminy Sidra. Dla poszczególnych jednostek referencyjnych przeprowadzono analizę problemów w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej, technicznej oraz przestrzennofunkcjonalnej.

Wyniki pozyskane dzięki analizie danych poddano ocenie i dyskusji na otwartych zebraniach mieszkańców, weryfikując dane, między innymi dzięki informacjom pozyskanym od sołtysów. Dzięki temu wyniki otrzymane podczas badania metodą wskaźnikową zostały uzupełnione o analizę jakościową z uwzględnieniem oczekiwań i potrzeb lokalnej społeczności wyrażonych podczas przeprowadzonych konsultacji społecznych.

Podstawę delimitacji obszarów zdegradowanych stanowiły zgromadzone i przeanalizowane dane pochodzących od Urzędu Gminy Sidra, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Sidrańskiego Ośrodka Kultury, Ochotniczej Straży Pożarnej. Wykorzystano również dane pochodzące z Głównego Urzędu Statystycznego, Banku Danych Lokalnych, Powiatowego Urzędu Pracy, a także Powiatowej Komendy Policji i Straży Pożarnej. Zastosowana metoda wielokryterialna zakłada użycie wybranych wskaźników dla ustalenia listy rankingowej oraz wyboru obszaru charakteryzującego się największym nasileniem cech kryzysowych. Celem optymalizacji procesu wyboru, jak i uwzględnienia preferencji wynikających z „Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na latach 2014-2020”, założono, że łączna wartość wskaźników społecznych wyniesie 60%, natomiast łączna wartość wskaźników w pozostałych 4 sferach wyniesie łącznie 40%. Przedmiotowe założenie wynika z konieczności oddania kierunku interwencji zapisanej w umowie partnerstwa zakładającej m.in.: konieczności wyznaczenia obszarów deficytowych z naciskiem na problemy społeczne. Z uwagi na różne jednostki miary poszczególnych wskaźników oraz szerokie spektrum obszarów problemowych przeprowadzono standaryzację zmiennych, w celu sprowadzenia ich do porównywalnej skali, tzw. skali niemianowanej, czyli niezwiązanej z jednostką miary. Standaryzacja wskaźników polega na odjęciu od nominalnej wartości wskaźnika dla danego obszaru średniej wartości dla wszystkich obszarów i podzieleniu przez odchylenie standardowe. Jest to zabieg konieczny z punktu widzenia poprawności obliczeń.

Należy zdecydowanie podkreślić ubogość danych dotyczących jednostek referencyjnych na terenie gminy Sidra. Ostatnie szczegółowe statystyki dotyczące ludności pochodzą z 2009 roku i nie mogą stanowić podstawy do współczesnych badań. Szczegółowe dane często dostępne są jedynie dla całości gminy oraz większych miejscowości na jej terenie. W tym stanie należy szczególnie podkreślić wagę badań jakościowych uzyskanych w procesie partycypacji społecznej. Należy podkreślić, iż ustawa o rewitalizacji, jak również opublikowany komentarz „Ustawa o rewitalizacji. Praktyczny komentarz” wydany przez Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa pozostawiają dowolność gminom w wyborze wskaźników i metod analitycznych, pod warunkiem, że ich dane będą weryfikowalne.



**Metoda porównawcza oparta została następujących aktualnych wskaźnikach, odniesionych do jednostek referencyjnych:**

#### **Sfera społeczna**

1. Zmiany demograficzne na obszarze gminy i obszarach rewitalizowanych
2. Ogólna liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Sokółce.
3. Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Sokółce w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w 2016 r. (%).
4. Ogólna liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.
5. Udział osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców w 2016 r. (%).
6. Udział osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu ubóstwa w ogólnej liczbie mieszkańców w 2016 r. (%)
7. Udział osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w ogólnej liczbie mieszkańców w 2016 r. (%)
8. Udział osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego w ogólnej liczbie mieszkańców w 2016 r. (%)
9. Udział osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby w ogólnej liczbie mieszkańców w 2016 r. (%)
10. Liczba organizacji pozarządowych przypadająca na 100 mieszkańców w 2016 r.

#### **Sfera gospodarcza**

11. Liczba zarejestrowanych działalności gospodarczych
12. Liczba gospodarstw rolnych
13. Zmiana liczby zarejestrowanych działalności gospodarczych

#### **Sfera środowiskowa**

14. Występowanie zagrożeń środowiskowych związanych z obecnością azbestu
15. Występowanie zagrożeń środowiskowych związanych z przekroczeniem norm czystości powietrza
16. Występowanie zagrożeń środowiskowych związanych z niebezpiecznymi odpadami

#### **Sfera przestrzenno-funkcjonalna**

17. Liczba gospodarstw podłączonych do gazociągu
18. Liczba gospodarstw domowych podłączonych do wodociągu
19. Liczba gospodarstw rolnych podłączonych do kanalizacji
20. Występowanie utrudnień komunikacyjnych
21. Występowanie utrudnień w obstudze mieszkańców

#### **Sfera techniczna**

23. Liczba gospodarstw wykorzystujących ekologiczne instalacje grzewcze i kanalizacyjne
24. Ocena stanu technicznego budynków oraz infrastruktury na terenie gminy

Wskaźniki zostały zweryfikowane w następujących wymiarach:

1. **Poprawność metodologiczna** – wskaźnik powinien opisywać dany problem w sposób jasny i przejrzysty, podlegający łatwej weryfikacji, powinien różnicować obszary w gminie.

2. **Poprawność przestrzenna** – wskaźnik powinien być odniesiony do jednostki mniejszej niż gmina, czyli do poszczególnych obszarów na terenie gminy, w tym przypadku sołectw.

**Obszar zdegradowany** to obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności:

1. bezrobocia,
2. ubóstwa,
3. przestępczości,
4. niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego,
5. niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym.

Można wyznaczyć obszar zdegradowany w przypadku występowania na nim ponadto co najmniej jednego z następujących negatywnych zjawisk:

1) gospodarczych – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw,

2) środowiskowych – w szczególności przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi lub stanu środowiska,

3) przestrzenno-funkcjonalnych – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złego stanu technicznego, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, niedoboru lub niskiej jakości terenów publicznych,

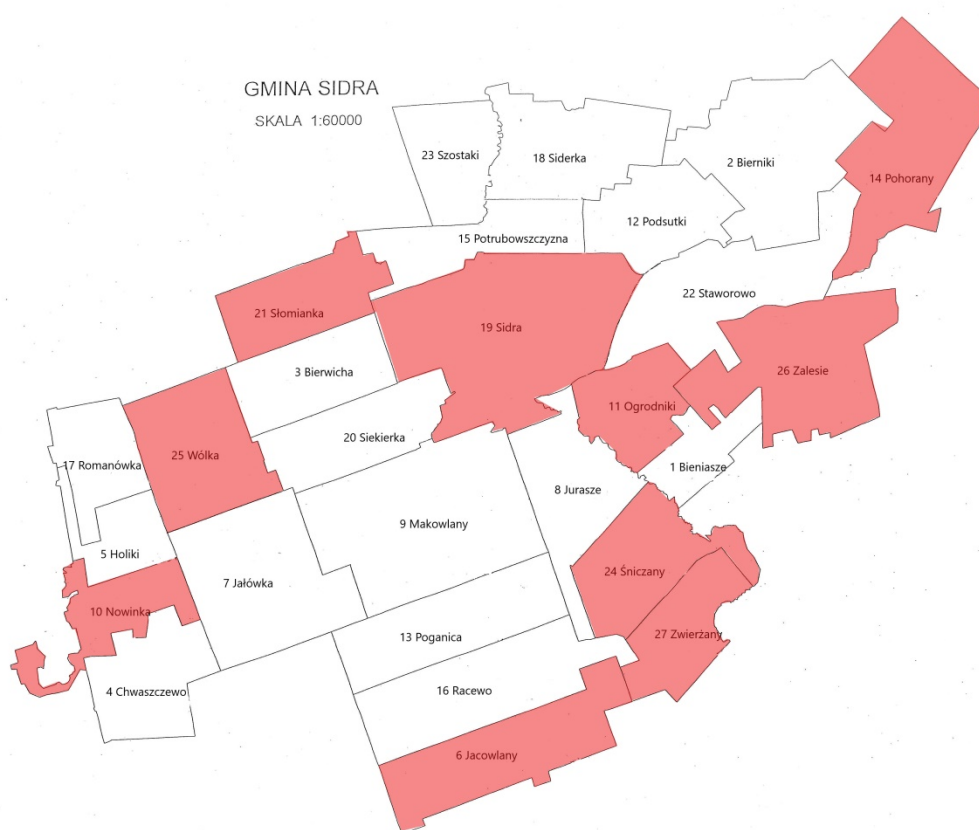
4) technicznych – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz niefunkcjonowaniu rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska.

Wykonane porównanie wskaźników dotyczących sfery społecznej pozwoliło na stworzenie listy rankingowej występowania koncentracji negatywnych, która posłużyła do wyznaczenia obszarów zdegradowanych na terenie gminy Sidra.

Jednostki referencyjne	Wartość
Bieniasze	0,26
Bierniki	0,26
Bierwicha	0,10
Chwaszczewo	0,29
Holiki	0,15
Jacowlany	0,33
Jałówka	0,28
Jurasze	0,29
Makowlany	0,28
Nowinka	0,33
Ogrodniki	0,30
Podsutki	0,29

Poganica	0,21
Pohorany	0,31
Potrubowszczyzna	0,25
Racewo	0,29
Romanówka	0,28
Siderka	0,29
Sidra	0,41
Siekierka	0,26
Słomianka	0,42
Staworowo	0,26
Szostaki	0,23
Śniczany	0,40
Wólka	0,42
Zalesie	0,36
Zwierżany	0,37

Jako obszar zdegradowany przyjęto obszar o wartości wskaźnikowej 0,3 plus



*Gmina Sidra – obszary zdegradowane*

## OBSZAR ZDEGRADOWANY



1. Zwierzany
2. Wólka
3. Słomianka
4. Śniczany
5. Jacowlany
6. Pohorany
7. Ogrodniki
8. Nowinka
9. Zalesie
10. Sidra

Koncentracja negatywnych zjawisk obejmuje w szczególności kwestie bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, uzależnienia od pomocy społecznej. Wskaźniki dotyczące koncentracji bezrobocia i uzależnienia od pomocy społecznej są, na terenie gminy, szczególnie wysokie w dużych miejscowościach – Sidrze i Jacowlanach, które w poprzedzających latach charakteryzowały się znacznym rozwojem drobnej przedsiębiorczości, obecnie upadającej, co objawia się np. likwidacją wszystkich małych sklepów spożywczych. Zgodnie z wytycznymi, to właśnie koncentracja kryzysowych zjawisk społecznych posłużyła do wyznaczenia obszarów zdegradowanych. W celu wyodrębnienia spośród nich obszaru rewitalizacji porównano wskaźniki związane ze sferą gospodarczą (działalność gospodarcza oraz gospodarstwa rolne), środowiskową, przestrzennofunkcjonalną i techniczną na obszarze zdegradowanym, uzyskując następującą listę rankingową:

Jednostki referencyjne	Wartość
Zwierzany	0,69
Wólka	0,66
Sidra	0,59
Jacowlany	0,59
Śniczany	0,59
Pohorany	0,58
Ogrodniki	0,58
Nowinka	0,56
Zalesie	0,55
Słomianka	0,50

## WSTĘPNIE WYZNACZONY OBSZAR REWITALIZACJI



1. Zwierzany
2. Wólka
3. Sidra
4. Jacowlany
5. Pohorany
6. Śniczany

### III.2. GMINA W OCZACH MIESZKAŃCÓW – WYNIKI KONSULTACJI SPOŁECZNYCH

Niniejsza część opracowania jest wynikiem badań ankietowych oraz partycypacyjnego planowania, którego częścią było oddolne wyznaczenie głównych celów działań rewitalizacyjnych. Wyniki zostały przedstawione w formie graficznej.

Proces partycypacyjny zastosowany przy tworzeniu Programu Rewitalizacji dla Gminy Sidra polegał na badaniu ankietowym skierowanym do mieszkańców gminy w postaci ankiety umieszczonej na stronie internetowej Urzędu Gminy oraz dwóch spotkaniach konsultacyjnych, połączonych z pracą real planning, podczas których uczestnicy również wypełniali wymienioną ankietę. Ankieta stanowi załącznik do niniejszego Programu Rewitalizacji (VI. 3.). Otrzymano 190 prawidłowo wypełnionych ankiet, a ich wyniki zaprezentowane są poniżej. Niestety, nie można stwierdzić nic na temat samych osób badanych, gdyż punkt dotyczący opisu osoby wypełniającej ankietę pozostawał prawie zawsze niewypełniony.

Na podstawowe pytanie – „Czy gminie potrzebny jest program rewitalizacji?” zdecydowanie tak odpowiedziało 167 na 190 osób. Ani razu nie padła odpowiedź zaprzeczająca tej potrzebie.

Na bardzo ważne – z punktu widzenia wyznaczenia obszarów zdegradowanych – pytanie „Który obszar Gminy jest najbardziej zdegradowany i powinien być Pana(i) zdaniem poddany procesowi rewitalizacji? Proszę określić jego położenie (dowolna ilość pozycji)?” Padły następujące odpowiedzi:

Wskazany teren/obiekt	Ilość głosów
Sidra - wieś	121
Teren wokół zalewu w Sidrze/Ośrodek Sportów Wodnych	97
PGR Krzysztoforowo (Pohorany)	56
Zwierżany	25
Półtorany	12
Wólka	12
Boisko szkolne w Sidrze	3
Staw Pański Krzysztoforowo	1
Dawne parki dworskie na terenie gminy	1
Staworowo	1
Bierniki	1

Prawie 64% wszystkich uczestników ankiet z terenu całej gminy, jako obszar zdegradowany postrzega miejscowość centralną. Jest to bez wątpienia wynik społecznych oczekiwań dotyczących rozwoju głównej miejscowości gminy, skupiającej życie gminne. Warto też zauważyć, że szczególnie często wskazywanym, wręcz wyróżnionym obszarem zdegradowanym jest teren wokół zalewu w Sidrze (51% wszystkich wskazań). Wynika to z pamiętanego przez mieszkańców faktu, że zalew i zlokalizowany nad nim Ośrodek Sportów Wodnych (obecnie nieczynny i niszczący), stanowił przez lata centrum życia gminnego i jego jedyną atrakcję turystyczno-rekreacyjną, ściągającą gości z całego województwa. Obecna ruina ośrodka jest w pewnym sensie, traktowana jako odzwierciedlenie degradacji całej gminy.

W odpowiedzi na pytanie: „Dlaczego Pana(i) zdaniem ten obszar Gminy jest zdegradowany?” padały następujące odpowiedzi:

Przyczyny degradacji (do wyboru)	Ilość głosów
Słabo rozwinięta baza turystyczna i rekreacyjno-wypoczynkowa	152
Brak możliwości zagospodarowania czasu wolnego	131
Brak miejsc pracy	125
Zły stan komunikacji drogowej	112
Brak kanalizacji sanitarnej	74
Słaby rozwój handlu i usług	72
Patologie społeczne	54
Zły stan zabytków	42
Brak infrastruktury wodociągowej	41
Zanieczyszczone środowisko	32
Przestępczość	12

Odpowiedzi wskazują przede wszystkim na upatrywanie zarówno możliwości rozwoju całej gminy jak i społeczności lokalnej w wykorzystaniu potencjału turystyczno-rekreacyjnego. W rozwoju bazy rekreacyjnej upatrują też sposób na zatrzymanie emigracji młodych ludzi z terenu gminy, oraz na stworzenie warunków do spędzania wolnego czasu, jako niezbędnego elementu prawidłowo działającej społeczności.

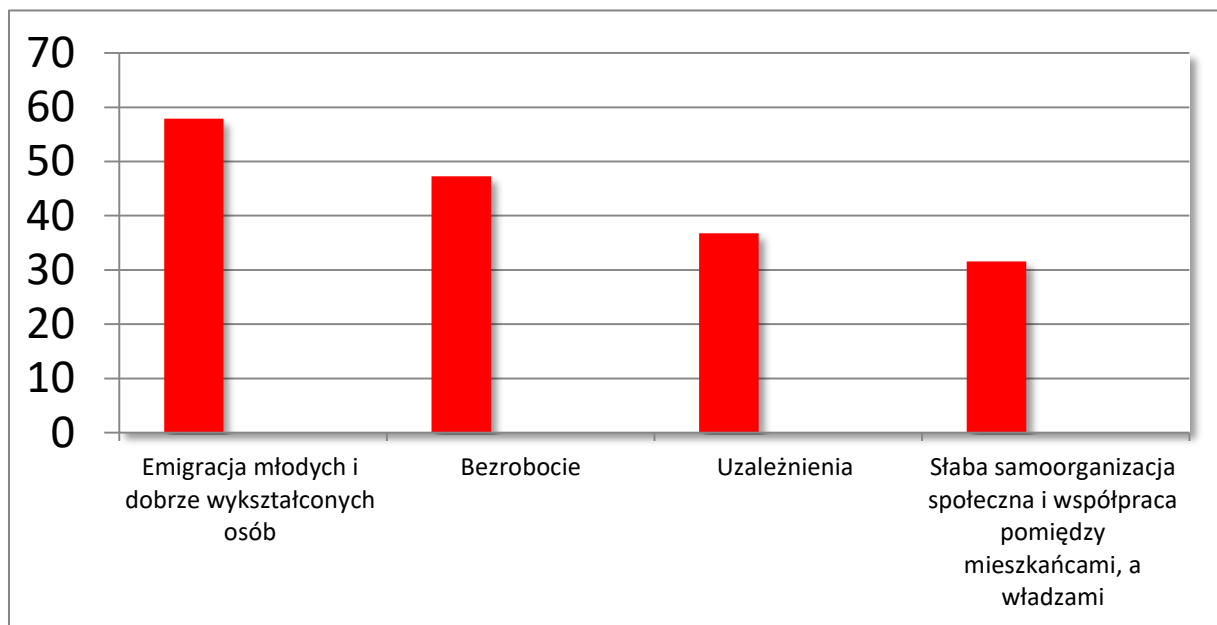
#### Problemy społeczne.

Mieszkańcy mieli do wyboru następujące problemy (z możliwością dopisania własnych):

- depresje (samobójstwa, frustracje, apatia, obniżone aspiracje życiowe)
- przestępczość (rozboje, agresja, przestępstwa młodocianych, chuligaństwo)
- uzależnienia (narkomania, alkoholizm)
- zaburzenia stosunków międzyludzkich (nieżyczliwość, nietolerancja, obojętność, egoizm)
- problemy emocjonalne
- przemoc w rodzinie
- osłabienie funkcji wychowawczej rodziny
- rozpad rodziny
- pozbawienia praw rodzicielskich
- sieroctwo społeczne, izolacja społeczna
- bezrobocie (brak kontaktu z kolegami, izolacja społeczna, brak zaufania do samego siebie, niskie dochody, stres w rodzinie, spadek kondycji intelektualnej i duchowej, pogorszenie zdrowia psychicznego i fizycznego, ograniczony dostęp do rynku mieszkaniowego, mniejsze możliwości transportu, niewystarczający stopień mobilności zawodowej itp.)
- niski poziom wykształcenia oraz uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym
- ubóstwo, bieda
- emigracja młodych i dobrze wykształconych osób

- niewydolność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych
- złe warunki życia emerytów i osób niepełnosprawnych
- zła sytuacja mieszkaniowa
- niedostateczna opieka nad dziećmi i młodzieżą
- słaba samoorganizacja społeczna i współpraca pomiędzy mieszkańcami, a władzami publicznymi
- brak poczucia bezpieczeństwa wśród społeczeństwa, słaba integracja lokalna
- niedobór organizacji pomagających w znalezieniu pracy (przekwalifikowanie, szkolenia)
- brak dostępu do nowoczesnej technologii (komputer, Internet)

*Główne problemy społeczne wg. mieszkańców gminy Sidra (odsetek badanych). Opracowanie własne.*



**Wyniki badań pokazują, że najczęściej wskazywany problem dotyczy emigracji młodych osób z terenu gminy. Przyczyną tego faktu jest bez wątpienia bezrobocie, a skutkiem – powolna dezintegracja społeczności lokalnej i całej gminy.**

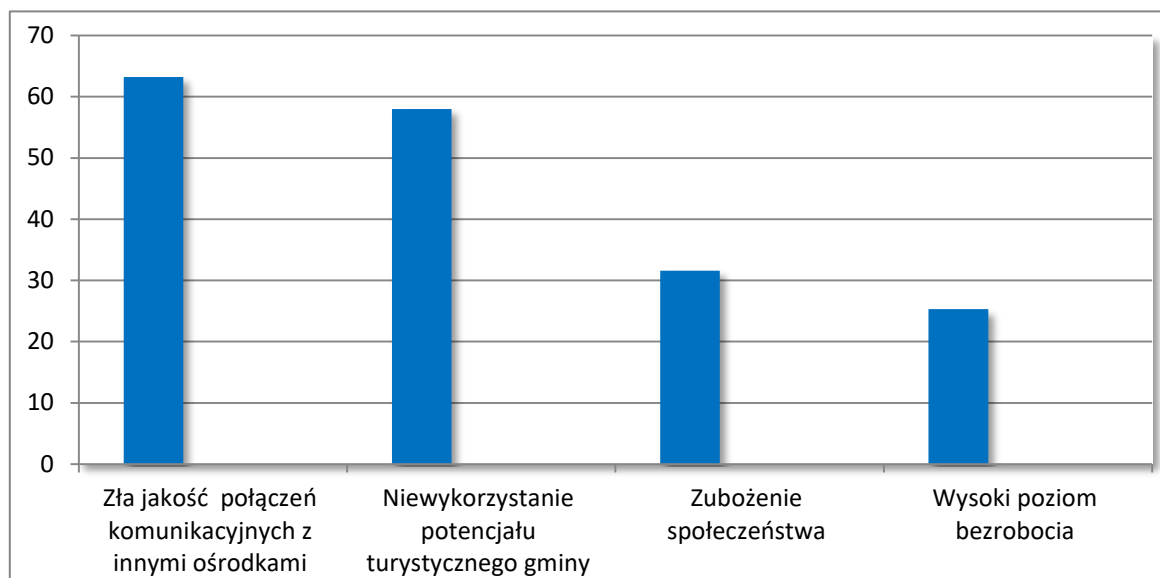
## Problemy gospodarcze.

Mieszkańcy mieli do wyboru następujące problemy (z możliwością dopisania własnych):

- zubożenie społeczeństwa (wzrost nierówności dochodowych, ograniczenie siły nabywczej gospodarstw domowych)
- niskie kwalifikacje zawodowe mieszkańców
- niski poziom innowacyjności przedsiębiorstw
- słaba kondycja finansowa i niska aktywność małych i średnich przedsiębiorstw
- wysoki poziom bezrobocia (brak miejsc pracy, trudności w uzyskaniu okresowych umów o pracę dla bezrobotnych, tworzenia miejsc pracy w niepełnym wymiarze godzin itp.)
- brak lub zła jakość terenów inwestycyjnych (brak uzbrojenia, słaba dostępność komunikacyjna, zagrożenie osuwiskowe i powodziowe, ograniczenia środowiskowe – obszar Natura 2000, otulina Kampinoskiego Parku Narodowego)
- brak lub zbyt mała ilość połączeń komunikacyjnych z innymi ośrodkami
- brak wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw
- brak wsparcia dla kobiet pozwalającego im łączyć życie prywatne i zawodowe
- brak pełnej infrastruktury kanalizacyjnej
- brak odpowiedniej gospodarki związanej z odpadami
- brak pełnej infrastruktury wodociągowej – ujęć wody, sieci wodociągowych oraz innych urządzeń gospodarki wodnej
- brak pełnej infrastruktury gazowej
- niewystarczająca ilość i niski standard mieszkań komunalnych
- niewystarczająca ilość i niski standard mieszkań komunalnych
- słabo rozwinięty sektor usług
- kryzys lokalnej gospodarki w wyniku relokacji, upadku lub nawet znaczącego ograniczenia zakresu działalności dominującego podmiotu gospodarczego
- utrudnione wejście na lokalny rynek nowych podmiotów gospodarczych (np. poprzez przejmowanie przez dominujący podmiot - np. markety, kontroli nad handlem)
- niedostateczny poziom wsparcia w zakresie doradztwa inwestycyjnego, działalności eksperckiej oraz usług finansowych
- ograniczony dostęp do nowoczesnych technologii
- niewykorzystanie potencjału turystycznego gminy



Główne problemy gospodarcze wg. mieszkańców gminy Sidra (odsetek badanych). Opracowanie własne.

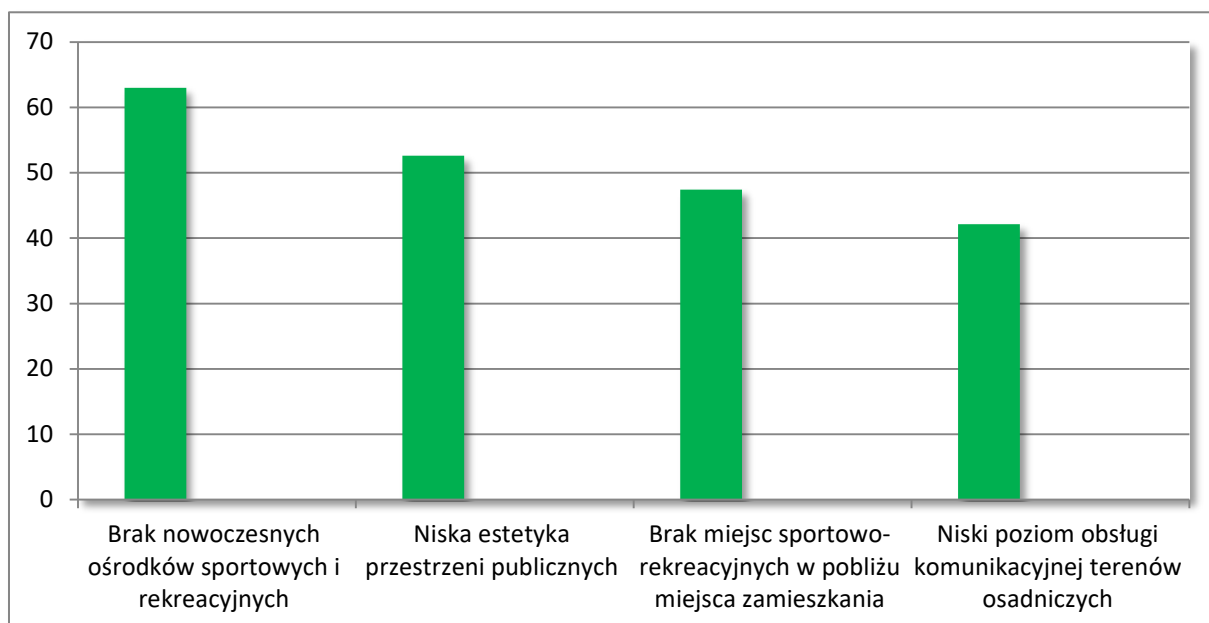


Z wyników badań i konsultacji społecznych wynika, że drogi, pomimo lat inwestycji, wciąż są główną bolączką mieszkańców gminy. Zła jakość połączeń komunikacyjnych wpływa nie tylko na funkcjonowanie gminy, ale i np. wpływa negatywnie na wykorzystanie potencjału turystycznego gminy.

#### Problemy przestrzenno-funkcjonalne.

- Mieszkańcy mieli do wyboru następujące problemy (z możliwością dopisania własnych):
- brak urządzeń komunalnych gospodarki wodnej (sieci i urządzeń zaopatrzenia w wodę)
- brak urządzeń komunalnych gospodarki kanalizacyjnej (sieci i oczyszczalni ścieków)
- brak lub niska jakość podstawowych usług
- brak lub niska jakość przedszkoli, bądź też niewystarczająca ilość miejsc w tych placówkach
- brak w pełni wyposażonych świetlic wiejskich
- brak nowoczesnych ośrodków sportowych i rekreacyjnych
- niski poziom obsługi komunikacyjnej terenów osadniczych
- niska estetyka przestrzeni publicznych – dróg, placów, skwerów, parków, małej architektury
- brak miejsc sportowo-rekreacyjnych w pobliżu miejsca zamieszkania
- słaby przepływ informacji w sprawach dotyczących najbliższego otoczenia zamieszkania
- słaba samoorganizacja społeczna i współpraca pomiędzy mieszkańcami, a władzami publicznymi
- brak stowarzyszeń i organizacji pozarządowych

Główne problemy przestrzenno-funkcjonalne wg. mieszkańców gminy Sidra (odsetek badanych).  
Opracowanie własne.

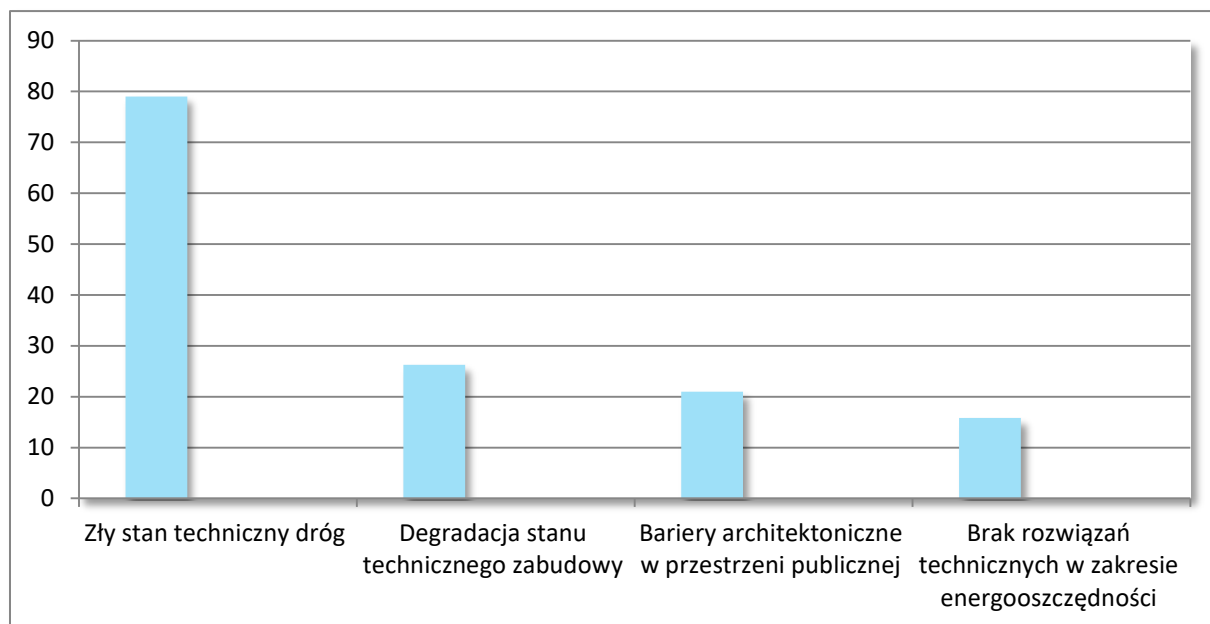


Po raz kolejny wyrażana jest przez mieszkańców potrzeba stworzenia bazy turystyczno-rekreacyjnej, w turystyce bowiem upatrywany jest główny potencjał gminy. Na uwagę zasługuje stwierdzenie dotyczące niskiej estetyki przestrzeni publicznych, którą w praktyce należy tłumaczyć jako brak przestrzeni publicznych w ścisłym znaczeniu tego słowa, jako przestrzeni zagospodarowanych z myślą o publicznym użytkowaniu (place, miejsca rekreacji).

#### Problemy techniczne.

- Mieszkańcy mieli do wyboru następujące problemy (z możliwością dopisania własnych):
- degradacja stanu technicznego zabudowy
- zły stan techniczny dróg
- brak rozwiązań technicznych w zakresie energooszczędności w obiektach budowlanych
- brak rozwiązań technicznych w zakresie ochrony środowiska w obiektach budowlanych
- zły stan techniczny zabytków oraz degradacja ich otoczenia
- bariery architektoniczne w przestrzeni publicznej (w budynkach użyteczności publicznej,
- w obrębie dróg i chodników)

Główne problemy techniczne wg. mieszkańców gminy Sidra (odsetek badanych). Opracowanie własne.



Podstawową barierą rozwoju gminy, także w ujęciu problemów technicznych, jest stan dróg – zarówno gminnych jak i dojazdowych. Druga w kolejności wymienionych problemów - degradacja stanu technicznego zabudowy, uzyskała o wiele niższy odsetek odpowiedzi, i – w świetle analiz – odnosi się przede wszystkim do zrujnowanych obiektów dawniej zarządzanych „państwowo”, czyli ośrodka sportów wodnych w Sidrze oraz bloków w PGR Krzysztoforowo.

### Problemy środowiskowe.

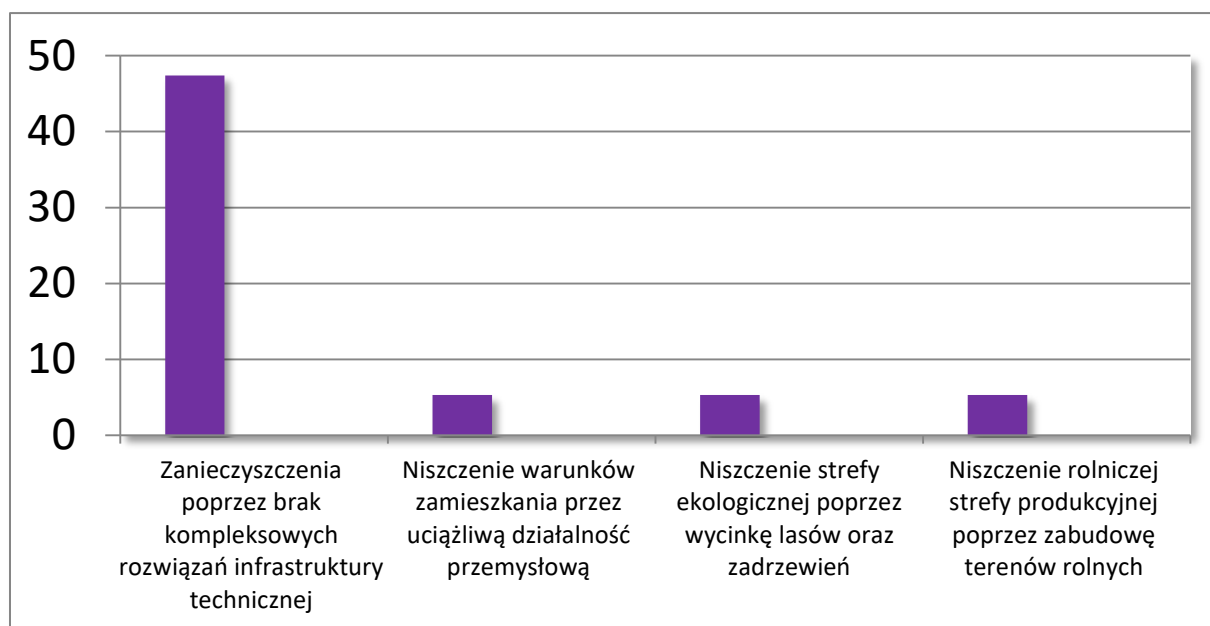
Mieszkańcy mieli do wyboru następujące problemy (z możliwością dopisania własnych):

- zanieczyszczenia atmosferyczne, gleby, wód, powierzchni ziemi, szaty roślinnej poprzez brak kompleksowych rozwiązań infrastruktury technicznej – wodno-kanalizacyjnej
- niszczenie strefy ekologicznej poprzez wycinkę lasów oraz zadrzewień,
- niszczenie rolniczej strefy produkcyjnej poprzez zabudowę terenów rolnych o wysokich klasach bonitacyjnych gleb
- zagrożenie powodziowe w obrębie terenów zainwestowanych
- zagrożenie osuwiskowe w obrębie terenów zainwestowanych
- niszczenie warunków zamieszkania poprzez hałas i zanieczyszczenia atmosferyczne tworzone przez uciążliwą działalność przemysłową

W ankietach zgłoszony mieszkańcy zgłosili dodatkowy problem:

- zanieczyszczenie środowiska przez stare piece CO

Główne problemy środowiskowe wg. mieszkańców gminy Sidra (odsetek badanych). Opracowanie własne.



**Wyniki badań dowodzą, że w opinii mieszkańców największym problemem środowiskowym są rozwiązania infrastrukturalne – przede wszystkim brak sieci gazowniczej, powodującej konieczność ogrzewania domów piecami własnymi, najczęściej wykorzystującymi spalanie węgla.**

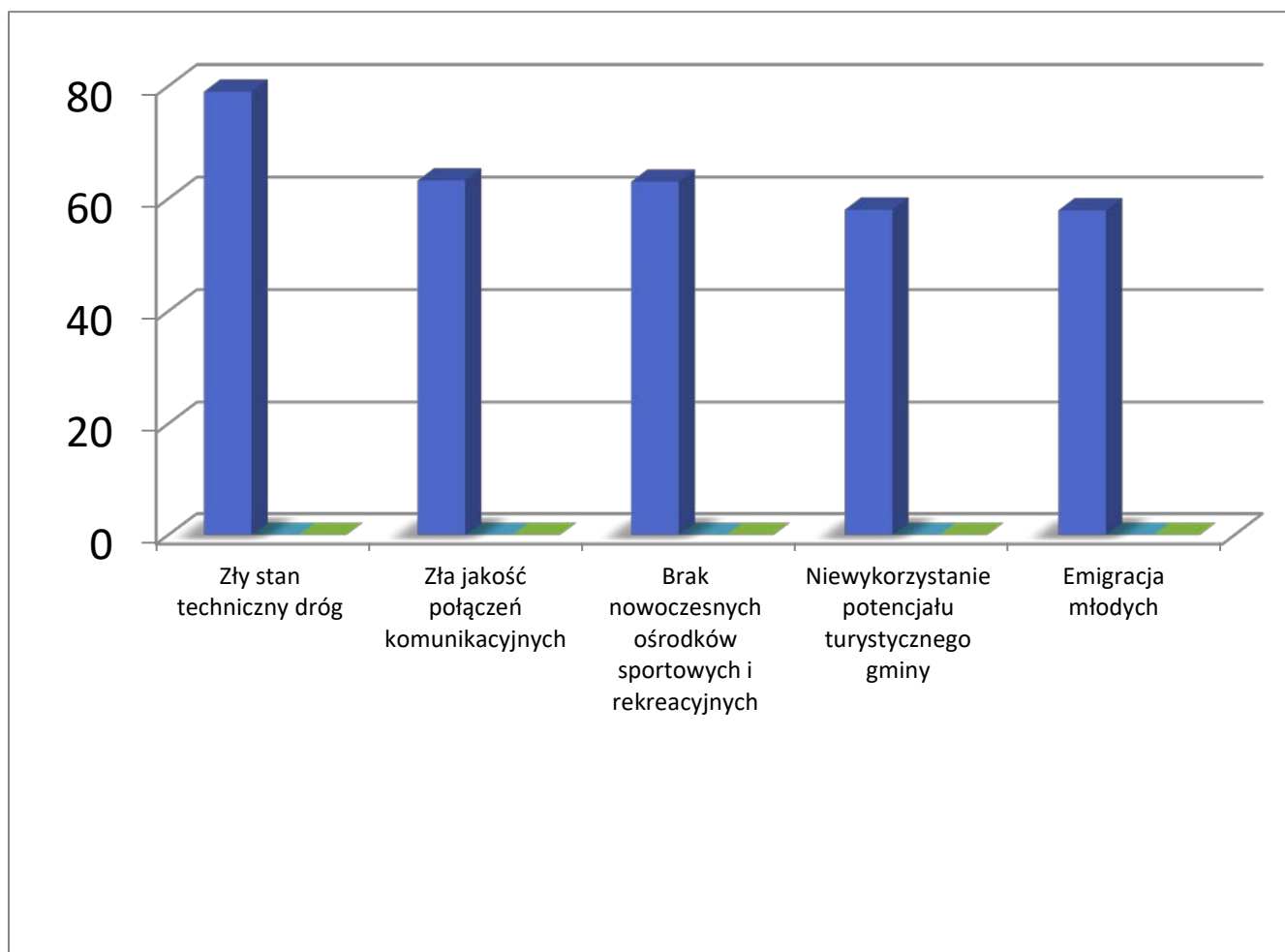
## PODSUMOWANIE

Podsumowanie dotyczące najczęściej wymienianych problemów (bez podziału na kategorie problemowe) pokazuje, że największą bolączką mieszkańców gminy jest zły stan dróg gminnych. Nie ma w tym nic dziwnego – pomimo prowadzonych od kilku lat inwestycji, stan dróg we wschodniej Polsce wciąż odbiega nie tylko od standardów europejskich, ale także standardów Polski zachodniej. Na uwagę zasługuje fakt wskazywania jako problemu gminy braku ośrodków sportowo-rekreacyjnych i niewykorzystanie potencjału turystycznego gminy. Wiąże się to z faktem, że dla wielu mieszkańców gminy nieszczególnie „wizytówką” Sidry jest zrujnowany Ośrodek Sportów Wodnych, niegdyś przyciągający gości z Sokółki, Białegostoku i całej Polski.

*Basen w Sidrze na terenie  
bylego Ośrodka Sportów Wodnych.  
Materiały własne.*

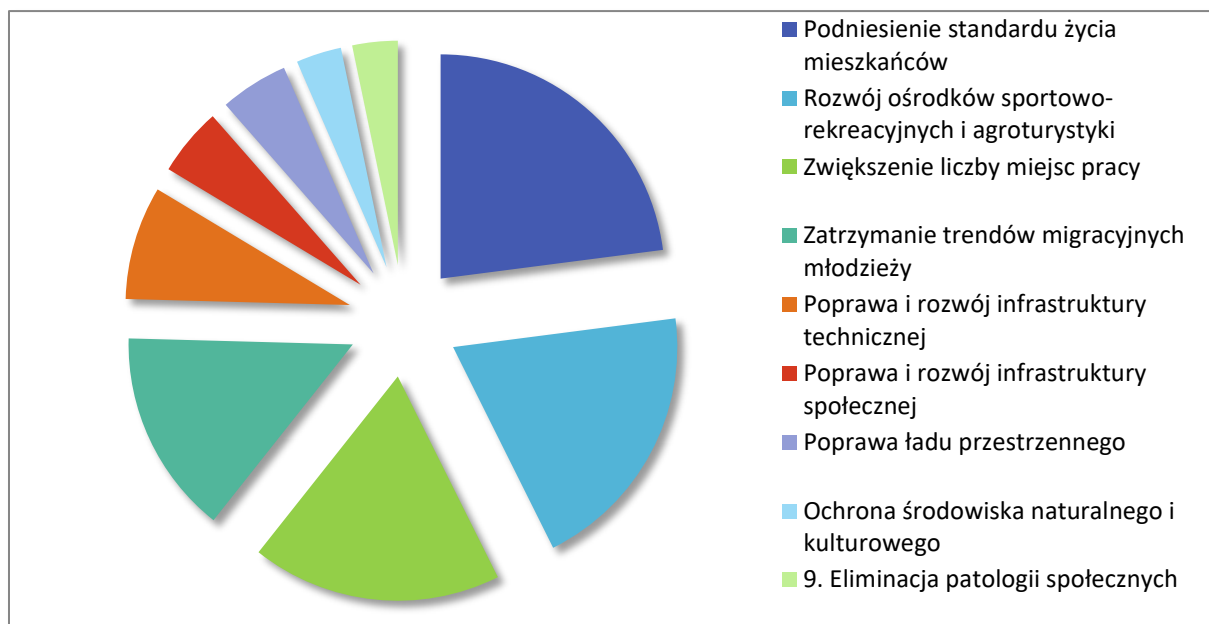


Najczęściej wymieniane problemy we wszystkich kategoriach (odsetek badanych). Opracowanie własne.



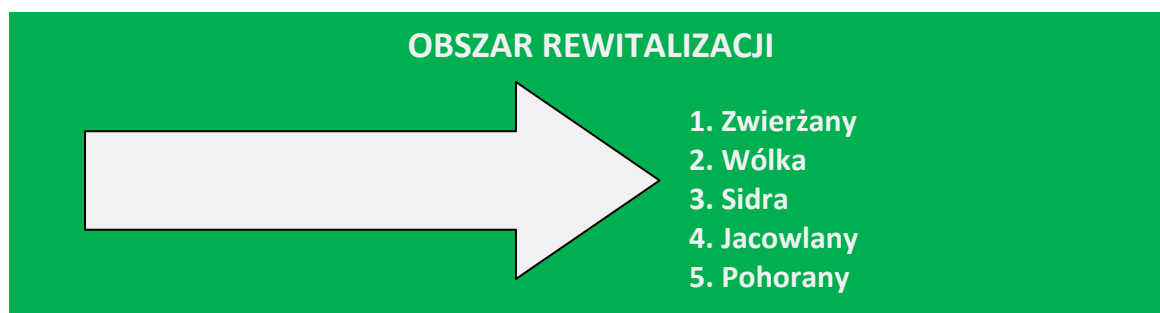
Z interpretacji wyników wyłania się logiczny ciąg myślowy. Rewitalizacja całej gminy to: poprawa dostępności gminy, poprawa jej atrakcyjności poprzez zbudowanie potencjału turystycznego, a dzięki temu zatrzymanie młodych. Nadziei na realizację tak pojętej odnowy gminy upatrują przede wszystkim w jej centralnym ośrodku - Sidrze, która kiedyś była prosperującym miejscem turystycznym, ośrodkiem sportów wodnych, gdzie turyści odwiedzali zapomniane dziś ruiny zamku i korzystali z gościnności mieszkańców. Symptomatyczne jest, że jeszcze dziesięć lat temu działały w Sidrze dwa biura turystyczne, teraz nieistniejące.

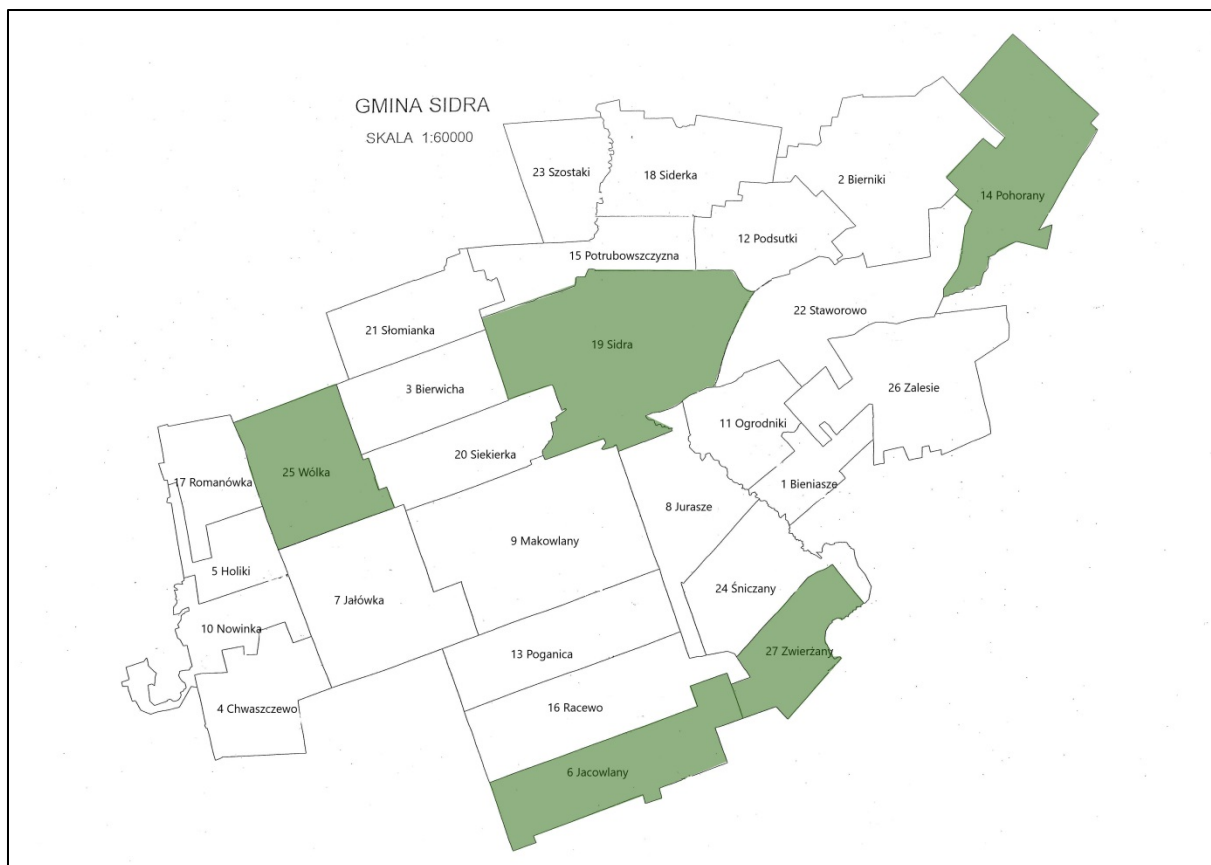
Charakterystycznie oddaje to wskazany przez mieszkańców zbiorczy opis potrzeb mieszkańców gminy Sidra:



Jest to bez wątpienia wynik wysokiej świadomości mieszkańców, którzy są przekonani, że rewitalizacja, także społeczna, jest możliwa tylko poprzez rozwój gminy i wykorzystanie jej atutów, a przez to zwiększenie atrakcyjności gminy, stworzenie miejsc pracy i zatrzymanie młodych. Jako problem gminy wskazują więc nie obszary kumulacji problemów społecznych, ale obszary niewykorzystanych potencjałów. Jako przykład szczególny cieszący się olbrzymim zainteresowaniem mieszkańców jest teren dawnego ośrodka rekreacyjnego i zalewu w Sidrze. Mieszkańcy wskazują na jego potencjał integracyjny dla mieszkańców wsi, a także potencjał biznesowy - jako obiektu turystycznego, opartego na sportach wodnych. W ich opinii rewitalizacja zalewu, obecnie niedostępnego dla ludzi i niebezpiecznego (zdarzył się nawet przypadek utonięcia) wpłynęłaby znacząco na atrakcyjność okolicznych terenów, nawet przyciągając przedsiębiorców z branży turystycznej.

Na podstawie danych analitycznych oraz szerokich konsultacji społecznych wyodrębniono obszar rewitalizacji na terenie gminy Sidra, podzielony na pięć podobszarów. Warto zauważyć, że wyniki prac analitycznych i konsultacji społecznych są prawie zgodne – cztery obszary z wyznaczonych badaniem danych pojawiały się w trakcie konsultacji społecznych. Obecność Jacowlan – uzasadniona przez wskaźniki, głównie korzystania z pomocy społecznej, zaskoczyła większość mieszkańców.





*Gmina Sidra – obszar rewitalizacji. Opracowanie własne.*

Wyznaczony obszar rewitalizacji nie przekracza wymogów określonych co do jego powierzchni (nie więcej niż 20% powierzchni całej gminy) oraz liczby mieszkańców (nie więcej niż 30% ogólnej liczby mieszkańców gminy). Łączna powierzchnia wyznaczonego obszaru rewitalizacji wynosi 35,07 km<sup>2</sup>, co stanowi 19,78 % powierzchni całej gminy Sidra. Obszar ten jest zamieszkiwany przez 1033 osoby, co stanowi 28,16 % ogólnej liczby mieszkańców gminy Sidra.



*Nieczynna stacja kolejowa w Sidrze/Bloki w Pohoranach – Krzysztoforowie. Materiały własne.*

## IV.1. ANALIZA NEGATYWNYCH ZJAWISK I CZYNNIKÓW KRYZYSOWYCH NA OBSZARZE GMINY SIDRA ORAZ OBSZARACH REWITALIZOWANYCH

### III.1. a) SFERA SPOŁECZNA

Głównym celem działań rewitalizacyjnych jest odnowienie społecznego potencjału wyznaczonych obszarów i sąsiedztwa, poprzez zniwelowanie przyczyn negatywnych zjawisk występujących na danym obszarze. Tym samym przedmiotem rewitalizacji nie jest określona przestrzeń fizyczna, lecz społeczności lokalne oraz różne grupy interesariuszy użytkujące w różny sposób dany obszar. Problematyka społeczna jest podstawą wyznaczania obszarów mających charakter zdegradowany oraz późniejszego projektowania działań rewitalizacyjnych. Nie można jednak nie zauważać powiązań istniejących na całym obszarze większych jednostek administracyjnych, osiągających koncentracje w szczególnych punktach, promieniujących na obszary zdegradowane także spoza ich granic. Nie można nie zauważyć faktu, iż odnowienie społecznego potencjału grup lokalnych tkwi także w otwarciu im dostępu do istniejących centrów, wprowadzeniu ich do nich a przez to przeciwdziałanie izolacji i wykluczeniu. Jest to szczególnie ważne w gminach, w których ludność jest rozproszona w małych grupach na dużym obszarze, i czasem przestrzenią kontaktu i integracji z najbliższym sąsiadem jest centralna przestrzeń publiczna.

W świetle wytycznych diagnoza koncentracji negatywnych zjawisk społecznych obejmuje w szczególności kwestie bezrobocia, ubóstwa, patologii, korzystania z pomocy społecznej, niskiego kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym. Badania zjawisk zachodzących w sferze społecznej dokonano w następujących płaszczyznach:

1. Trendy demograficzne
2. Poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego
3. Problematyka zdrowotna
4. Problematyka bezpieczeństwa publicznego
5. Aktywność społeczna i obywatelska



*Młodzież nad nieczynnym basenem w Sidrze. Źródło: <https://isokolka.eu/>*



### III.1.a).1. DEMOGRAFIA

Według danych Urzędu Gminy z końca 2014 roku obszar Gminy zamieszkiwało 3675 osób. W roku 2015 było to 3646 osób. Obecnie ludność gminy wynosi 3638 osób (1808 kobiet i 1828 mężczyzn).



Opracowanie własne. Źródło: GUS

Zauważalny jest więc wyraźny i trwały trend spadkowy, charakterystyczny dla wszystkich gmin Podlasia, które od lat notuje wysokie saldo migracji. Szczególnie zauważalny był on w latach 2013-2015, które okazały się trudne gospodarczo dla małych miejscowości, a stosunkowo udane dla większych miast. Trend spadkowy został – dla całej gminy – powstrzymany w roku 2016. Wg. danych GUS w roku 2016 i 2017 gminę zamieszkiwała taka sama liczba osób – 3542, choć zmieniły się ich proporcje względem płci na korzyść mężczyzn.

Obecna gęstość zaludnienia dla gminy Sidra wynosi 20 os/km<sup>2</sup>. Gmina charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem gęstości zaludnienia. Jednostką referencyjną, w której możemy zaobserwować najwyższy poziom gęstości zaludnienia jest centralne sołectwo Sidra. W 2016 roku na tym obszarze średnio zamieszkiwało 72,12 osób na km<sup>2</sup>. Stanowi to wartość prawie czterokrotnie wyższą od średniej dla całej gminy. Na taki stan rzeczy wpływa przede wszystkim charakter „miejski” w stosunku do reszty gminy, charakter. W całej gminie zdecydowanie dominuje wiejski typ zabudowy. Pojedyncze budynki wielorodzinne znajdują się tylko w Sidrze, Krzysztoforowie i Makowlanach. Najbardziej zaludnioną częścią gminy jest sołectwo Bieniasze, gdzie gęstość zaludnienia wynosi 12 os/km<sup>2</sup>. Porównania danych demograficznych gminy Sidra do danych dla Powiatu Sokólskiego oraz województwa podlaskiego pokazują jednak sytuację szczególnie niekorzystną.

ROK	Województwo Podlaskie		Powiat Sokólski		Gmina Sidra	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016
OBCIĄŻENIE DEMOGRAFICZNE	-58,0	-57,8	-60,1	-60,4	-60,1	-61,5
PRZYRÓST	-1477	-898	-425	-370	-28	-15
GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA / KM2	59	59	34	33	21	20
ZMIANA LICZBY LUDNOŚCI	-2,6	-1,8	-6,09	-5,36	-10,5	-7,4

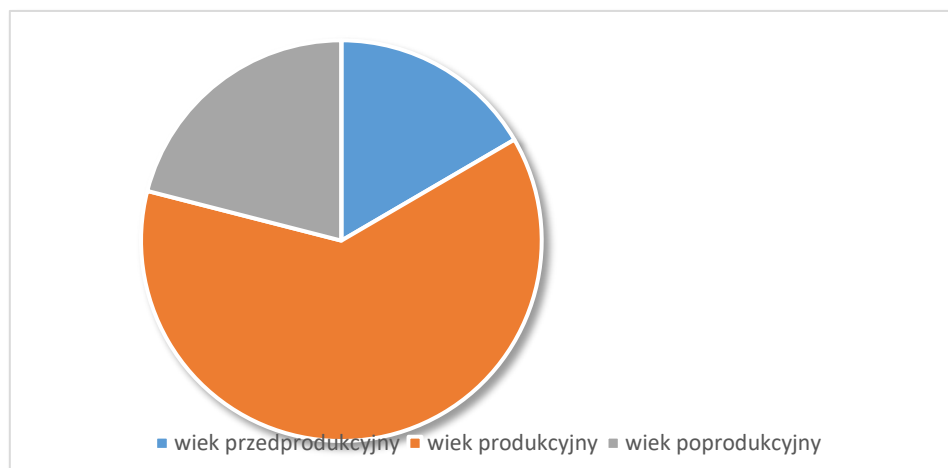
### Zmiany demograficzne na obszarze gminy Sidra

Przyczyny takiej sytuacji zostały opisane wyczerpująco w „Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020”, a są one związane przede wszystkim z odpływem ludzi młodych. Gminy, na terenie których nie funkcjonują szkoły średnie, w praktyce tracą młodych już na etapie kształcenia.

Pozytywnym zjawiskiem demograficznym jest stabilna struktura wiekowa mieszkańców gminy Sidra. Praktycznie nie zmienia się ona od 2014 roku.

### Struktura ludności gminy Sidra w 2015 roku

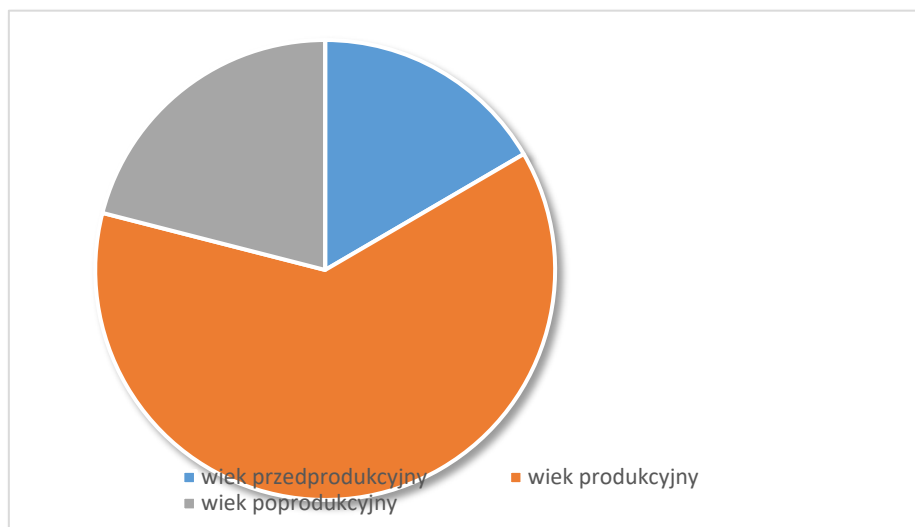
- wiek przedprodukcyjny (0–18 lat) - 605 osób (17%),
- wiek produkcyjny (19-60 lat - kobiety; 19-65 lat – mężczyźni) - 2275 osoby (62%),
- wiek poprodukcyjny ( powyżej 60 lat – kobiety; powyżej 65 lat – mężczyźni) – 766 osoby (21%).



Struktura ludności gminy Sidra w 2015 roku. Źródło danych: Urząd Gminy Sidra.

Struktura wieku ludności Gminy Sidra w 2016 roku.

- wiek przedprodukcyjny (0–18 lat), - 637 osób (17%),
- wiek produkcyjny (19-60 lat - kobiety; 19-65 lat – mężczyźni), - 2230 osoby (61%),
- wiek poprodukcyjny ( powyżej 60 lat – kobiety; powyżej 65 lat – mężczyźni) – 769 osoby (22%).



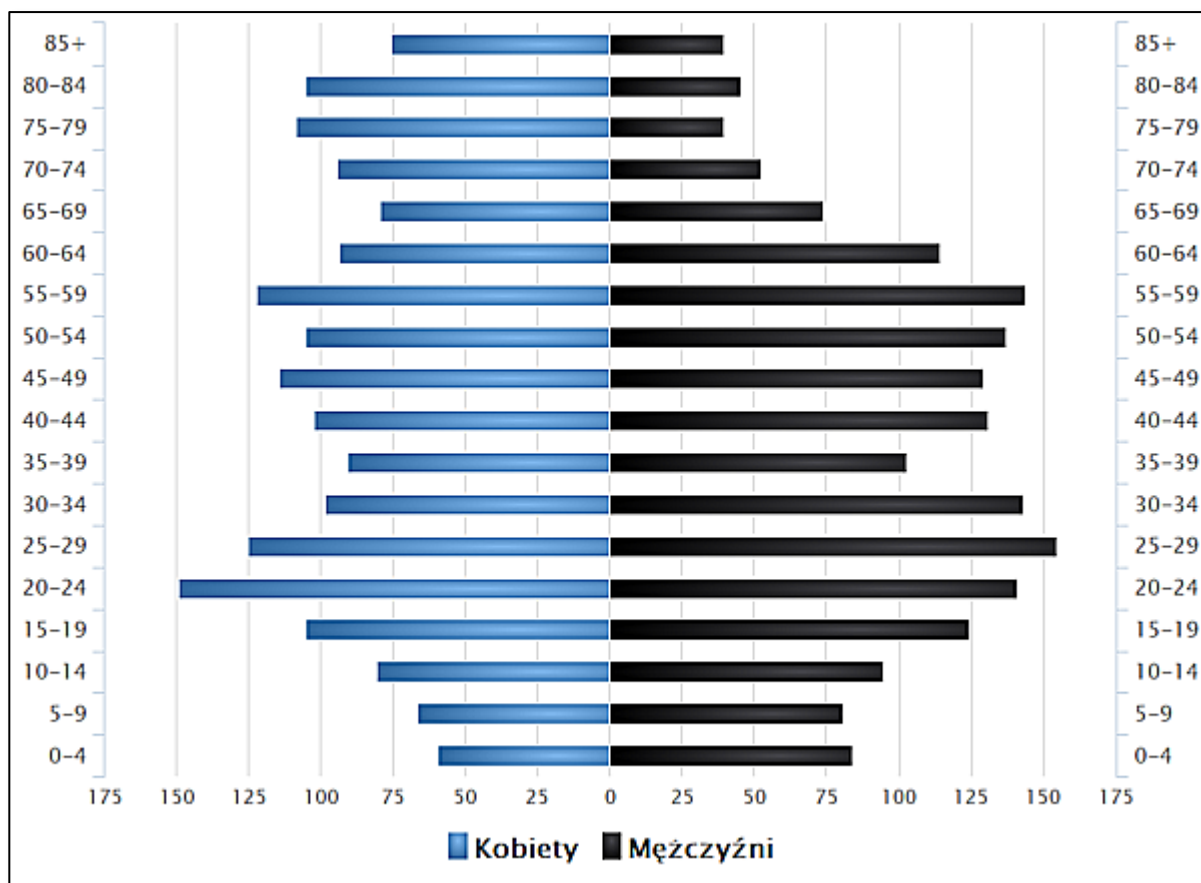
Struktura ludności gminy Sidra w 2016 roku. Źródło danych: Urząd Gminy Sidra

W porównaniu z rokiem poprzednim, procentowy rozkład wiekowy mieszkańców Sidry prawie nie uległ zmianie. Zauważalny jest jednak wzrastający wskaźnik obciążenia demograficznego, czyli ilość osób w wieku nieprodukcyjnym przypadający na 100 osób w wieku produkcyjnym. W roku 2015 wynosił on 60,2, zaś w 2016 - 63,04. Jest to charakterystyczne dla gmin wiejskich Polski wschodniej.

*Szczegółowa struktura wiekowa mieszkańców gminy Sidra w roku 2016*

Wiek	Mężczyzn	Kobiet	Ogółem
0-2	46	50	96
3	20	16	36
4-5	38	33	71
6	16	13	29
7	20	14	34
8-12	81	74	155
13-15	58	45	103
16-17	40	36	76
18	14	23	37
19-65	1256	0	1256
19-60	0	974	974
> 65	239	0	239
> 60	0	530	530
ogółem	1828	1808	3636/3542

W związku z powyższym piramida wieku przedstawia się równie stabilnie, choć zauważalny jest niski wskaźnik urodzeń.



Piramida wieku w gminie Sidra. Źródło: Materiały Urzędu Gminy W Sidrze.

Gmina Sidra boryka się również z negatywną strukturą ruchu wędrownego mieszkańców. Na przestrzeni analizowanych lat saldo migracji było zawsze ujemne co oznacza, że więcej osób z gminy wyjeżdżało, niż do niego napływało. W 2014 roku odnotowano najmniej korzystną sytuację w zakresie migracji - różnica pomiędzy liczbą osób meldujących się na terenie gminy oraz liczbą osób wymeldowujących się z jej obszaru wyniosła - 22. W roku 2016 r. różnica pomiędzy wymeldowującymi się i zameldowującymi się była niższa, ale także ujemna: - 4. Na wyznaczonym obszarze rewitalizacji przedmiotowy wskaźnik we wszystkich latach analizy przyjmował również wartości ujemne, jednak szczegółowe dane nie są dostępne. Niekorzystne czynniki demograficzne (brak znaczącego wzrostu liczby urodzeń, ujemny przyrost naturalny, migracje), jak również niepokojący trwały trend spadku liczby ludzi młodych w połączeniu z przechodzeniem w wiek emerytalny osób będących obecnie w wieku produkcyjnym, będą w przyszłości pogarszać wskaźnik obciążenia demograficznego w obszarze rewitalizacji w perspektywie długookresowej. Proporcje te będą kształtować nie tylko sytuację ekonomiczną obszaru, ale wpłyną przede wszystkim na sytuację społeczną i konieczność zabezpieczenia w niedługiej przyszłości potrzeb związanych z organizacją systemu wsparcia dla starzejącego się społeczeństwa. Problem starzenia się populacji niesie ze sobą konieczność zmiany funkcji obiektów i przestrzeni, które powinny być coraz bardziej przystosowane do potrzeb coraz liczniejszej grupy seniorów. Prognozy demograficzne dla województwa podlaskiego nie pozostawiają złudzeń, co do starzenia się jego mieszkańców w dłuższej perspektywie.

WOJEWÓDZTWO PODLASKIE									
	2014	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
<b>Ogółem</b>	-3 463	-3 677	-19 596	-21 425	-24 965	-29 376	-33 695	-37 082	-39 366
<b>0-2</b>	-974	-995	-1 172	-2 086	-2 879	-1 939	-897	-744	-1 294
<b>3-6</b>	-509	-1 401	-6 710	-1 475	-3 367	-3 489	-2 034	-956	-1 178
<b>7-12</b>	140	1 158	1 375	-9 258	-2 511	-4 913	-5 100	-2 997	-1 450
<b>13-15</b>	-1 122	-841	-511	68	-4 368	-1 116	-2 671	-2 486	-1 351
<b>16-18</b>	-1 905	-2 074	-5 438	4 002	-5 143	-2 077	-1 719	-2 832	-2 041
<b>18</b>	-371	-659	-2 249	470	-633	-1 199	-424	-943	-757
<b>19-24</b>	-3 918	-4 116	-19 927	-8 826	4 719	-8 426	-4 105	-3 821	-5 422
<b>przedprodukcyjny*</b>	-3 999	-3 494	-10 207	-9 219	-17 635	-12 335	-11 997	-9 072	-6 557
<b>produkcyjny</b>	-577	-1 413	-18 567	-31 237	-20 080	-22 961	-26 261	-44 714	-54 419
<b>mobilny</b>	-3 171	-3 998	-31 643	-40 247	-41 683	-40 371	-29 158	-17 768	-14 517
<b>niemobilny</b>	2 594	2 585	13 076	9 010	21 603	17 410	2 897	-26 946	-39 902
<b>poprodukcyjny</b>	1 113	1 230	9 178	19 031	12 750	5 920	4 563	16 704	21 610
<b>0-14</b>	-1 917	-1 905	-6 199	-13 616	-11 239	-11 099	-9 877	-6 292	-4 751
<b>15-59</b>	-7 550	-8 432	-47 860	-30 241	-30 617	-37 997	-46 337	-56 048	-49 828
<b>60+</b>	6 004	6 660	34 463	22 432	16 891	19 720	22 519	25 258	15 213
<b>15-64</b>	-5 455	-5 924	-39 316	-40 176	-34 933	-32 880	-39 991	-49 959	-58 141
<b>65+</b>	3 909	4 152	25 919	32 367	21 207	14 603	16 173	19 169	23 526
<b>75+</b>	767	636	-575	11 782	21 695	25 960	13 807	7 086	10 588
<b>80+</b>	885	985	2 830	-901	10 593	18 017	20 045	9 023	4 596
<b>85+</b>	1 651	1 732	3 502	1 408	-217	8 460	12 783	13 379	5 277
<b>kobiety 15-49</b>	-3 265	-2 906	-15 809	-15 420	-21 045	-24 714	-21 241	-17 245	-11 595
* wiek przedprodukcyjny - 0 do 17 lat									
wiek produkcyjny - od 18 lat do wieku emerytalnego									
wiek mobilny - od 18 do 44 lat									
wiek niemobilny - od 45 lat do wieku emerytalnego									
wiek poprodukcyjny - powyżej wieku emerytalnego									

Prognozowane zmiany stanów ludności w latach 2013 - 2050 dla województwa podlaskiego.

Źródło – GUS

Z drugiej strony starzenie się społeczeństwa może być szansą dla gmin i miejscowości, które będą umiały wykorzystać walory środowiskowe. Srebrna ekonomia - inwestycje w usługi dla seniorów są jedną z perspektyw rozwojowych dla całego regionu, zapisanych w „Strategii rozwoju Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020”. Umiejętne wykorzystanie walorów przyrodniczych w połączeniu z dobrą komunikacją, wysoką jakością usług i cenioną przez osoby starsze „regionalizacją”, może być jedną z dróg rozwoju gminy Sidra oraz wskazanych obszarów rewitalizowanych.

## OBSZAR REWITALIZACJI

Z wyżej opisanymi trendami mamy też do czynienia na obszarach rewitalizowanych. Jest to trudne do dokładnego oceny, gdyż jest statystycznie ukryte, co jest charakterystyczne dla tak małych jednostek osadniczych. Statystycznie - spadek liczby ludności gminy jest zauważalny, ale jednak relatywnie niewielki, sięga najwyżej kilkunastu osób rocznie. Jednak wszelkie wywiady z mieszkańcami dowodzą istnienia dużej ilości „martwych dusz”. Mieszkańcy, szczególnie młodzi, już dawno się wyprowadzili, ale z różnych powodów nie wymeldowali. Trudno jest ocenić skalę tego zjawiska, jednak zebrane dane pochodzące z deklaracji śmieciowych dla gospodarstw wiejskich pokazują, że realna liczba mieszkańców gminy może być znacząco niższa.

LUDNOŚĆ/ROK	2015	2016	2017
OGÓŁEM	3606	3568 (-0,8)	3542 (-0,7)
KOBIETY	1776	1759	1750
MĘŻCZYŹNI	1830	1809	1792

*Dane: Bank Danych Lokalnych, „Ocena zasobów pomocy społecznej” – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

### PODOB SZAR 1 – SIDRA

Liczba mieszkańców ogółem - 597

Liczba mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym - 17,3 %

Liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym - 66,7 %

Liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym – 16,0 %

LUDNOŚĆ/ROK	2015	2016	2017
OGÓŁEM	634	626 (-1,3)	597 (-4,7)
KOBIETY	323	318	305
MĘŻCZYŹNI	311	308	292

*Podobszar Sidra na tle gminy Sidra:*

LUDNOŚĆ/ROK	2015	2016	2017
PODOBSZAR SIDRA	634	626 (-1,3)	597 (-4,7)
GMINA SIDRA	3606	3568 (-0,8)	3542 (-0,7)

*Dane: Bank Danych Lokalnych, „Ocena zasobów pomocy społecznej” – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Sidra charakteryzuje się utrzymującym ujemnym trendem demograficznym, szczególnie zauważalnym w roku 2016 pomimo, że Sidra jest główną, najatrakcyjniejszą miejscowością gminy. Odpływ mieszkańców jest szczególnie zauważany w roku 2016 i trudno wskazać tego przyczyny. Z siedziby gminy następuje ciągły odpływ mieszkańców – głównie do Sokółki i Białegostoku, co jest związane przede wszystkim z wysokim bezrobociem, ale też niedostatkiem atrakcji o charakterze społecznym. Niestety – Sidra nie przyciąga ofertami pracy ani nie posiada szczególnie atrakcyjnej oferty usług społecznych oraz możliwości spędzania wolnego czasu i rekreacji. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że praktycznie nikt, kto z powodów edukacyjnych czasowo wyemigrował do Sokółki, Białegostoku lub innego miasta, nie wraca do Sidry. Utrudnienie stanowi również sama komunikacja z innymi ośrodkami pozagminnymi, choć sytuacja ta zmienia się wskutek przeprowadzanej właśnie inwestycji drogowej. Odpływ mieszkańców – zwłaszcza młodych, jest najważniejszym problemem wskazywanym przez mieszkańców gminy.

**PODOBSZAR 2 – POHORANY**

Liczba mieszkańców ogółem - 91

W wieku przedprodukcyjnym - 30,3 %

W wieku produkcyjnym - 51,2%

W wieku poprodukcyjnym - 18,2%

LUDNOŚĆ/ROK	2015	2016	2017
OGÓŁEM	95	92 (-4,2)	91 (-1,1)
KOBIETY	40	38	36
MĘŻCZYŹNI	55	54	55

*Podobszar Pohorany na tle gminy Sidra:*

LUDNOŚĆ/ROK	2015	2016	2017
PODOBSZAR POHORANY	95	92 (-4,2)	91 (-1,1)
GMINA SIDRA	3606	3568 (-0,8)	3542 (-0,7)

*Dane: Bank Danych Lokalnych, „Ocena zasobów pomocy społecznej” – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Pohorany charakteryzuje się utrzymującym ujemnym trendem demograficznym, który uległ pewnemu zahamowaniu w ostatnim roku. Niestety, są to dane niepełne. Właśnie wywiad przeprowadzony na terenie podobszaru Pohorany dowiódł istnienia wspomnianych powyżej „martwych dusz” – mieszkańców zameldowanych, ale nie mieszkających na terenie sołectwa. W Pohoranach różnica ta wynosiła aż ok. 12 osób in minus, czyli liczba ludności sołectwa Pohorany jest zawyżona aż o 14,5 %. Bez wątplenia nie jest to świadectwo korzystnych trendów demograficznych. Podobszar ten można wyraźnie podzielić na dwa obszary – wieś oraz jedyna na terenie gminy osiedle blokowe – pozostałość dawnego PGR Krzysztoforowo. Właśnie na osiedlu blokowym stwierdzono wyraźną różnicę pomiędzy rzeczywistą liczbą a ludności, a tą wynikającą ze statystyk meldunkowych. Pośrednio potwierdza to fakt wystawienia na sprzedaż dwóch mieszkań z bloków w Krzysztoforowie na nsprzedaż na portalu [www.i-sokolka.eu](http://www.i-sokolka.eu). Oba mieszkania są opuszczone, choć ich mieszkańcy (6 osób) figurują w spisach ludności gminy. Ponadto charakterystycznym wyłącznie dla Pohoran zjawiskiem na terenie gminy jest duża przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet. W dużej mierze jest to wynikiem natężenia problemów społecznych występujących na obszarze dawnego PGR Krzysztoforowo.

#### PODOBSZAR 3 - JACOWLANY

Liczba mieszkańców ogółem - 232

W wieku przedprodukcyjnym - 22,0 %

W wieku produkcyjnym - 58,2%

W wieku poprodukcyjnym - 19,8%

LUDNOŚĆ/ROK	2014	2015	2016
OGÓŁEM	245	240	232
KOBIETY	124	128	119
MĘŻCZYŹNI	121	122	113

*Podobszar Jacowlany na tle gminy Sidra:*

LUDNOŚĆ/ROK	2015	2016	2017
PODOBSZAR JACOWLANY	245	240 (-2,1)	232 (-3,4)
GINA SIDRA	3606	3568 (-0,8)	3542 (-0,7)

*Dane: Bank Danych Lokalnych, „Ocena zasobów pomocy społecznej” – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Jacowlany również charakteryzuje się utrzymującym ujemnym trendem demograficznym. Pomimo faktu, iż Jacowlany uchodzą za drugi – po Sidrze – najsilniejszy ośrodek gminy Sidra, niekorzystne wskaźniki demograficzne przekraczają wartości dla całej gminy. Zmniejszenie się liczby ludności jest w dużej mierze związane z upadkiem wielu działalności



gospodarczych zarejestrowanych w Jacowlanach. Trend ten jest charakterystyczny dla wschodnich rejonów Podlasia, choć na podobszarze rewitalizacji Jacowlany przyjmuje szczególnie widoczną formę.

#### PODOBSZAR 4 - ZWIERŻANY

Liczba mieszkańców ogółem - 72

W wieku przedprodukcyjnym - 21,0 %

W wieku produkcyjnym - 61,7%

W wieku poprodukcyjnym - 17,3%

LUDNOŚĆ/ROK	2014	2015	2016
OGÓŁEM	65	69 (+6,1)	72 (+4,3)
KOBIETY	39	40	38
MĘŻCZYŹNI	32	32	34

*Podobszar Zwierżany na tle gminy Sidra:*

LUDNOŚĆ/ROK	2015	2016	2017
PODOBSZAR ZWIERŻANY	70	71 (+1,4)	72 (+1,4)
GMINA SIDRA	3606	3568 (-0,8)	3542 (-0,7)

*Dane: Bank Danych Lokalnych, „Ocena zasobów pomocy społecznej” – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Zwierżany charakteryzuje się dodatnim przyrostem liczby mieszkańców. Jednak ten fakt nie zmienia ogólnego obrazu problemów demograficznych związanych z migracją mieszkańców do większych ośrodków. Zwierżany są wsią położoną bardzo atrakcyjnie, a przy tym odległą tylko o 11 km od Sokółki. To właśnie „miejscy” mieszkańcy Sokółki wykupują co atrakcyjniejsze obiekty na terenie Zwierżan, nierzadko inwestując w odnowę drewnianych budynków. Przykład Zwierżan pokazuje, że obszar rewitalizacji na terenie gminy Sidra może być atrakcyjny dla przybyszów z zewnątrz, i w nich, w pewnej mierze, należy upatrywać zniwelowania niekorzystnych wpływów migracyjnych trendów demograficznych.

## PODOBSZAR 5 - WÓLKA

Wólka – 47

W wieku przedprodukcyjnym - 22,0 %

W wieku produkcyjnym - 61,6 %

W wieku poprodukcyjnym - 18,4 %

LUDNOŚĆ/ROK	2014	2015	2016
OGÓŁEM	49	47 (-4,9)	47 (0)
KOBIETY			27
MĘŻCZYŹNI			20

*Podobszar Wólka na tle gminy Sidra:*

LUDNOŚĆ/ROK	2015	2016	2017
PODOBSZAR WÓLKA	49	47 (-4,9)	47 (0)
GINA SIDRA	3606	3568 (-0,8)	3542 (-0,7)

*Dane: Bank Danych Lokalnych, „Ocena zasobów pomocy społecznej” – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Wólka w opinii mieszkańców gminy Sidra uchodzi za jeden z najuboższych i najbardziej zaniedbanych rejonów gminy. Zamieszkały nominalnie przez 47 osób jest bardziej kolonią niż prawdziwą wsią. Liczba osób zameldowanych – podobnie jak w przypadku Pohoran – jest znacząco niższa od realnej. Na terenie Wólki zlokalizowanych jest około 20 rozrzuconych posiadłości, w tym co najmniej 5 opuszczonych i nieużytkowanych.

Z przedstawionych danych wynika, że struktura ludności poszczególnych obszarów nie odbiega od modelu ogólnogminnego. Niestety, nie istnieją żadne wiarygodne dane dotyczące ruchów migracyjnych w podanych sołectwach. Można jednak z dużym prawdopodobieństwem założyć, że wszelkie korzystne i niekorzystne trendy charakterystyczne gminy znajdują swoje odzwierciedlenie na obszarach rewitalizowanych. Na uwagę zasługuje stwierdzony podczas wizji lokalnej fakt istnienia „martwych dusz”, czyli mniejszej ilości rzeczywistych mieszkańców obszaru, oraz pozytywny przykład Zwierżan, który każe wierzyć w potencjał osiedleńczy obszarów rewitalizowanych, pod warunkiem poprawy infrastruktury komunikacyjnej i technicznej.

**ZAGROŻENIA:** Wyludnienie obszarów rewitalizowanych, emigracja młodych, zestarzenie się lokalnych społeczności, brak aktywności zawodowej i społecznej, a w konsekwencji: bieda.

**SZANSE:** Możliwość zatrzymania młodych w oparciu o (zgodne z założeniami Strategii LGD Puszcza Knyszyńska) zbudowanie marki turystycznej opartej na walorach gminy oraz na bliskości granicy. Możliwość osiedlenia przyjezdnych (w tym seniorów) dzięki stworzeniu im dobrych jakościowo warunków bytowania.

REKOMENDACJE

1. *Problemy demograficzne dotyczą całej Polski, ale najsilniej małych, peryferyjnych gmin, nie mogących zaoferować mieszkańcom, szczególnie młodym, tego, co oferują im centralne ośrodki. Remedium na problem ujemnego salda migracji to zintegrowany ciąg działań, najlepiej w grupach gmin, dla osiągnięcia efektu synergii działania mające na celu poprawę jakości życia na obszarze rewitalizacji, całej gminy Sidra, a także gmin sąsiednich. Szczególne znaczenia ma dobra komunikacja - zarówno w sensie ruchu ludzi, jak i komunikacja internetowa.*
2. *Proponowane działania powinny być zintegrowane z działaniami na rzecz budowania wartości lokalności i dumy z niej. Integracja działań musi być konieczna, by „duma z miejsca” nie była pustym słowem, miała realne podstawy. Jednocześnie należy zwrócić uwagę na niestandardowe, niskokosztowe, a bardzo medialne działania przebijające się do zbiorowej świadomości („złoty pociąg”)*
3. *Problem starzenia się społeczeństwa nie dotyczy jeszcze obszarów rewitalizowanych, jednak ich nadejście jest pewne. Starzenie się społeczeństwa generuje szereg problemów (m.in. zmniejszanie zasobu siły roboczej, osłabienie lokalnego kapitału ludzkiego czy pogarszanie struktury rynku pracy), hamujących rozwój lokalny. W tym kontekście działania rewitalizacyjne powinny od razu zakładać prewencję - być zintegrowane z promowaniem zdrowego stylu życia wśród osób młodych (ale też starszych), prowadzeniem prorodzinnej polityki gminy czy wspomaganiem poprzez rozwój infrastruktury społecznej takiej jak m.in. lepszy dostęp do przedszkoli czy placów zabaw.*
4. *Konieczne jest również zapewnienie seniorom zaspokojenia potrzeb związanych zarówno z eliminacją barier infrastrukturalnych, jak i potrzeb kulturalnych, edukacyjnych. Sugeruje się podjęcie działań mających na celu poprawę jakości życia seniorów, poprzez zintegrowaną z innymi gminami ich aktywizację społeczną, integrację ze społecznością i tworzenie przestrzeni przyjaznej seniorom.*
5. *Jednocześnie należy przewidywać potęgę Srebrnej Ekonomii - przygotowywać i promować pakiet najwyższej jakości usług dedykowanych seniorom - rekreacyjnych, turystycznych, kulturalnych, edukacyjnych.*

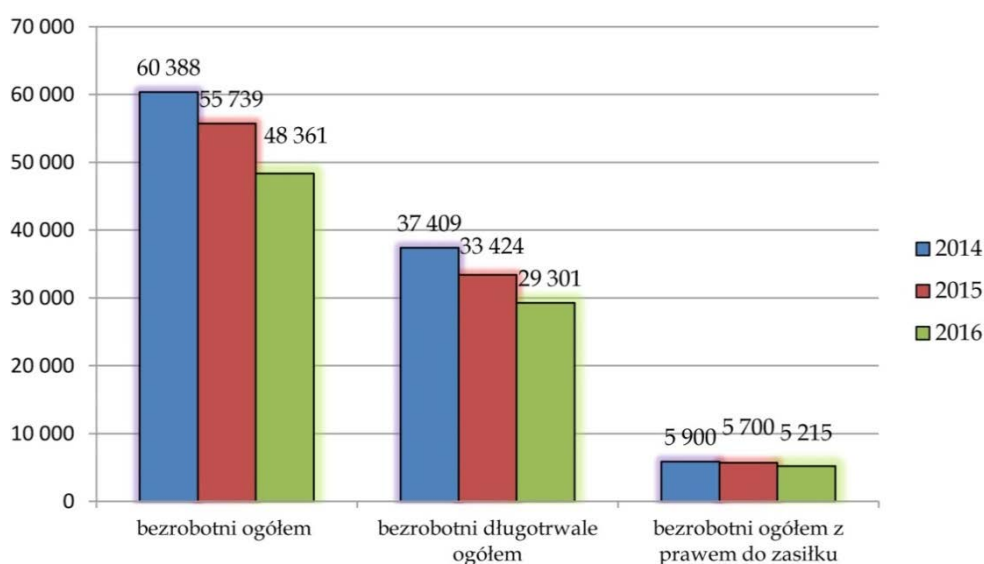
**IV.1.a).2. BEZROBOCIE/UBÓSTWO, WYKLUCZENIE SPOŁECZNE**

Wśród głównych zjawisk kryzysowych zachodzących w sferze społecznej w wyznaczonym obszarze rewitalizacji, silnie związanym z innymi negatywnymi procesami, jest bezrobocie. Bezrobocie, w szczególności długotrwałe (przekraczające 12 miesięcy), jest bardzo niekorzystne społecznie, gdyż wpływa negatywnie zarówno na warunki bytowe jednostki lub rodziny (długotrwały brak stałego wynagrodzenia, uzależnienie od wsparcia z systemu pomocy społecznej), jak również kondycję psychofizyczną (zaburzenia zdrowia psychicznego, dolegliwości psychosomatyczne) oraz społeczną (pogłębiająca się izolacja społeczna, spadek aktywności osoby pozostającej bez pracy, przemoc w rodzinie wywołana frustracją).

Bezrobocie jest problemem silnie dotykającym gminy tzw. Ściany Wschodniej. Związane jest to z peryferyjnym położeniem blisko granicy, która wciąż nie jest w pełni otwarta, wciąż istniejącymi

utrudnieniami komunikacyjnymi zniechęcającymi potencjalnych inwestorów, a także słabszą ofertą komercyjną, rekreacyjną i kulturalną. Według najnowszych danych GUS-u stopa bezrobocia na Podlasiu jest znacznie wyższa niż średnia krajowa. W grudniu 2016 roku bezrobocie w Polsce wynosiło 8,3 procent. Na Podlasiu wynosiło ono 10,4.

W województwie podlaskim jest ponad 48 tysięcy zarejestrowanych bezrobotnych. Dane liczbowe wskazują na spadek ogólnej liczby bezrobotnych o 13% w stosunku do roku 2015. W roku kolejnym 61% wszystkich pozostających bez pracy to osoby długotrwale bezrobotne. Osoby z prawem do zasiłku stanowiły zaledwie 11% ogółu populacji bezrobotnych. Sytuacja z bezrobotnymi najgorzej wygląda w powiecie grajewskim (17,2 procent), najlepiej w suwalskim (6,2). W końcu grudnia 2016 r. bez prawa do zasiłku pozostawało 43 146 bezrobotnych, a ich odsetek w ogólnej liczbie bezrobotnych zmniejszył się w porównaniu z zanotowanym w analogicznym miesiącu 2015 r. (o 0,4 p. proc. do 89,2%). Liczba bezrobotnych zmniejszyła się w ujęciu rocznym we wszystkich wymienionych kategoriach, a najbardziej w przypadku osób do 30 roku życia (o 18,7%). Podobne bezrobocie panuje w województwie lubelskim, a wyższe jest w świętokrzyskim (10,8%), zachodniopomorskim (11), podkarpackim (11,6), kujawsko-pomorskim (12,1) i warmińsko-mazurskim (14,2). Najmniejsze bezrobocie panuje w Wielkopolsce (5,0) oraz na Śląsku (6,6).



*Liczba bezrobotnych na Podlasiu. Źródło: <http://wupbialystok.praca.gov.pl>*

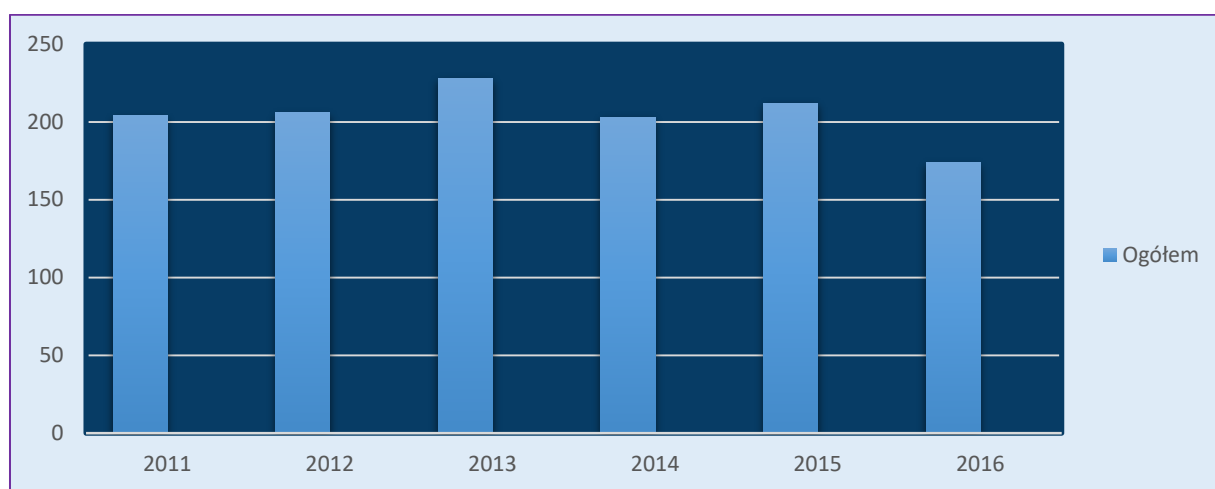
Dane statystyczne, udostępnione przez Powiatowy Urząd Pracy w Sokółce, odnoszące się do bezrobocia obserwowanego w ostatnich latach na terenie gminy Sidra pokazują, statystyki dotyczące bezrobocia w gminie Sidra są dobre i pozytywnie wyróżniają się nie tylko na tle regionu ale i całego kraju wynosząc 4,8% (choć jeszcze rok temu było to 5,8%). Są to jednak dane złudne, jako że na terenie gminy Sidra dominuje zjawisko bezrobocia ukrytego wynikającego z dużej ilości drobnych i mało wydajnych gospodarstw rolnych. Podstawową formą własności rolnej na terenie gminy Sidra są gospodarstwa indywidualne, w których władaniu pozostaje ponad 84% gruntów, ale aż 98% użytków rolnych.

Wg bazy danych REGON, na terenie Gminy Sidra obecnie zarejestrowane są 704 indywidualne gospodarstwa rolne. Oparte są one o słabe warunki naturalne, co skutkuje niską efektywnością gospodarowania i ubożeniem ludności wiejskiej. Negatywnymi zjawiskami wpływającymi na wysoki poziom ukrytego bezrobocia w sektorze rolniczym są starzenie się pracujących na roli, rozdrobnienie gospodarstw rolnych. Nie ma żadnych danych pokazujących skalę bezrobocia ukrytego, choć wg szacunków Gazety Prawnej należy je oceniać na trzykrotnie przewyższające poziom bezrobocia „statystycznego”. Dane PUP pokazały też inne interesujące zjawisko. W latach 2011 do 2015 roku bezrobocie minimalnie, acz systematycznie wzrastało, spadając tylko w grupie osób do 25 roku życia.

*Bezrobocie w gminie Sidra. Opracowanie własne.*

	2011	2012	2013	2014	2015
<b>Ogółem</b>	204	206	228	203	212
<b>W tym kobiety</b>	90	90	85	81	83
<b>Z prawem do zasiłku</b>	18	20	20	16	10
<b>Będący w szczególnej sytuacji:</b>	193	192	219	188	195
- do 25 roku życia	63	60	67	54	54
- powyżej 50 roku życia	45	41	50	44	37
- długotrwale bezrobotni	108	125	144	127	132

W 2016 roku poziom bezrobocia w gminie gwałtownie spadł aż o 17%. W 2016 roku powiatowy urząd pracy zarejestrował 184 osoby bezrobotne, podczas gdy w poprzednim, 2015 - osób tych było aż 212. Przy czym poziom bezrobocia spadł w praktycznie wszystkich sołectwach. Dane dotyczące zmniejszającej się liczby osób zarejestrowanych w PUP należy interpretować jednak ostrożnie. Spadek liczby bezrobotnych nie wynika z pozytywnych zmian na lokalnym rynku pracy, tj. nie jest skorelowany z powstaniem nowych miejsc (w tym samym czasie liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na terenie gminy Sidra spadła ze 119 do 99). Spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych z dużym prawdopodobieństwem jest efektem wdrożenia programu 500 Plus.



*Zmiany w liczbie bezrobotnych w latach 2011 – 2016. Opracowanie własne.*

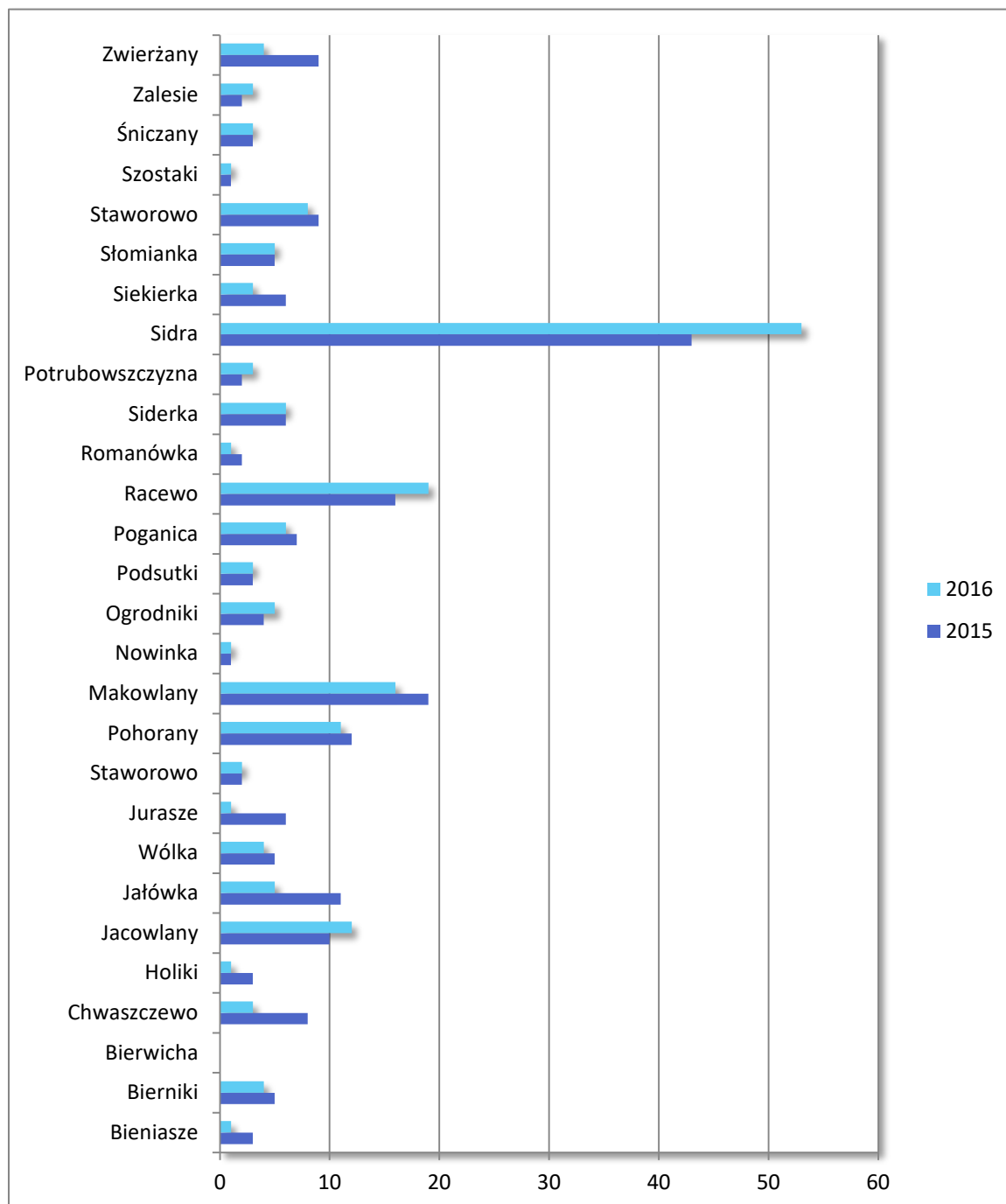
Obecnie liczba zarejestrowanych bezrobotnych na terenie gminy Sidra wynosi 184 osoby, przy czym aż 120 to osoby długotrwale bezrobotne. W 2015 roku było to odpowiednio 212, w tym 132 długotrwale bezrobotne, zaś rok wcześniej - 203 osoby bezrobotne przy 127 długotrwale. Widać więc, że przy wszystkich zmianach liczbowych, proporcje pozostają prawie niezmiennie. Jednocześnie należy dodać, że na terenie gminy świadczenia z pomocy społecznej z powodu bezrobocia pobiera 195 osób, a więc istnieje rozbieżność danych lokalnych.

*Ilość osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP w Sokółce. Opracowanie własne.*

	Miejscowość	Sołectwo	Osoby bezrobotne zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy w Sokółce	
			Stan na 31.12.2015 r.	Stan na 31.12.2016 r.
39002	Bieniasze	Bieniasze	3	1
39019	Bierniki	Bierniki	5	4
39025	Zelwa	Bierniki	0	0
39031	Bierwicha	Bierwicha	0	0
39048	Chwaszczewo	Chwaszczewo	6	2
39054	Majewo	Chwaszczewo	2	1
39060	Majewo Kościelne	Chwaszczewo	0	0
39077	Holiki	Holiki	3	1
39083	Klatka	Holiki	0	0
39090	Jacowlany	Jacowlany	10	12
39108	Jałówka	Jałówka	11	5
39114	Jałówka-Kolonia	Jałówka	0	0
39120	Wólka	Wólka	5	4
39137	Jurasze	Jurasze	6	1
39143	Gudebsk	Jurasze	0	0
39150	Kniaziówka	Staworowo	2	2
39166	Krzysztoforowo	Pohorany	6	6
39172	Makowlany	Makowlany	12	10
39189	Makowlany	Makowlany	7	6
39195	Nowinka	Nowinka	1	1
39203	Ogrodniki	Ogrodniki	4	5
39210	Podsutki	Podsutki	3	3
39226	Poganica	Poganica	7	6
39232	Pohorany	Pohorany	6	5
39249	Racewo	Racewo	16	19
39255	Romanówka	Romanówka	2	1
39261	Siderka	Siderka	6	6
39278	Potrubowszczyzna	Potrubowszczyzna	2	3
39284	Sidra	Sidra	43	53
39290	Dworzysk	Sidra	0	0
39309	Jakowlany	Sidra	0	0
39315	Wandzin	Sidra	0	0
39321	Władysławowo	Sidra	0	0
39338	Siekierka	Siekierka	6	3
39344	Słomianka	Słomianka	5	5
39350	Staworowo	Staworowo	9	8
39367	Szostaki	Szostaki	1	1

39373	Śniczany	Śniczany	3	3
39380	Zalesie	Zalesie	2	3
39396	Zwierżany	Zwierżany	9	4
RAZEM:			212	184

Na uwagę zasługuje fakt, że ponad 76% bezrobotnych stanowią osoby w tzw. wieku produkcyjnym mobilnym (wiek 18-44 lat). Sytuacja ta wskazuje na to, iż jednym z najważniejszych celów wspólnoty działań rewitalizacyjnych powinno być wspieranie procesu powstawania nowych miejsc pracy.



Bezrobocie na terenie gminy Sidra. Opracowanie własne.

Bez wątpienia mieszkańcy terenów wiejskich są w bardziej niekorzystnej sytuacji na rynku pracy niż osoby zamieszkujące miasta. Charakterystyczne dla osób pracujących są dojazdy do pracy poza miejsce zamieszkania, stanowiące często jedyny sposób na podjęcie zatrudnienia. Bezrobocie na takich terenach ma też inny charakter. Jest bardziej trwałe, a rynek pracy mniej elastyczny. W świetle przeprowadzonej diagnozy kwestia zatrudnienia, a raczej jego braku jest najczęstszą i najważniejszą przyczyną większości problemów społecznych występujących na wyznaczonym obszarze rewitalizacji. Bezrobocie oraz brak pracy znajduje się na pierwszym miejscu listy problemów występujących w obrębie analizowanego obszaru. Z problemem braku pracy na lokalnym rynku ściśle powiązany jest kolejny problem o bardzo wysokim natężeniu - migracje - wyjazdy mieszkańców poza obszar gminy i za granicę. Dotyczy to szczególnie młodych i utalentowanych ludzi.

Bezrobocie skutkuje wzrostem ubóstwa, pogłębia stan wykluczenia zawodowego i społecznego (np. zanik posiadanych kwalifikacji zawodowych i trudności w przystosowaniu się do zmieniających się zasad funkcjonowania rynku pracy), a także może prowadzić do pojawienia się patologicznych zjawisk takich jak: nadużywanie alkoholu, przestępczość. Negatywne skutki bezrobocia odciskają również piętno na funkcjonowaniu rodziny osoby pozostającej bez pracy. W szczególności dotyczy to dzieci osoby bezrobotnej, które odczuwając własną sytuacją materialną jako gorszą, w porównaniu do swoich rówieśników, stopniowo mogą izolować się, co jest dotkliwym ograniczeniem naturalnych potrzeb związanych z rozwojem intelektualnym i społecznym. Bezrobocie jest główną przyczyną korzystania z rozmaitych form pomocy społecznej.

Uwzględniając dane o pomocy społecznej udzielanej z powodu bezrobocia, rzeczywisty poziom bezrobocia na obszarze rewitalizacji jest znacząco wyższy.

#### PODOB SZAR 1 – SIDRA

Liczba mieszkańców ogółem - 597

Liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym – 398

	LICZBA OSÓB	PROCENT MIESZKAŃCÓW PODOB SZARU W WIEKU PRODUKCYJNYM
<b>BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI</b>	53	13,8
<b>KORZYSTAJĄCY Z POMOCY SPOŁECZNEJ Z POWODU BEZROBOCIA</b>	44	11,5

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Sidra charakteryzuje się dużą koncentracją bezrobocia i wysokim poziomem korzystania z pomocy społecznej na tle gminy. W dużej mierze spowodowane to jest upadkiem – na przestrzeni lat 2010-2016 istniejących na terenie Sidry zakładów drzewnych oraz zakładów kolejowych, a także likwidacji wielu indywidualnych działalności gospodarczych. Największym pracodawcą na terenie Sidry pozostaje urząd gminy oraz jednostki administracyjne i samorządowe.



**PODOBSZAR 2 – POHORANY**

Liczba mieszkańców ogółem - 91

W wieku produkcyjnym - 46

	LICZBA OSÓB	PROCENT MIESZKAŃCÓW PODOBSZARU W WIEKU PRODUKCYJNYM
<b>BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI</b>	11	23,4
<b>KORZYSTAJĄCY Z POMOCY SPOŁECZNEJ Z POWODU BEZROBOCIA</b>	11	23,4

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Pohorany to obszar szczególnie zagrożony negatywnymi skutkami bezrobocia. Na terenie sołectwa pohorany mieści się blokowe osiedle Krzysztoforowo – pozostałość po dawnym PGR. Jest to miejsce szczególnego natężenia procesów degradacyjnych, jako że zamieszkujący go mieszkańcy są w większości „oderwani od ziemi”. Wszyscy zarejestrowani bezrobotni korzystają z pomocy społecznej co utwierdza bierność na rynku pracy. Nie prowadząc działalności rolniczej, charakteryzującej obszary wiejskie, zwłaszcza na wschodzie Polski, zasilają szeregi bezrobotnych. Jednocześnie nie ma większych szans na to, by w Krzysztoforowie powstawały działalności gospodarcze, z uwagi na brak bazy lokalowej.

**PODOBSZAR 3 - JACOWLANY**

Liczba mieszkańców ogółem - 232

W wieku produkcyjnym – 135

	LICZBA OSÓB	PROCENT MIESZKAŃCÓW PODOBSZARU W WIEKU PRODUKCYJNYM
<b>BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI</b>	12	8,8
<b>KORZYSTAJĄCY Z POMOCY SPOŁECZNEJ Z POWODU BEZROBOCIA</b>	26	19,2

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Jacowlany, pomimo relatywnie najlepiej rozwiniętej struktury lokalnej gospodarki charakteryzuje się poziomem bezrobocia przekraczającym stystyki gminne. Podobnie jak w przypadku miejscowości Sidra – bezrobocie to spowodowane jest przede wszystkim zamarciem w ostatnich latach miejscowo prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej. Działalność ta – dzięki przygranicznemu położeniu, skierowana była w dużej mierze na obsługę kontrahentów z Białorusi, obecnie nieobecnych na lokalnych rynkach podlaskich.

#### PODOBSZAR 4 - ZWIERŻANY

Liczba mieszkańców ogółem - 72

W wieku produkcyjnym – 44

	LICZBA OSÓB	PROCENT MIESZKAŃCÓW PODOBSZARU W WIEKU PRODUKCYJNYM
<b>BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI</b>	4	9,1
<b>KORZYSTAJĄCY Z POMOCY SPOŁECZNEJ Z POWODU BEZROBOCIA</b>	13	29,5

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Zwierżany to wieś oparta całkowicie na gospodarce rolniczej. Przekazywanie i sprzedaż ziemi przybyszom spoza sołectwa skutkuje wysokim poziomem bezrobocia. Na terenie Zwierżan nie ma miejsc pracy – i działa coraz mniej gospodarstw rolnych. Efekt 500 plus powoduje wyjątkową bierność w obszarze poszukiwania pracy i edukacji zawodowej.

#### PODOBSZAR 5 - WÓLKA

Wólka – 47

W wieku produkcyjnym – 29

	LICZBA OSÓB	PROCENT MIESZKAŃCÓW PODOBSZARU W WIEKU PRODUKCYJNYM
<b>BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI</b>	4	13,7
<b>KORZYSTAJĄCY Z POMOCY SPOŁECZNEJ Z POWODU BEZROBOCIA</b>	8	27,5

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Wólka w opinii mieszkańców gminy Sidra uchodzi za jeden z najuboższych i najbardziej zaniedbanych rejonów gminy. Jest to wieś na granicy wymarcia, co potwierdza fakt bierności zawodowej mieszkańców w wieku produkcyjnym. Bezrobotni korzystający ze świadczeń pomocy społecznej stanowią (według danych GOPS w Sidrze) ponad 1/4 osob w wieku produkcyjnym.

W odniesieniu do przyjętego obszaru rewitalizacji można stwierdzić, że na każdym z podobszarów rewitalizowanych bezrobocie przekracza średnią gminną, która wynosi 4,8%.

Dane przekazane przez ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie w roku 2016 wskazują, iż na terenie województwa podlaskiego pomocy i wsparcia udzielono ogółem 105.550 osobom, czyli 9% mieszkańców województwa podlaskiego. W roku 2015 liczba ta była wyższa o 7.355 osoby, natomiast dwa lata wcześniej wyższa o 8.389. Statystyki zawierające prognozę na kolejny rok wskazują, że w roku 2017 nastąpi wzrost liczby beneficjentów pomocy społecznej o 1.430 osoby. W 2016 roku ze wsparcia ośrodków pomocy społecznej skorzystało 89.642

beneficjentów o 7.461 mniej niż w roku poprzednim. Dane prognozujące na przyszły rok wskazują na niewielki wzrost liczby osób (o 765), w stosunku do roku Oceny, 4 którym ośrodki pomocy społecznej z terenu województwa podlaskiego udziela pomocy i wsparcia. W przypadku wsparcia udzielonego przez powiatowe centra pomocy rodzinie zanotowano 15.908 beneficjentów (o 106 osób więcej niż w roku poprzednim). Analiza danych prognozujących wykazała, że PCPR-y w roku 2017 udziela wsparcia i pomocy łącznie 16.573 osobom, czyli nastąpi wzrost o 665 osoby. Najwięcej osób, które skorzystały w 2016 roku ze wsparcia instytucji pomocy społecznej (OPS i PCPR) zamieszkiwało w powiatach: hajnowskim, monieckim i grajewskim. Najmniej beneficjentów zanotowano wśród mieszkańców miast Łomży i Białegostoku oraz w powiecie zambrowskim i wysokomazowieckim. 5 W powiecie monieckim zanotowano wzrost beneficjentów pomocy społecznej w roku 2016 w stosunku do roku poprzedniego. Spadek odsetka mieszkańców, którym ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie udzieliły wsparcia nastąpił na terenie 2 miast grodzkich (Białystok, Suwałki) oraz powiatów: sokólskiego, bielskiego, suwalskiego, białostockiego, sejneńskiego, kolneńskiego, łomżyńskiego, zambrowskiego, siemiatyckiego oraz wysokomazowieckiego.

Powiat sokólski to jeden z tych obszarów, na których zmalała liczba osób korzystających z różnych form pomocy społecznej. Jednak w gminie Sidra liczba osób korzystających z pomocy wzrasta. W roku 2014 różnymi formami pomocy objęto 301 osób, w roku 2015 - 304 zaś w 2016 - 310. Spadła liczba osób objętych wsparciem z powodu ubóstwa (z 77 do 73 osób), ale utrzymała się liczba osób objętych wsparciem z powodu bezrobocia (60), wzrosła - z powodu niepełnosprawności (z 21 do 23) oraz z powodu długotrwałej choroby (z 21 do 23). Jednocześnie odnotować należy, że dane GOPS-u praktycznie nie odnotowują przypadków alkoholizmu i narkomanii, lecz danej tej nie można odnieść do stanu faktycznego, jako że osoby uzależnione rzadko zwracają się o pomoc do opieki społecznej kierowani swoimi uzależnieniami, co byłoby stygmatyzujące we własnym środowisku.

W odniesieniu do poszczególnych miejscowości i sołectw liczba osób korzystających z pomocy społecznej, wraz z przyczynami korzystania, kształtuje się następująco kształtuje się następująco:

	ILOŚĆ OSÓB KORZYSTAJĄCYCH ZE ŚWIADCZEŃ POMOCY SPOŁECZNEJ Z PRZYCZYN:				
	BEZROBOCIE	NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ	DŁ. CHOROBA	WIELODZIETNOŚĆ	UBÓSTWO
Makowlany	21	6	2	18	0
Śniczany	3	0	0	9	0
Zalesie	12	0	0	6	0
Potrubowszczyzna	1	0	0	0	0
Sidra	44	12	4	0	0
Zwierżany	13	0	0	0	0
Staworowo	1	1	0	0	0
Siekierka	8	0	0	5	0
Jałówka	10	12	5	6	4
Ogrodniki	0	0	0	5	0
Nowinka	0	0	0	22	0
Podsutki	0	7	0	0	0
Szostaki	0	0	0	5	0
Chwaszczewo	0	6	0	21	4
Romanówka	5	2	0	0	4

Jurasze	2	0	0	18	4
Pohorany	11	0	0	0	6
Siderka	6	1	0	0	0
Jacowlany	26	4	3	11	11
Racewo	7	0	0	20	5
Poganica	5	0	0	18	0
Wólka	8	0	0	0	0
Słomianka	10	3	0	0	0
Majewo	0	0	5	0	0
Bierniki	2	1	0	0	2
<b>ŁĄCZNIE – 476 OSÓB</b>					

Zauważalna jest rozbieżność pomiędzy danymi dotyczącymi osób, którym udzielono pomocy (310) pochodzącymi z GOPS-u, a danymi od pracowników terenowych (476 osób). Jednak pracownicy terenowi uwzględniają w wielu przypadkach członków rodzin, co jest zjawiskiem „ukrytej pomocy” zbliżonym do ukrytego bezrobocia i pełniej oddaje skalę zjawiska.

#### PODOBSZAR 1 – SIDRA

Liczba mieszkańców ogółem - 597

	LICZBA OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z POMOCY SPOŁECZNEJ	PROCENT MIESZKAŃCÓW SOŁECTWA	PRZYCZYNY ŚWIADCZEŃ
SIDRA	60	10,0	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Bezrobocie</li> <li>• Niepełnosprawność</li> <li>• Długotrwała choroba</li> </ul>

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Skala udzielanych świadczeń pomocy społecznej na podobszarze Sidra potwierdza dane dotyczące wysokiego poziomu bezrobocia. Zwraca uwagę obecność na terenie osób niepełnosprawnych. Zgodnie z przeprowadzonym wywiadem są to przede wszystkim osoby starsze, mające trudności z poruszaniem. W kilku przypadkach jest to wynik długotrwałej choroby.

#### PODOBSZAR 2 – POHORANY

Liczba mieszkańców ogółem - 91

	LICZBA OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z POMOCY SPOŁECZNEJ	PROCENT MIESZKAŃCÓW SOŁECTWA	PRZYCZYNY ŚWIADCZEŃ
POHORANY	17	18,6	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Bezrobocie</li> <li>• Ubóstwo</li> </ul>

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Koncentracja korzystających z pomocy społecznej na obszarze sołectwa Pohorany dotyczy przede wszystkim dawnego PGR Krzysztoforowo. Ilość osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej nie oddaje jednak skali problemów społecznych na obszarze Pohoran, wynikających z gminnego wywiadu. Społeczność Krzysztoforowa charakteryzuje się sporym poziomem dezintegracji i niesamodzielności – nawet w obszarze współdziałania z gminnymi jednostkami pomocy społecznej.

### PODOBSZAR 3 - JACOWLANY

Liczba mieszkańców ogółem – 232

	LICZBA OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z POMOCY SPOŁECZNEJ	PROCENT MIESZKAŃCÓW SOŁECTWA	PRZYCZYNY ŚWIADCZEŃ
JACOWLANY	55	23,7	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Bezrobocie</li> <li>• Niepełnosprawność</li> <li>• Długotrwała choroba</li> <li>• Wielodzietność</li> <li>• Ubóstwo</li> </ul>

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Jacowlany ujęty w opracowaniu jako obszar rewitalizowany stanowi największe zaskoczenie dla mieszkańców gminy, wielokrotnie wyrażane podczas spotkań i konsultacji społecznych. Jacowlany uchodzą – w powszechnym mniemaniu – za najbardziej rozwiniętą i wyposażoną infrastrukturalnie wieś gminy, w której – poza infrastrukturą – znajduje się też największa po Sidrze koncentracja usług społecznych – szkoła podstawowa, świetlica, kościół. W opinii większości mieszkańców gminy Jacowlany to lokalny przykład sukcesu. Jednak prawda wynikająca z doanych statystycznych, potwierdzona w rozmowach z mieszkańcami sołectwa, dowodzi złudności opinii utrwalonej ubiegłymi latami, podczas których rzeczywiście na terenach jacowlan nastąpił rozkwit biznesu zauważalny w skali gminy a nawet powiatu. Pozostały po nim przede wszystkim nowe domy – często niewykończone. Niestety, to właśnie w Jacowlanach odnotowuje się najwyższy poziom korzystania z pomocy społecznej, przy czym występują tu wszystkie jej przyczyny. Jacowlany to przykład niezauważalnego dla większości mieszkańców upadku wsi opartej na rozwoju lokalnego biznesu, który nagle podupadł. Jednak w Jacowlanach tkwi potencjał infrastrukturalny ułatwiający prowadzenie działań rewitalizacyjnych i proces rewitalizacji promieniujący na resztę gminy.

#### PODOBSZAR 4 - ZWIERŻANY

Liczba mieszkańców ogółem – 72

	LICZBA OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z POMOCY SPOŁECZNEJ	PROCENT MIESZKAŃCÓW SOŁECTWA	PRZYCZYNY ŚWIADCZEŃ
ZWIERŻANY	13	18,0	<ul style="list-style-type: none"><li>• Bezrobocie</li></ul>

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Zwierżany to wieś typowo rolnicza, nie posiadająca w praktyce żadnych innych dróg rozwoju (poza potencjałem turystyczno-rekreacyjnym). Wysoki poziom korzystania z pomocy społecznej z powodu bezrobocia to skutek przede wszystkim przemian własnościowych oraz braku ziemi wynikającej z tradycyjnej, mało wydajnej gospodarki.

#### PODOBSZAR 5 - WÓLKA

Wólka – 47

	LICZBA OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z POMOCY SPOŁECZNEJ	PROCENT MIESZKAŃCÓW SOŁECTWA	PRZYCZYNY ŚWIADCZEŃ
WÓLKA	8	17,0	<ul style="list-style-type: none"><li>• Bezrobocie</li></ul>

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Wólka w opinii mieszkańców gminy Sidra uchodzi za jeden z najuboższych i najbardziej zaniedbanych rejonów gminy. Jest to wieś na granicy wymarcia, co potwierdza fakt bierności zawodowej mieszkańców w wieku produkcyjnym. Wólka to wieś rolnicza, nie posiadająca innych dróg rozwoju, ani szczególnego potencjału rekreacyjnego. Wysoki poziom korzystania z pomocy społecznej z powodu bezrobocia to skutek przede wszystkim przemian własnościowych oraz braku ziemi wynikającej z tradycyjnej, mało wydajnej gospodarki.

W przypadku korzystania z pomocy społecznej - dla którego to wskaźnika średnia gminna wynosi 8,4 %, skala negatywnych zjawisk występujących na wszystkich podobszarach obszaru rewitalizacji jest ogromna i znacząco przekracza średnia gminną. W sołectwie Wólka z różnych form pomocy społecznej korzysta 17 % mieszkańców, w Zwierżanach – 18 %, W Pohoranach z pomocy korzysta 19 % mieszkańców zaś w Jacowlanach - aż 23 %. W największej miejscowości gminy – Sidrze, w której skala korzystania ze świadczeń pomocy społecznej jest najniższa na obszarze rewitalizacji – i tak przewyższa średnią gminną o 1,6 %.

Przyczyny tego stanu rzeczy, diagnozowane głównie przy pomocy wizji lokalnych i wywiadów środowiskowych są różne. Wólka i Zwierżany należą do najmniejszych i najbiedniejszych sołectw składających się z kilkunastu starych domów, położonych przy samej granicy, do których nie prowadzi żadna trwale utwardzona droga. To typowe przykłady biednych sołectw, gdzie resztki mieszkańców żyją z małych, ubogich pól. Na sytuację Pohoran rzutuje kolonia-osiedle Krzysztoforowo, jedyne w

gminie „blokowisko” zasiedlone byłymi robotnikami PGR-u. Pozostają zwykle bez pracy, wyizolowani w gminie, w rozpadających się budynkach w których często nie ma prądu. To typowy przykład oderwania od ziemi społeczności budującej swój świat w opozycji do świata zewnętrznego. Krzysztorowo uchodzi w opinii sąsiadów za „złe” miejsce, a taka postawa bez wątplenia wpływa na kondycję mieszkańców „blokowiska”. Bardzo specyficzna i trudniej wytłumaczalna jest sytuacja Jacowlan, jednej z największych, uchodzących za najbogatszą wsi gminy Sidra. Jest w niej szkoła, świetlica, niedaleko kościół pielgrzymkowy w Majewie. Jednak dane z bazy REGON pokazują, że jeszcze przed kilku laty Jacowlany były najprężniejszym po Sidrze i Makowlanach ośrodkiem lokalnego biznesu. I w ciągu kilku lat większość firm, przedsiębiorstw, działalności została zamknięta. Jacowlany są ofiarą dekonunktury, jednak skala negatywnych zjawisk społecznych, w połączeniu z możliwościami działania na terenie sołectwa, daje możliwość przeprowadzenia wzorcowego procesu rewitalizacji lokalnej społeczności, która popadła w kłopoty.

**ZAGROŻENIA: Uzależnienie od niedzisiejszej formy rolnictwa, wzrost bezrobocia, ubóstwa, konfliktów i postaw wykluczeniowych, brak pomysłu na rozwój pomimo możliwości, niedobory techniczne prowadzące do izolacji.**

**SZANSE: Możliwości realizowania działania jakie dają Jacowlany i Pohorany (mieści się tam stary park dworski z zalewem), dobre przykłady ze świata modernizowania form upraw, popularność produktów ekologicznych.**

*REKOMENDACJE:*

- 1. W obszarze rewitalizacji potrzebne są działania na rzecz bezrobotnych znacznie oddalonych od rynku pracy, wspierające podjęcie przez nich zatrudnienia.*
- 2. Potrzebny jest również rozwój ekonomii społecznej, w tym wsparcie dla jej podmiotów poprzez m.in. preferencyjne zlecenie im zadań publicznych. To samo dotyczy organizacji pozarządowych działających na rzecz aktywizacji zawodowej.*
- 3. Niezbędne jest również promowanie i wspieranie trwałego zatrudnienia wysokiej jakości oraz wspieranie inicjatyw wpływających na zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarze rewitalizacji.*
- 4. Rekomenduje się również podjęcie działań w celu promocji postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców, wsparcie osób podejmujących samozatrudnienie w formie jednoosobowej działalności gospodarczej lub spółdzielni socjalnej oraz wykorzystanie potencjału gminy do stworzenia warunków umożliwiających powstawanie nowych miejsc pracy.*
- 5. W obszarze rewitalizacji rekomenduje się realizację programów wspierających wychodzenie z bezrobocia, ubóstwa, wspierających oddolną samoorganizację, rozwijających wiarę we własne możliwości i potencjały. A także aktywizację środowiska z wykorzystaniem instrumentów animacji kultury i pobudzania do aktywnego w niej uczestnictwa. Należy również podjąć interwencję w zakresie rozwoju różnego rodzaju form pracy z dziećmi i młodzieżą ukierunkowanych na rozwój cech indywidualnych (umiejętności werbalnych, towarzyskich, rozwijających mechanizmy samokontroli, kształtujących wysokie poczucie własnej wartości) i wpływających na umiejętność podejmowania świadomych decyzji.*

### IV.1.a).3. STAN ZDROWIA MIESZKAŃCÓW

W 2015 roku na terenie gminy działały dwie przychodnie i jedna apteka. W ramach podstawowej opieki zdrowotnej udzielono 3500 porad. Niestety nie istnieją szczegółowe dane dotyczące stanu zdrowia mieszkańców obszaru rewitalizacji. Wobec czego analiza przedmiotowego obszaru została oparta o dane uzyskane podczas diagnozowania obszaru całej gminy Sidra.

W ogólnej opinii mieszkańców, stan zdrowia ludności gminy można określić jako dobry. Problemy zdrowotne w praktyce nie pojawiły się podczas spotkań z mieszkańcami, nie napłynęły również żadne niepokojące dane z dwóch działających na terenie gminy ośrodków zdrowia. Niemniej jednak zespół konsultacyjny opisał wzrastający problem chorób reumatycznych, zwłaszcza wśród osób starszych. Jest to, w zgodnej opinii lekarzy i mieszkańców, wynik położenia znacznej części gminy na terenach podmokłych. Analizując stan zdrowia mieszkańców gminy Sidra należy zwrócić uwagę na fakt, że pomiędzy rokiem 2014 a 2016 systematycznie przybywało w gminie mieszkańców z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. W 2016 roku ogólna liczba mieszkańców korzystających ze świadczeń społecznych z powodu niepełnosprawności stanowiła w gminie 1,55 % ogółu ludności gminy i jest to wynik bardzo dobry na tle województwa i kraju.

	LICZBA OSÓB KORZYSTAJACYCH Z ŚWIADCZEŃ POMOCY SPOŁECZNEJ Z POWODU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI
Makowlany	6
Sidra	12
Staworowo	1
Jałówka	12
Podsutki	7
Chwaszczewo	6
Romanówka	2
Siderka	1
Jacowlany	4
Słomianka	3
Bierniki	1
<b>ŁĄCZNIE</b>	<b>55 OSÓB</b>

W świetle danych udostępnionych przez placówki opieki zdrowotnej możemy zauważyć, że od lat największą liczbę porad udzielonych mieszkańcom przez NZOZ stanowiły porady związane ze schorzeniami układu krążenia, takimi jak np. nadciśnienie tętnicze, miażdżyca czy niewydolność serca. Bardzo duża liczba porad została również odnotowana w odniesieniu do chorób układu oddechowego, alergii i chorób skórnych oraz w zakresie chorób układu ruchu wyniosły 1031. Oprócz danych dotyczących liczby udzielonych przez NZOZ porad, na temat sytuacji zdrowotnej mieszkańców gminy mogą dostarczyć dane w zakresie przyczyn zgonów. W świetle danych GUS przyczyny zgonów mieszkańców gminy Sidra nie odbiegają od statystycznie występujących przyczyn w skali całego kraju. Na pierwszym miejscu plasują się choroby układu krążenia. Kolejną z przyczyn zgonów w gminie są nowotwory. Choroby układu oddechowego znajdują się na trzeci miejscu.

W trakcie prowadzonej diagnozy pojawiały się sygnały, że coraz częściej mieszkańcy borykają się z różnego rodzaju problemami i zaburzeniami psychicznymi. Na wzrost liczby osób borykających się z



tego rodzaju problemami wpływa przede wszystkim tempo życia, stres, brak możliwości samorealizacji czy niemożność porozumienia się z najbliższymi. Problemy te równie mocno dotyczą wszystkich grup wiekowych - dzieci i młodzieży (które nie są akceptowane w środowisku rówieśniczym), dorosłych (którzy nie radzą sobie z problemami życia codziennego), a także seniorów (którzy często czują się niepotrzebni i odrzuceni). Jednak poza pojedynczymi sygnałami nie stwierdzono wyraźnego problemu. GOPS nie prowadził żadnych działań w związku z zaburzeniami psychicznymi, problemy te nie pojawiały się wyraźnie również w opiniach placówek opieki zdrowotnej. Niewątpliwym jest jednak, że skala problemów psychicznych dotyczących mieszkańców gminy w rzeczywistości jest większa niż wyrażane opinie. Biorąc pod uwagę charakter analizowanego obszaru (gmina wiejska) i ograniczenia wynikające zarówno z dostępu do usług, jaki i „mentalności” nie wszyscy mieszkańcy decydują się na podjęcie leczenia ze względu na strach przed stygmatyzacją rodziny czy sąsiadów.

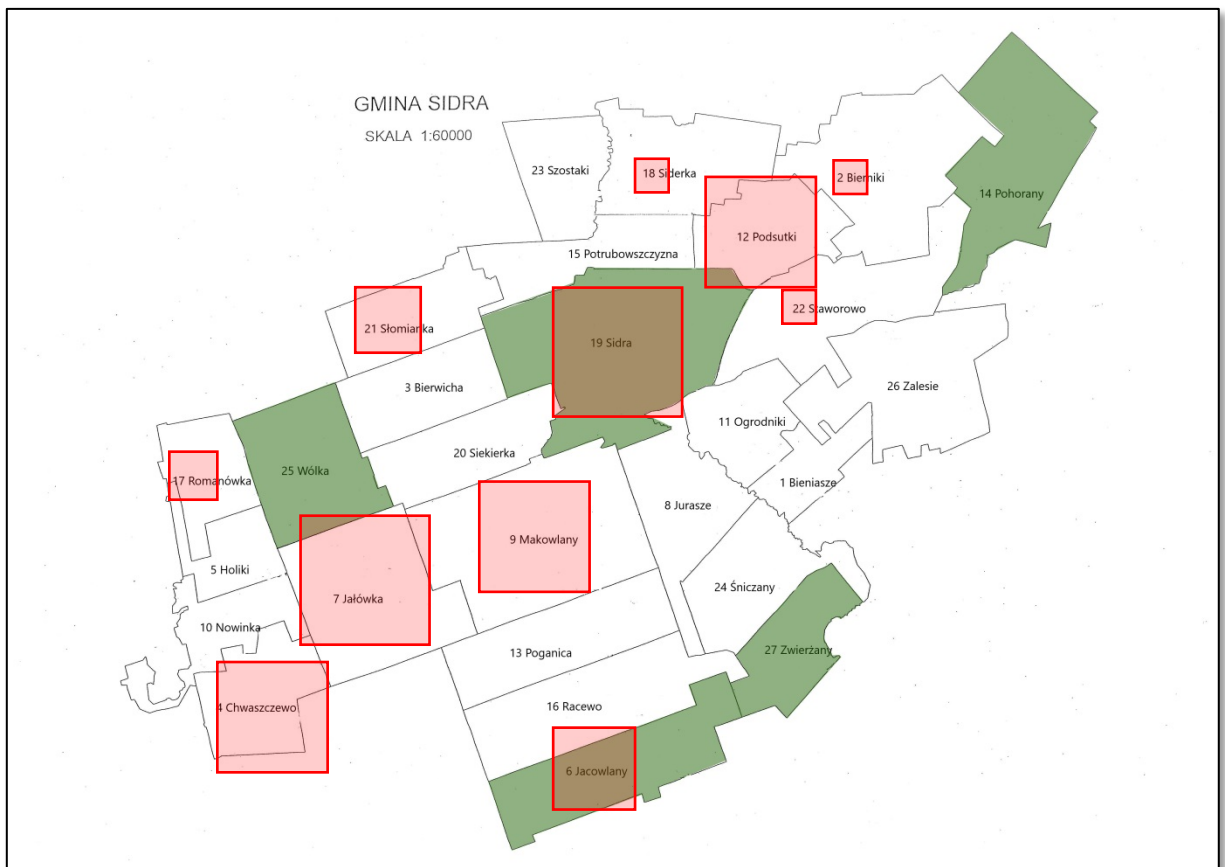
Kolejnym z problemów, z którym boryka się coraz większa część lokalnego społeczeństwa (w tym obszarze rewitalizacji), w szczególności dotyczy dzieci i młodzieży, jest otyłość lub nadwaga. W świetle informacji uzyskanych w trakcie opracowywania niniejszej diagnozy przyczyn problemu nadwagi czy otyłości dzieci i młodzieży należy upatrywać przede wszystkim w braku lub niewystarczającej ich aktywności fizycznej. Nie uprawiają oni na stałe żadnej aktywności ruchowej - przyzwyczajeni są do spędzania wolnego czasu przed telewizorem czy komputerem. Poza tym nie przestrzegają zasad zdrowego żywienia. Na taki stan rzeczy wpływ mają przede wszystkim ugruntowane nieprawidłowe nawyki rodziców, którzy nie przywiązują wagi do zdrowego stylu życia pojmowanego w kontekście aktywności ruchowej oraz zdrowego żywienia. Przedmiotowe problemy powodują także szereg innych niekorzystnych zjawisk. Często osoby otyłe mają problemy czy zaburzenia emocjonalne (brak samoakceptacji, obniżone poczucie własnej wartości i wiary w swoje możliwości), jak również z tego powodu są stygmatyzowane czy nieakceptowane w środowisku rówieśniczym.

Poza tym zdiagnozowanym problemem obszaru rewitalizacji jest niska świadomość mieszkańców oraz niechęć i opór w stosunku do tematyki zdrowego stylu życia. Zaznaczyć jednak należy, że wśród potrzeb zgłaszanych przez mieszkańców podczas spotkań konsultacyjnych były również ścieżki rowerowe oraz siłownie na wolnym powietrzu, co świadczy o zmieniającym się stosunku do zdrowego trybu życia.

Na terenie obszarów rewitalizowanych nie stwierdzono specjalnych zagrożeń zdrowotnych, odróżniających je od reszty gminy.

	LICZBA OSÓB KORZYSTAJACYCH Z ŚWIADCZEŃ POMOCY SPOŁECZNEJ Z POWODU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI NA OBSZARZE REWITALIZACJI	PROCENT MIESZKAŃCÓW PODOBSZARU REWITALIZACJI
Sidra	12	2,0
Jacowlany	4	1,7
<b>ŁĄCZNIE</b>	<b>16 OSÓB</b>	

Występowanie niepełnosprawności na obszarze gminy ilustruje poniższa mapa.



**ZAGROŻENIA:** Pogarszanie się stanu zdrowia na skutek chorób cywilizacyjnych i wzrost liczby osób niepełnosprawnych związany ze starzeniem się mieszkańców.

**SZANSE:** Dobre warunki środowiskowe umożliwiające prowadzenie działań służących podtrzymaniu aktywności i zdrowego trybu życia.

**REKOMENDACJE:**

- 1. Dane dotyczące stanu zdrowia mieszkańców obszaru rewitalizacji przemawiają za tym, by w ramach działań rewitalizacyjnych podjąć inicjatywy prewencyjne związane z promowaniem zdrowego stylu życia. Winny one zarówno dotyczyć dzieci i młodzież, jak i dorosłych mieszkańców obszaru rewitalizacji. Oprócz działań wpływających na zmianę negatywnych przyzwyczajeń i nawyków żywieniowych i ruchowych, należy także tworzyć miejsca umożliwiające aktywność fizyczną, które będą stanowiły podstawę realizacji działań w zakresie promocji aktywnego i zdrowego stylu życia. Jednocześnie będą one stanowiły obszary integracji (w tym międzypokoleniowej) mieszkańców.*
- 2. Konieczne jest podjęcie takich działań, które będą zmierzały do poprawy stanu zdrowia i sprawności fizycznej oraz psychicznej, osób dotkniętych długotrwałą lub ciężką chorobą lub niepełnosprawnością. Poza tym niezbędne jest przeciwdziałanie wykluczeniu ww. osób oraz zapewnienie im dostępu do usług pielęgnacyjnych, opiekuńczych i rehabilitacyjnych w środowisku zamieszkania.*
- 3. Rozwijających mechanizmy samokontroli, kształtujących wysokie poczucie własnej wartości i wpływających na umiejętność podejmowania świadomych decyzji.*

**IV.1.a).4. BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE**

W opinii mieszkańców obszar gminy Sidra należy do bezpiecznych. Problem bezpieczeństwa ani razu nie pojawił się podczas spotkań z mieszkańcami, pomimo złej sławy osiedla Krzysztoforowo. Opinię tę potwierdza powiatowa Komenda Policji W Sokółce. Przesłane dane potwierdzają, że działalność policji w Sidrze ogranicza się do interwencji, którym trudno przypisać jakąś terenową regularność.

<b>ZAGROŻENIE PRZESTĘPCZOŚCIĄ</b>		
Kategoria przestępstw	Ilość przestępstw stwierdzonych, popełnionych na terenie Gminy Sidra	Ilość przestępstw stwierdzonych, popełnionych na terenie powiatu sokólskiego
ogółem	20	805
w tym:		
kradzież	0	92
kradzież z włamaniem	4	78
kradzież samochodu	0	1
przestępstwa rozbójnicze	0	9
bójki i pobicia	0	10
uszczerbek na zdrowiu	2	23
uszkodzenie mienia	0	32
gospodarcze	1	95
narkotykowe	0	31
<b>II. BEZPIECZEŃSTWO W RUCHU DROGOWYM</b>		
nietrzeźwi kierujący	7	147
wypadki	0	26
zabici	0	8
ranni	0	28
kolizje	8	600
<b>III. INTERWENCJE</b>		
ilość zrealizowanych interwencji	206	6494

Podobny brak występowania szczególnie zagrożonych obszarów na terenie gminy wynika z raportów Straży Pożarnej.

RODZAJ WYKONYWANYCH DZIAŁAŃ	MIEJSCE ZDARZENIA
Pożar budynku	Sidra
Wypadek samochodowy	Makowlany
Usunięcie drzewa	Jałówka
Usunięcie drzewa	Staworowo
Pożar stodoły	Plebanowce
Pożar lasu	Leniedzin
Usunięcie drzewa	Jałówka
Usunięcie drzewa	Śniczany
Usunięcie drzewa	Nowowola
Usunięcie drzewa	Romanówka
Usunięcie konarów	Chwaszczewo
Usunięcie drzewa	Jałówka

Obszar rewitalizowany na żadnym ze swoich podobszarów nie wykazuje szczególnych zagrożeń bezpieczeństwa.

**ZAGROŻENIA:** Pogorszenie stanu bezpieczeństwa na skutek wzrostu ubóstwa, bezrobocia i wynikającego z tego wzrostu przestępczości.

**SZANSE:** Poprawa spójności społecznej gminy, współpracy i solidarności mieszkańców dzięki realizacji programu rewitalizacji, a co za tym idzie wzrost poczucia bezpieczeństwa.

**REKOMENDACJE:**

- 1. Zebrane dane nie wskazują na szczególne zagrożenie przestępczością, jednak w programach integracyjnych społeczność lokalną należy zwracać uwagę na wzrost zagrożenia nowoczesnymi przestępstwami, szczególnie w obrębie Internetu oraz płatności bezgotówkowych.*
- 2. Poprawa jakości dróg będzie działaniem wpływającym na zwiększenie poziomu bezpieczeństwa drogowego.*

#### IV.1.a).5. KAPITAŁ SPOŁECZNY

Jednym z przejawów aktywności mieszkańców jest liczba organizacji pozarządowych działających na terenie gminy, co można interpretować jako współczynnik aktywności społeczeństwa obywatelskiego – im większa liczba jednostek tego rodzaju tym bardziej aktywna jest lokalna społeczność. Zgodnie z bazą danych REGON terenie Gminy Sidra zarejestrowanych jest 6 organizacji pozarządowych, 2 ludowe kluby sportowe oraz 3 wspólnoty mieszkańców. Jednak porównanie tych danych z bazą danych ngo.pl, oraz wywiady środowiskowe dowodzą, że na terenie gminy nie jest aktywna żadna organizacja pozarządowa. Działalność ostatniej aktywnej zakończyła się w 2014 roku, a jedna z organizacji uaktywnia się tylko w okresie wyborczym.

Jedną z podstawowych form uczestnictwa obywatela w życiu publicznym, dostępną dla każdego uprawnionego, jest głosowanie w wyborach. Aktywność wyborcza mieszkańców gminy Sidra jest ściśle sprzężona z lokalnością. Porównanie frekwencji w gminie Sidra z frekwencją w powiecie sokólskim i województwie białostockim pokazuje, że udział mieszkańców Sidry w wyborach prezydenckich, parlamentarnych i europejskich należy do najniższych w województwie. Za to w wyborach samorządowych - znacząco przekracza średnią krajową i wojewódzką. Dowodzi to zaangażowania w sprawy lokalne, pojmowane jako oddanie kompetencji w ręce lokalnych liderów. Ponieważ ze zrozumiałych względów brak jest informacji dotyczących aktywności wyborczej w jednostkach referencyjnych wskazanych jako obszar rewitalizowany, należy przyjąć, że tendencje w nich panujące odpowiadają tendencjom ogólnogminnym.

**Ważnym postulatem zgłaszanym przez mieszkańców, była potrzeba zaistnienia gminnego centrum, dedykowanego zbiorczo aktywnościom obywatelskim. Roli tej nie spełnia obecny Gminny Ośrodek Kultury, realizujący własne zadania, ani żadna inna gminna instytucja. Inicjatywa powstania Gminnego Centrum Aktywności świadczy o dużej świadomości i oczekiwaniach mieszkańców Sidry, których obecna aktywność oddolna, w skali gminnej, jest poza wyborami, bardzo niska.**

Na tle całej gminy największą aktywność wyrażaną zaangażowaniem w działalność społeczność, tworzenie organizacji pozarządowych i grup obywatelskich zainteresowanych celowym działaniem można stwierdzić na terenie centralnego sołectwa – Sidry, która skupia większość życia społecznego gminy. Zestawienie zarejestrowanych organizacji pozarządowych nie oddaje, jak wskazano wyżej, ich rzeczywistej aktywności. W tym świetle najaktywniejszymi ośrodkami działalności o charakterze społecznym i integrującym są parafie oraz jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej, tradycyjnie w małych miejscowościach angażujące się w działania prospołeczne.

MIEJSCOWOŚĆ	POTENCJAŁ AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ I OBYWATELSKIEJ
Bierniki	Ochotnicza Straż Pożarna
Jacowlany	Ochotnicza Straż Pożarna, Ludowy Zespół Sportowy, świetlica
Jałówka	Ochotnicza Straż Pożarna
Pohorany	Wspólnota mieszkaniowa
Majewo	Parafia
Makowlany	Wspólnota mieszkaniowa
Siderka	Parafia, Ochotnicza Straż Pożarna
Sidra	2 stowarzyszenia, 1 fundacja, Ochotnicza Straż Pożarna, parafia, Ludowy Klub Sportowy, świetlica
Zalesie	Parafia

**ZAGROŻENIA:** Brak aktywności społecznej i obywatelskiej powodującej desintegrację społeczności oraz brak aktywności w obszarze wykorzystywania dostępnych możliwości obywatelskiego wpływu na życie gminy, współpracy międzysektorowej, pozyskiwania środków, realizacji projektów i działań ważnych dla całej gminy.

**SZANSE:** Możliwości rozbudowy infrastruktury sprzyjającej wykorzystaniu w działalności obywatelskiej oraz mocno wyrażana przez mieszkańców potrzeba istnienia centrum aktywności lokalnej na terenie gminy Sidra, świadczącej o wysokim poziomie świadomości mieszkańców.

*REKOMENDACJE:*

- 1. Bardzo istotne jest przywrócenie społeczeństwu obszaru rewitalizacji przekonania o roli aktywności obywatelskiej w rozwiązywaniu problemów wspólnoty. W tym celu należy podejmować wspólne inicjatywy sektora publicznego i mieszkańców wpływające na wzrost wzajemnego zaufania.*
- 2. Należy kontynuować i rozwijać dalej współpracę samorządu i organizacji społecznych służącą realizacji zadań publicznych.*
- 3. Biorąc pod uwagę zdiagnozowany deficyt usług na rzecz osób wykluczonych społecznie pożądanym jest dalszy rozwój spółdzielni socjalnych.*

#### IV.1.b) SFERA GOSPODARCZA

Główną gałęzią gospodarki w Gminie Sidra jest rolnictwo oparte na indywidualnych gospodarstwach rolnych zajmujących się produkcją roślinną i zwierzęcą.

Bazę ekonomiczną Gminy tworzy przede wszystkim rolnictwo (82,6% powierzchni Gminy stanowią użytki rolne), które charakteryzuje się średnim poziomem intensywności produkcji średniej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej. W strukturze użytkowania dominują użytki rolne, wśród których ponad 80,8% stanowią użytki rolne w dobrej kulturze, 19,1% to łąki, a 8,3% to pastwiska. Podstawową formą własności są gospodarstwa indywidualne, w których władaniu pozostaje ponad 84% gruntów, ale aż 98% użytków rolnych. Wg. bazy danych REGON, na terenie Gminy Sidra obecnie zarejestrowanych jest 704 indywidualne gospodarstwa rolne.

Wyszczególnienie	Ogółem	Udział %
	W hektarach	
Powierzchnia ogólna	12535	100
Użytki rolne	10356	82,6
Użytki rolne w dobrej kulturze	10127	80,8
Pod zasiewem	6474	51,6
Grunty ugorowane łącznie z nawozami zielonymi	163	1,3
Uprawy trwałe	38	0,3
Sady	36	0,3
Ogrody przydomowe	19	0,2
Łąki Trwałe	2392	19,1
Pastwiska trwałe	1042	8,3
Pozostałe użytki rolne	229	1,8
Lasy i grunty leśne	1553	12,4
Pozostałe grunty	626	5,0

Użytkowanie gruntów na terenie Gminy Sidra. Źródło danych: GUS, Bank Danych Lokalnych.

Na terenie gminy notuje się sporą dynamikę zmian rejestrowanych gospodarstw rolnych. Wiele z nich jest likwidowanych, łączonych, opuszczanych przez mieszkańców, choć jest to proces wieloletni. Cały obszar rewitalizowany jest obszarem rolniczym, niezależnie od skali sołectw i stopnia nasycenia ich inną działalnością.

PODOB SZAR	LICZBA ZAREJESTROWANYCH GOSPODARSTW ROLNYCH	LICZBA GOSPODARSTW WYREJESTROWANYCH W LATACH 2009-2017	ZMIANA PROC.
Sidra	199	70	35,2
Pohorany	64	27	42,2
Jacowlany	18	7	38,9
Zwierżany	29	13	44,8
Wólka	16	0	0

Opracowanie własne. Źródło danych: <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl>

Dane pokazują zbliżone wartości dynamiki zmian w liczbie gospodarstw rolnych na obszarze rewitalizacji – poza Wólką, która wydaje się być miejscowością trwającą od lat w zupełnym zastoju. Przyczyny zmian są różne dla różnych podobszarów: W Sidrze i Jacowlanach zmiany wywołane były przede wszystkim przechodzeniem z rolnictwa na działalność gospodarczą w okresie koniunktury, w Pohoranach – depopulacją i zmianami rynkowymi, w Zwierzanach zaś – postępującą funkcją rekreacyjną i wykupem ziemi przez ludność zamiejscową.

Poza rolnictwem rozwija się handel i usługi dla ludności. Zgodnie z danymi Urzędu Gminy w Sidrze i GUS w 2014 roku na terenie Gminy Sidra prowadziło działalność 103 działalności gospodarcze. W roku 2017 na terenie gminy zarejestrowanych było 128 podmiotów prowadzących różnorodną działalność gospodarczą, z tego jednak tylko 99 było podmiotami gospodarczymi w ścisłym znaczeniu tego słowa. Wśród podmiotów z możliwości prowadzenia działalności gospodarczej w bazie REGON z terenu Gminy Sidra zarejestrowane są również:

- 4 parafie
- 2 ludowe kluby sportowe
- 6 Ochotniczych straży pożarnych
- 6 innych organizacji pozarządowych
- 3 wspólnoty mieszkaniowe
- 3 jednostki edukacyjne
- 8 jednostek administracji samorządowej

WYSZCZEGÓLNIENIE	LICZBA PRZEDSIĘBIORSTW 2015	LICZBA PRZEDSIĘBIORSTW 2017
Ogółem	103 (2,85/100 mieszk.)	99 (2,79/100 mieszk.)
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	11	4
Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	2	2
Budownictwo	10	15
Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych wyłączaając motocykle	27	38
Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	3	3
Transport i gospodarka magazynowa	3	6
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	4	1
Przetwórstwo przemysłowe	9	1
Działalność profesjonalna naukowa i techniczna	9	1
Pozostała działalność usługowa	14	20



Opieka zdrowotna i opieka społeczna	2	4
Dostawa wody i gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	2	2
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	3	1
Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	4	4

*Porównanie sektorów działalności gospodarczej w Gminie Sidra w roku 2015 i 2017. Źródło: dane urzędu gminy w Sidrze, <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl>*

Porównanie danych z roku 2014 i 2017 pokazuje nie tylko brak wzrostu ilości podmiotów gospodarczych, ale zauważalny jest także fakt, że przy wzroście ilości przedsiębiorstw handlowych i usługowych (szczególnie w obszarze usług budowlanych), prawie całkowicie zanikła działalność profesjonalna - naukowa i techniczna, a także działalność w sektorze finansowym oraz produkcji/przetwórstwie. Jest to szczególnie niebezpieczne z punktu widzenia perspektyw rozwojowych gminy. Nie wzrosła też ilość przedsięwzięć gospodarczych o charakterze turystycznym.

#### PODOBSZAR 1 – SIDRA

	LICZBA MIESZKAŃCÓW	LICZBA PRZEDSIĘBIORSTW	NA 100 MIESZK.
SIDRA	597	39	6,53

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Sidra to główny ośrodek gminy, centrum działalności gospodarczej, siedziba władz gminnych oraz większości jednostek administracyjnych i samorządowych, będących również pracodawcami. Z uwagi na to wskaźnik rozwoju gospodarczego mierzony ilością zarejestrowanych działalności gospodarczych na 100 mieszkańców jest tu znacząco wyższy niż w całej gminie. Jest to jednak zjawisko oczywiste dla jednostki centralnej. Działalność gospodarcza zlokalizowana na podobszarze Sidra obejmuje właściwie wszystkie występujące na terenie gminy nrodzaje działalności – poza turystyczną. Ta przewaga w rozwoju gospodarczym nad resztą gminy nie zmniejsza jednak problemów demograficznych podobszaru rewitalizowanego. Większe możliwości to również większe ambicje i rosnące potrzeby spełniane w miejscowości powiatowej lub wojewódzkiej.

## PODOBSZAR 2 – POHORANY

	LICZBA MIESZKAŃCÓW	LICZBA PRZEDSIĘBIORSTW	NA 100 MIESZK.
SIDRA	91	0	0

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Sytuacja Pohoran i Krzysztoforowa opisywana była już kilkakrotnie. W obecnym stanie społecznym i przestrzennym podobszar Pohorany nie sprzyja rozwojowi działalności gospodarczej, będąc obszarem wyłącznie rolniczym, naznaczonym popegeerowska spuścizną.

## PODOBSZAR 3 - JACOWLANY

	LICZBA MIESZKAŃCÓW	LICZBA PRZEDSIĘBIORSTW	NA 100 MIESZK.
JACOWLANY	232	11	4,74

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Jacowlany to drugi po Sidrze największy ośrodek gminy. W związku z tym liczba zarejestrowanych działalności gospodarczych podobnie jak w przypadku Sidry przekracza średnią dla całej gminy. Jednak opisana powyżej skala problemów społecznych wskazuje, że Jacowlany należy zaliczyć do obszaru rewitalizowanego. Zwraca również uwagę mała różnorodność prowadzonych działalności obejmująca tylko handel, budownictwo, transport, usługi leśne i sklep komputerowy. Dowodzi to, że całość funkcji gminnych, łącznie z gospodarką, skupia się w Sidrze,

## PODOBSZAR 4 - ZWIERŻANY

Liczba mieszkańców ogółem – 72

	LICZBA MIESZKAŃCÓW	LICZBA PRZEDSIĘBIORSTW	NA 100 MIESZK.
ZWIERŻANY	72	1	1,38

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Zwierżany to wieś typowo rolnicza, powoli zamieniająca się w rekreacyjną, jednak bez sprofilowanej w tym kierunku działalności gospodarczej. Jedną zarejestrowaną w podobszarze działalnością gospodarczą jest prężnie działająca kuźnia. Pozwala to stwierdzić, że na terenie gminy działają mistrzowie tradycyjnych zawodów, i upatrywać w tym szansy na rozwój gminy – zarówno poprzez rozwijanie przedsiębiorczości opartej o tradycyjne zawody jak również potencjał turystyczny i edukacyjny wynikający z tego faktu.

**PODOBSZAR 5 - WÓLKA**

	LICZBA MIESZKAŃCÓW	LICZBA PRZEDSIĘBIORSTW	NA 100 MIESZK.
WÓLKA	47	0	0

*Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sidrze.*

Podobszar Wólka w opinii mieszkańców gminy Sidra uchodzi za jeden z najuboższych i najbardziej zaniedbanych rejonów gminy. Jest to wieś na granicy wymarcia, co potwierdza brak jakiegokolwiek aktywności gospodarczej na obecnym etapie rozwoju

**ZAGROŻENIA: Brak aktywności gospodarczej prowadzi do degradacji gminy.**

**SZANSE: Możliwości tkwiące w potencjałach gminy, zwłaszcza w potencjale turystycznym i rekreacyjnym.**

**REKOMENDACJE:**

1. *Warunkiem polepszenia sytuacji mieszkańców obszaru rewitalizacji jest wsparcie lokalnej społeczności w zakresie rozwoju zawodowego i podejmowania inicjatyw przedsiębiorczości. W kontekście tym szczególnie istotne wydaje się być kształcenie mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb lokalnego rynku pracy oraz lokalnych potencjałów.*
2. *W celu rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji rekomenduje się wykorzystanie jego bezsprzecznego potencjału turystycznego i kulturowego.*
3. *Szans na rozwój gospodarczy obszaru rewitalizacji należy również upatrywać w specjalizacji produkcji rolnej oraz przetwórstwie rolno-spożywczym. Należy dążyć do dalszego rozwoju ekologicznych, gospodarstw i tworzenia sieci dystrybucji oraz zbytu dla wytwarzanych produktów ekologicznych.*
4. *Wśród kierunków rozwoju gospodarczego znajduje się turystyka.*

#### IV.1.c). SFERA ŚRODOWISKOWA

Obszar Gminy charakteryzuje się stosunkowo niewielkim stopniem przekształcenia środowiska naturalnego. Źródła powstawania konfliktów ze środowiskiem naturalnym wynikają głównie z rozwoju i funkcjonowania wsi Sidra oraz większych jednostek osadniczych, intensyfikacji rolnictwa (nawożenie i ochrona roślin) oraz wzrostu ruchu i transportu komunikacyjnego.

Główne priorytety zagospodarowania przestrzennego Gminy w zakresie ochrony środowiska to:

- Utrzymanie wartości i walorów terenów aktywnych biologicznie, tworzących system ekologiczny w strukturze przestrzennej obszaru gminy.
- Utrzymanie naturalności i ciągłości terenów systemu ekologicznego jako warunku niekolizyjnego ich funkcjonowania z rozwojem zainwestowania gminy.
- Ochrona wód powierzchniowych i podziemnych, w szczególności ujęć wód komunalnych, wód rzek: Sidry, Bierwichey, Poganicy i Mościszanki przed zanieczyszczeniami sanitarnymi i nadmierną eksploatacją - stosownie do ustalonych klas czystości i nienaruszalności przepływów biologicznych rzek. W tym także wnioskuje się o potrzebę:
  - skutecznego rozwiązania unieszkodliwiania ścieków w rejonach grupowego zwodociągowania wsi,
  - poprawę dyspozycyjności wód poprzez tworzenie małej retencji wód w zlewniach elementarnych.
- Radykalne ograniczenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery pochodzących ze źródeł energetycznych i zakładów przemysłowych oraz komunikacji.
- Ochrona zabudowy mieszkaniowej i walorów przyrodniczych przed negatywnym wpływem zanieczyszczeń atmosferycznych - stosownie do obowiązujących norm państwowych. Zmniejszenie emisji energetycznych można będzie osiągnąć poprzez między innymi gazyfikację gminy.
- Niwelacja zagrożeń hałasem oraz promieniowaniem elektromagnetycznym niejonizującym głównie w obszarach stałego zamieszkiwania ludzi.
- Ochrona i racjonalne gospodarowanie rolniczą przestrzenią produkcyjną a w tym ochrona przed:
  - zanieczyszczeniami stałymi i płynnymi,
  - przeznaczeniem wartościowych gruntów na cele inne niż rolnicze,
  - negatywnymi skutkami powierzchniowej eksploatacji surowców mineralnych.
- Preferowanie rozwoju rolnictwa ekologicznego zapewniającego produkcję „zdrowej żywności”.

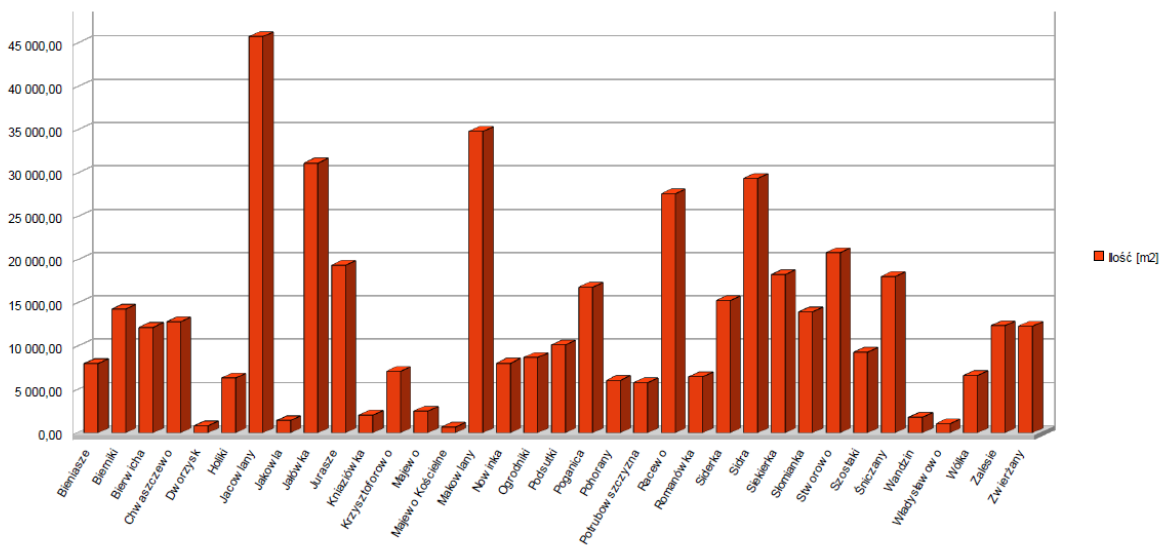
Na terenie obszaru rewitalizowanego nie realizowano żadnych przedsięwzięć o charakterze ekologicznym, czy też dotyczącym niskiej emisji. Z uwagi na brak w gminie sieci gazowniczej, na obszarze, podobnie jak w całej gminie, występuje zagrożenie spowodowane emisją gazów z kotłów węglowych.

Porównanie danych dotyczących sfery środowiskowej pokazuje małe zróżnicowanie wskaźników na terenie gminy Sidra. Z uwagi na brak obiektów przemysłowych i równe oddalenie od centrum regionu, na obszarze gminy nie odnotowano przekroczenia standardów jakości środowiska w obszarze jakości powietrza. Wg. aktualizowanych w trybie ciągłym danych dotyczących jakości powietrza realizowanych za pomocą sensora Celsius zainstalowanego w Sokółce przy ulicy Lotników Lewoniewskich, stan powietrza na terenie gminy należy do najlepszych w Polsce, a średnie parametry wskaźnikowe wynoszą:

PM2.5 - 12  $\mu\text{g}/\text{m}^3$  - 48%

PM10 - 16  $\mu\text{g}/\text{m}^3$  - 32%

Na obszarze gminy Sidra nie ma również szczególnie wyróżniających się obszarów charakteryzujących się nagromadzeniem szkodliwych obszarów. Zrealizowana w latach 2013-2014 inwestycja polegająca na utworzeniu Punktu Selektywnej Zbiorki Odpadów Komunalnych, usytuowana na części działki o nr geod. 793 obręb geod. Sidra - Gmina Sidra, sprawnie obsługuje teren gminy. Problem odpadów nie pojawił się ani razu w badaniach i konsultacjach społecznych przeprowadzanych wśród mieszkańców. Dane dotyczące obecności na terenie gminy Sidra azbestu oparto na Programie Usuwania Azbestu przyjętym przez gminę. Wg. przeprowadzonej w 2011 roku inwentaryzacji na terenie gminy największe skupiskiem występowania płyt azbestowych jest miejscowość Jacowlany.



W odniesieniu do przyjętego na podstawie wskaźników społecznych i gospodarczych obszaru zdegradowanego ilość wyrobów azbestowych wynosiła odpowiednio:

PODOBSZAR	ILOŚĆ AZBESTU (KG)
Sidra	323 213
Pohorany	66 682
Jacowlany	503 481
Zwierżany	135 520
Wólka	72 875

W 2011 roku przyjęto w gminie Sidra Program Usuwania Azbestu. W zgodnej opinii mieszkańców do 2017 roku problem azbestu został prawie całkowicie wyeliminowany. Jednak na terenie gminy występuje jeszcze azbest w postaci instalacji sanitarnej wykonanej z rur azbestowo-cementowych. Co prawda Państwowy Zakład Higieny, jako jednostka uprawniona, potwierdza bezpieczeństwo przesyłania nimi wody. Jednak według rozporządzenia ministra gospodarki z grudnia 2010 roku "wyroby zawierające azbest wykorzystuje się w sposób niestwarzający zagrożenia dla środowiska i zdrowia ludzi w terminie do dnia 31 grudnia 2032 roku". Perspektywa czasowa każe zastanowić się nad przyszłą realizacją inwestycji w zakresie wymiany istniejącej na terenie podobszaru rewitalizacji 1 - Sidra i podobszaru rewitalizacji 3 – Pohorany/Krzysztoforowo kanalizacji sanitarnej.

#### REKOMENDACJE:

1. *Gmina Sidra to obszar o ogromnym potencjale przyrodniczym, jednak nie wykorzystująca jej, jak dotąd w sposób, jak to jest możliwe. Należy zadbać - także jako członek LGD Szlak Tatarski, która lata temu wydała strategię budowania marki turystycznej w oparciu o potencjał gmin członkowskich.*
2. *Gmina - jak dotąd - nie wykorzystuje możliwości pozyskiwania dofinansowania na ekologiczne źródła energii. Wydaje się, że jest to w zasięgu ręki.*
3. *Konieczna jest inwestycja w przestarzałą infrastrukturę kanalizacyjną, najlepiej jako część kompleksowego planu realizacji infrastruktury kanalizacyjnej na terenie całej gminy.*

#### IV.1.d). SFERA PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA

Zasoby mieszkaniowe Gminy Sidra wynoszą:

- 1432 mieszkań
- 5464 izby
- 107 889 m<sup>2</sup> powierzchni użytkowej

Najważniejsze wskaźniki warunków mieszkaniowych przedstawiają się następująco:

*Warunki mieszkaniowe na terenie Gminy Sidra*

Liczba izb na 1 mieszkanie	Liczba osób na 1 mieszkanie	Liczba osób na 1 izbę	Pow. użytkowa na 1 mieszkanie (w m <sup>2</sup> )	Powierzchnia użytkowa na 1 osobę (w m <sup>2</sup> )
3,81	2,56	0,7	75,3	29,9

W celu zobrazowania stopnia zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych mieszkańców posłużono się wskaźnikiem ilości mieszkań na 1000 mieszkańców, który odniesiono do średniej dla województwa. Wskaźniki te kształtują się następująco:

- Gmina – 300,3
- Województwo Podlaskie – 311,3
- Obszary wiejskie województwa – 296,5

Jeżeli przyjmiemy, za państwami Europy Zachodniej, średni wskaźnik zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych na poziomie 309 mieszkań na 1000 mieszkańców obszarów wiejskich, to w przypadku Gminy Sidra poziom niedoborów mieszkaniowych wynosi około 36 mieszkań. Jednocześnie, wg danych GOPS w Sidrze, na terenie gminy nie składano żadnych wniosków o przyznanie mieszkania komunalnego lub zastępczego

Poziom dostępu do usług socjalno-bytowych mieszkańcy ocenili jako średni, jednak bez wskazania konkretnych problemów. Jednak uczestnicy konsultacji społecznych zdecydowanie zgłaszali konieczność inwestycji o charakterze rekreacji przestrzennej, upatrując w nich nie tylko sposób spędzania czasu wolnego, zwłaszcza przez młodych ludzi, ale też na licząc na potencjalne zainteresowanie turystów. Na pierwszy plan, wśród wyrażanych potrzeb mieszkańców, wysuwają się inwestycje związane z rekreacyjnym zagospodarowaniem istniejących na terenie gminy zbiorników wodnych, przede wszystkim zalewu przy miejscowości Sidra wraz z istniejącym tam przed laty Ośrodkiem Sportu i Rekreacji. Ośrodek ten, obecnie w stanie niszczącym, był niegdyś centrum integrującym całą gminę. Wśród obecnie wysuwanych propozycji znajduje się stworzenie w tym miejscu, znanym wszystkim mieszkańcom gminy, nie tylko ośrodka sportu, ale także całorocznego ośrodka kultury, umożliwiającego, dzięki dużej, otwartej przestrzeni, organizację imprez plenerowych

dla całej gminy i osób odwiedzających. Drugim postulatem zgłaszanym przez mieszkańców, była potrzeba zaistnienia gminnego centrum, dedykowanego zbiorczo aktywnościom obywatelskim. Jak napisano powyżej, roli tej nie spełnia obecny Gminny Ośrodek Kultury. Wśród ważnych postulatów dotyczących obszaru rewitalizowanego (poza miejscowościami Sidra i Jacowlany, posiadającymi ośrodki kultury i świetlice) zgłaszana była potrzeba stworzenia małych lokalnych ośrodków animacji, w których mogłyby się odbywać rozmaite działania, od kulturalnych, dla dzieci, szczególnie w okresie letnim, po np. wykłady prozdrowotne dla osób starszych.

Poszczególne podobszary rewitalizacji różnią się bardzo w sferze przestrzennofunkcjonalnej, szczególnie w sferze dostępu mieszkańców do usług publicznych. Jak wielokrotnie wspomniano powyżej, prawie wszystkie funkcje usługowe zlokalizowane są w miejscowości Sidra, w związku z tym całe funkcjonowanie gminy zależy właśnie od tej miejscowości. Nie dziwi więc przywiązywanie przez mieszkańców szczególnej uwagi do rewitalizacji przestrzennofunkcjonalnej siedziby władz gminy. Charakterystyka funkcjonalna (usług dla ludności) w odniesieniu do podobszarów obszaru rewitalizacji przedstawia się następująco:

	Sidra	Pohorany	Jacowlany	Zwierżany	Wólka
OBSŁUGA ADMINIST.	X				
OŚRODKI ZDROWIA	X				
JEDNOSTKI EDUKACYJNE	X		X		
OŚRODKI KULTURY/ ŚWIETLICE	X		X		
PARAFIE	X		X		
PRZESTRZEŃ PUBLICZNA O SZCZEGÓLNEJ WARTOŚCI	X (Ośrodek Sportów Wodnych, spichlerze, budynek poparafialny)	X (założenie dworskie ze stawami)			

**ZAGROŻENIA:** Niedostatek funkcji skutkujący migracjami, w obliczu rosnących potrzeb mieszkańców obszaru rewitalizacji.

**SZANSE:** Duży potencjał przestrzenny poszczególnych podobszarów, który umożliwia realizację dowolnych projektów z obszaru rozwoju przestrzennofunkcjonalnego obszarów rewitalizowanych.



REKOMENDACJE:

1. *Obecny stan sfery funkcjonalno-przestrzennej na obszarze rewitalizacji jest konsekwencją rozwoju całej gminy. Może mieć to skutki negatywne (degradacja obszarów peryferyjnych) albo pozytywne (rozwój jednostki centralnej, dzięki poprawie infrastruktury komunikacyjnej równomiernie promieniujący na wszystkie obszary gminy). Bez wątplenia w sferze przestrzennofunkcjonalnej obszar rewitalizacji wymaga po prostu – realizacji Lokalnego programu rewitalizacji, gdyż potencjał tego obszaru jest bardzo duży i pozostaje niewykorzystany.*
2. *Rewitalizacja na obszarze gminy wymaga promocji całej gminy tak, by stała się znana i odwiedzana przez turystów. Właśnie funkcja turystyczna na terenie całej gminy – w tym na obszarach rewitalizacji – całkowicie zaginęła. Przestrzennofunkcjonalna rewitalizacja w gminie Sidra, oparta na lokalnych zasobach, jest najlepszą gwarancją rewitalizacji społecznej.*

#### IV.1.e). SFERA TECHNICZNA

Sieć osadniczą Gminy Sidra tworzy 28 sołectw. Na koniec 2015 r. zwodociągowanych było 28 sołectw. Pozostały pojedyncze gospodarstwa w zabudowie kolonijnej. Długość sieci wodociągowej (bez przyłączy do budynków) wynosiła 131,7 km, długość przyłączy 23,4 km, do której podłączone było 862 budynki mieszkalne, w tym 794 gospodarstwa rolne.

Zaopatrzenie w wodę mieszkańców Gminy odbywa się z trzech ujęć wody i stacji uzdatniania stanowiących własność Gminy Sidra, a eksploatowanych przez Zakład Obsługi Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Sidrze, znajdujących się w miejscowościach:

- Sidra - zaopatruje w wodę wieś Sidrę, Siderkę, Szostaki, Potrubowszczyznę,
- Makowlany - zaopatruje w wodę wsie: Jacowlany, Racewo, Poganicę, Makowlany, Holiki, Chwaszczewo, Majewo, Jałówkę i Romanówkę, Śniczany, Jurasze, Bieniasze, Ogrodniki, Bierwicha, Siekierka, Słomianka, Nowinka, Wólka, Zwierzany.
- Krzysztoforowo – zaopatruje w wodę budynki wielorodzinne na kolonii Krzysztoforowo, Bierniki, Pohorany, Zalesie, Staworowo I i II, Podsutki.

Rozwój scentralizowanych systemów zaopatrzenia w wodę jest sprawą o znaczeniu strategicznym, gdyż braki w poborze wody odpowiadającej normom sanitarnym i w ilości pokrywającej pełne potrzeby mieszkańców i sfery gospodarczej stanowi barierę w rozwoju gminy.

Gmina Sidra posiada oczyszczalnię ścieków i system kanalizacji sanitarnej w Sidrze oraz Makowlanach. Przepustowość oczyszczalni ścieków wynosi 100m<sup>3</sup>/dobę. Długość sieci kanalizacyjnej 9,1 km, długość przyłączy 2,75 km, ilość przyłączy – 172 szt. Na terenie Gminy lokalna kanalizacja sanitarna znajduje się we wsi Krzysztoforowo o długości 1,0 km, do której podłączonych jest 6 budynków mieszkalnych i w Makowlanach o długości 1,1 km, do której podłączonych jest również 6 budynków mieszkalnych wraz z podłączeniem z siecią kanalizacyjną. Ścieki odprowadzane są do kanalizacji sanitarnej. We wszystkich miejscowościach ścieki gromadzone są w urządzeniach lokalnych i wywożone są do oczyszczalni ścieków w Sidrze. Na terenie gminy Sidra wykonano 116 szt. przydomowych oczyszczalni ścieków.

Na terenie Gminy funkcjonowało od 1996 roku składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne. Marszałek Województwa Podlaskiego decyzją Nr DOS-II.7241.2.22.2015 z dnia 30 grudnia 2015 r. wyraził zgodę Wójtowi Gminy Sidra na jego zamknięcie. Został opracowany projekt

określający sposób zamknięcia i rekultywacji składowiska. Rekultywacja została zakończona we wrześniu 2017 roku. Firma w zakresie „Kompleksowego odbierania i zagospodarowania odpadów komunalnych z nieruchomości zamieszkałych z terenu Gminy Sidra” wyłaniana jest w drodze przetargu.

W roku 2016 odebrano z terenu Gminy Sidra odpady w następujących ilościach:

- Niesegregowane odpady komunalne - 222 Mg
- Opakowania ze szkła - 31,2 Mg
- Zmieszane odpady/ gruz/ - 3,5 Mg
- Odpady wielkogabarytowe - 4,7 Mg
- Opakowania z tworzyw sztucznych - 10,3 Mg
- Opakowania z papieru i tektury - 10,7 Mg
- Zużyte urządzenia elektryczne - 1,1 Mg
- Zużyte opony - 2,7 Mg

Gmina nie jest zgazyfikowana

Źródłem zasilania Gminy w energię elektryczną są stacje transformatorowe – rozdzielcze – RPZ 110/15 kV w Dąbrowie Białostockiej i Sokółce – poprzez układ sieci SN 15 kV. Istniejące źródła w pełni pokrywają zapotrzebowanie mocy i energii elektrycznej gminy. Ze względu jednak na rozległą sieć i znaczne odległości od punktów zasilania ( w rozdzielni RPZ) - dostarczana energia jest „słabej” jakości, tzn. występują duże spadki napięć i znaczne przerwy dostaw energii w czasie awarii a także mały stopień pewności zasilania.

Podstawowym problemem do rozwiązania jest zsynchronizowanie potrzeb wynikających z zagospodarowania przestrzennego i jego rozwoju w poszczególnych obszarach gminy z możliwościami systemu elektroenergetycznego. W obowiązującym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Sidra wyznaczono teren pod budowę stacji transformatorowo-rozdzielczej RPZ 110/15 kV oraz pas terenu rezerwowany pod linie WN 110 kV projektowane do zasilania w/w stacji oraz wyjścia liniowe SN 15 kV. Na okres najbliższych 10-ciu lat, przy utrzymaniu dotychczasowego przyrostu zapotrzebowanej mocy należy liczyć się z koniecznością budowy poszczególnych stacji transformatorowych wraz z odcinkami zasilającymi linii SN 15 kV i NN w miejscach zwiększonego zapotrzebowania.

Istotnym elementem infrastruktury technicznej, wpływającym na jakość życia w gminie, a nierzadko, w przypadku mniejszych miejscowości, wręcz decydującym o możliwości uczestnictwa mieszkańców w szerszym życiu społecznym, są drogi. Na terenie gminy Sidra przebiegają następujące drogi gminne:

103601B – Sidra – Bierwicha – Wólka – Romanówka

103602B – Romanówka – Klatka

103603B – Wólka – Jałówka

- 103604B – Chwaszczewo – granica Gminy
- 103605B – Słomianka – granica Gminy
- 103606B – Jacowlany – Racewo – Poganica
- 103607B – Siderka – Szostaki
- 103608B – Siderka – Podsutki – Bierniki
- 103609B – Podsutki – droga powiatowa 1259B
- 103610B – droga powiatowa – Sidra – Śniczany – Ogrodniki – Zalesie
- 103611B – ulica bez nazwy wsi Jacowlany
- 103612B – Staworowo – Pohorany – Bierniki
- 103613B – droga powiatowa 1249B – droga gminna 103608B
- 103614B – droga gminna 103612B – Krzysztoforowo
- 103615B – ulica bez nazwy wsi Makowlany
- 103616B – ulica bez nazwy wsi Zalesie
- 103617B – ulica bez nazwy wsi Ogrodniki
- 103618B – ulica bez nazwy wsi Majewo
- 103619B – ulica Kalwińska
- 103621B – ulica Krótka
- 103622B – ulica Kolejowa
- 103623B – ulica Radomska
- 103624B – ulica Rzeczna
- 103625B – ulica Rynkowa
- 103626B – ulica Szkolna
- 103627B – ulica Zielona

Łączna długość dróg gminnych - publicznych w gminie Sidra wynosi 58,087 km.

Chociaż znacząca część dróg została wyremontowana, stan niektórych jest przedmiotem ogromnej troski mieszkańców, skarżących się wręcz na odcięcie od świata w niektórych. Poprawa infrastruktury drogowej była - podczas konsultacji otwartych - wymieniana jako jeden z decydujących czynników w obszarze jakości życia, problemów gospodarczych, a nawet, według niektórych, wpływa na fakt migracji mieszkańców poza obszar gminy. Jakość dróg, zwłaszcza tych mniejszych - choć

ustawicznie się poprawia - w gminie Sidra wciąż jest spadkiem kilkudziesięcioletnich zaniedbań. Najlepszy - czyli najgorsze przykłady, można spotkać właśnie w obszarze rewitalizowanym. Do Wólki i Zwierzan nie prowadzi żadna droga o nawierzchni trwałej. Jest to, między innymi, jeden z powodów braku komunikacji zbiorowej w tamtych rejonach. W gminie Sidra problem dróg - to również problem społeczny.

Infrastruktura techniczna na podobszarach rewitalizowanych wygląda podobnie. Cały obszar ma dostęp do wody, nie występuje na nim kanalizacja zbiorcza ani sieć wodociągowa. Według rozporządzenia ministra gospodarki z grudnia 2010 roku "wyroby zawierające azbest wykorzystuje się w sposób niestwarzający zagrożenia dla środowiska i zdrowia ludzi w terminie do dnia 31 grudnia 2032 roku". W ciągu najbliższych lat system kanalizacyjny istniejący na terenie gminy Sidra powinien być całkowicie wymieniony.

Sfera techniczna dotycząca obszaru rewitalizowanego jest konsekwencją rozwoju gminy, skupionego na jednostce centralnej, wciąż wykazującej liczne braki i niedocięcia.

#### PODOBSZAR 1 – SIDRA

Cały podobszar podłączony jest do instalacji wodociągowej oraz kanalizacyjnej, co jest bez wątpienia ewenementem w skali gminy. Z kanalizacji korzysta 172 gospodarstwa domowe na terenie Sidry. Jednak – zgodnie ze specyfiką centrum gminy – to właśnie w Podobszarze Sidra skupione są obiekty i przestrzenie publiczne, które w opinii mieszkańców, oraz zgodnie z przeprowadzonymi wizjami lokalnymi znajdują się w stanie degradacji.

Te przestrzenie i obiekty na terenie podobszaru to:

1. Teren dawnego Ośrodka Sportów Wodnych zajmujący 9,8 ha powierzchni i obejmujący:
  - 2 zrujnowane budynki,
  - nieczynny obecnie i stwarzający zagrożenie odkryty basen,
  - 2 stawy rekreacyjne, obecnie nieczynne z powodu zamiecyszczczenia biologicznego.
2. Droga dojazdowa do terenu Ośrodka Sportów Wodnych.
3. Zrujnowane budynki przemysłowe wokół dawnej stacji kolejowej.
4. Budynki w zasobie gminnym przejęte od parafii rzymskokatolickiej na cele publiczne.
5. Obiekty zabytkowe (murowane spichlerze) obecnie nie wykorzystywane.
6. Szczątkowe ruiny zamku.

#### PODOBSZAR 2 – POHORANY

Cały podobszar podłączony jest do instalacji wodociągowej. Na podobszarze Pohorany znajdują się następujące obiekty i przestrzenie zdegradowane:

1. Bloki mieszkaniowe zarządzane przez Wspólnotę Mieszkaniową Krzysztoforowo – 2 budynki mieszczące w sumie 32 mieszkania, w bardzo złym stanie technicznym, częściowo niezasiedlone.
2. Lokalna instalacja sanitarna (podłączona tylko do bloków) w złym stanie technicznym.
3. Pozostałości założenia dworskiego – sady oraz staw, obecnie całkowicie zdziczałe.

#### PODOBSZAR 3 - JACOWLANY

Na terenie podobszaru Jacowlany znajduje się świetlica wymagająca działań rewitalizacyjnych – przede wszystkim doposażenia tak, by mogła spełniać swoje funkcje.

#### PODOBSZAR 4 – ZWIERŻANY

Na terenie podobszaru Zwierżany znajdują się zabytki tradycyjnej architektury drewnianej, z których wiele jest opuszczonych i niszczących.

#### PODOBSZAR 5 – Wólka

Na terenie podobszaru Wólka znajdują się zabytki tradycyjnej architektury drewnianej, z których wiele jest opuszczonych i niszczących. Ponadto podobszar Wólka sąsiaduje z interesującym przyrodniczo obszarem leśnych strumieni, które jednak nie wymagają ingerencji inwestycyjnych, lecz działań o charakterze promocyjno-informacyjnym.

Na całym obszarze rewitalizacji występują utrudnienia komunikacyjne, jednak są one, niestety, charakterystyczne dla całego obszaru gminy. Jednak drogi to system naczyń połączonych, nie da się ograniczyć ich wpływu do poszczególnych podobszarów, System komunikacyjny całej gminy (także obszaru rewitalizacji) wymaga inwestycji, które są sukcesywnie realizowane.

**ZAGROŻENIA:** Postępująca degradacja gminy w związku z wyraźnymi brakami w sferze technicznej, skutkująca rozwojem negatywnych zjawisk społecznych. Zagrożenie to jest tym bardziej realne, że kończy się stabilny okres finansowania działań z udziałem pieniędzy z UE.

**SZANSE:** Możliwości tkwiące w potencjałach gminy, zwłaszcza w potencjale turystycznym i rekreacyjnym.

#### REKOMENDACJE:

3. *Cała gmina Sidra to obszar borykający się z niedostatkami infrastruktury technicznej. Choć stan jej ciągle się poprawia - wciąż jest źródłem napięć i negatywnego wizerunku gminy w oczach jej mieszkańców. Niewątpliwie poprawa jakości infrastruktury - przynajmniej to poziomu wyrównania braków - to sprawa istotna dla procesu rewitalizacji. Istotne jest wykorzystanie każdej możliwej pomocy, każdego rodzaju dofinansowania publicznego, gdyż bez poprawy infrastruktury nie ma co liczyć na napływ zewnętrznego kapitału.*
4. *Nie wydaje się, by w najbliższym czasie gmina mogła zostać zgazyfikowana. Istotne jest więc uruchomienie wszelkich metod pozyskiwania dotacji na ekologiczne źródła energii. W gminie, której mieszkańcy są świadomi możliwości tkwiących w turystyce, i w niej upatrują szans rozwoju gminy - jest to istotnym czynnikiem integrującym społeczność wobec lokalności.*

#### IV.1.f). PODSUMOWANIE

Wskazane w diagnozie obszary rewitalizowane obejmują obszar sołectw:

- Wólka
- Zwierzany
- Pohorany-Krzysztoforowo
- Jacowlany
- Sidra

Wszystkie wskazane tereny charakteryzują się wyższym niż średnia gminna wskaźnikiem bezrobocia, a także najwyższym stopniem korzystania z pomocy społecznej, przede wszystkim z powodu bezrobocia i ubóstwa.

Dodatkowo Wólka, Zwierzany i Pohorany-Krzysztoforowo charakteryzują się złą sytuacją komunikacyjną, której poprawa w istotny sposób wpłynie na jakość życia oraz możliwości mieszkańców. Obie te miejscowości charakteryzują się też całkowitą zależnością od ekstensywnego, nienowoczesnego rolnictwa, co w istotny sposób pogłębia stwierdzone na miejscu problemy społeczne i jest indykatorem ukrytego bezrobocia. Obie wsie ulegają wyludnieniu.

Obszar obejmujący sołectwa Wólka, Zwierzany i Pohorany-Krzysztoforowo pozbawiony jest własnej, zorganizowanej przestrzeni publicznej, tak w sensie uporządkowania zewnętrznego, jak i ośrodka animacji, który sprzyjałby działaniom wspólnym. Osobna na tym tle jest sytuacja Sidry i Jacowlan, które, choć lepiej doinwestowane, borykają się z problemami społecznymi, kumulującymi się w miejscowościach o większej liczbie ludności, wykazując największy na terenie gminy poziom korzystania z opieki społecznej w stosunku do liczby mieszkańców. Niewątpliwie wiąże się to z jednej strony z wielkością samych wsi, z drugiej zaś, ze wspomnianym powyżej znacznym upadkiem przedsiębiorczości na przestrzeni ostatnich kilku lat. Jacowlany i Sidra, dzięki istniejącej infrastrukturze i zróżnicowanej społeczności, mogą stać się swoistym centrum-laboratorium problemów rewitalizacyjnych w skali całej gminy.

## IV.2. ANALIZA POTENCJAŁÓW

Rewitalizacja to też wykorzystanie zasobów i możliwości, które mogą przyczynić się do rozwiązywania wskazanych problemów i osiągnięcia celów. Wśród tych potencjałów są zasoby ludzkie, instytucjonalne, wartości materialne i przyrodnicze istniejące na terenie gminy (jako obszaru otoczenia) oraz na samych obszarach rewitalizowanych. Obszary rewitalizowane są integralną częścią większej całości i niektóre działania dedykowane obszarom rewitalizowanym siłą rzeczy będą musiały wykazać interakcję z otoczeniem. Z przeprowadzonej diagnozy wynikają potencjały całej gminy Sidra, które mają wpływ także na potencjalne działania na obszarach rewitalizowanych. Są to:

- niski stopień zniekształcenia środowiska przyrodniczego,
- niski stopień zanieczyszczenia powietrza,
- duża liczba zbiorników i cieków wodnych o małym stopniu zanieczyszczenia,
- duża liczba obiektów zabytkowych,
- duża liczba dostępnych obiektów tradycyjnej zabudowy drewnianej,
- interesująca historia gminy,
- dobra baza surowcowa rolnictwa,
- dostępność obiektów pod lokalizację działalności gospodarczej,
- przychylność władz dla rozwoju aktywności lokalnej i przedsiębiorczości
- konsekwentne rozbudowywanie infrastruktury technicznej.

Wyznaczone obszary rewitalizowane posiadają również wartości, które mogą - i powinny - być brane pod uwagę w kontekście planowanych działań rewitalizacyjnych.

### Wólka

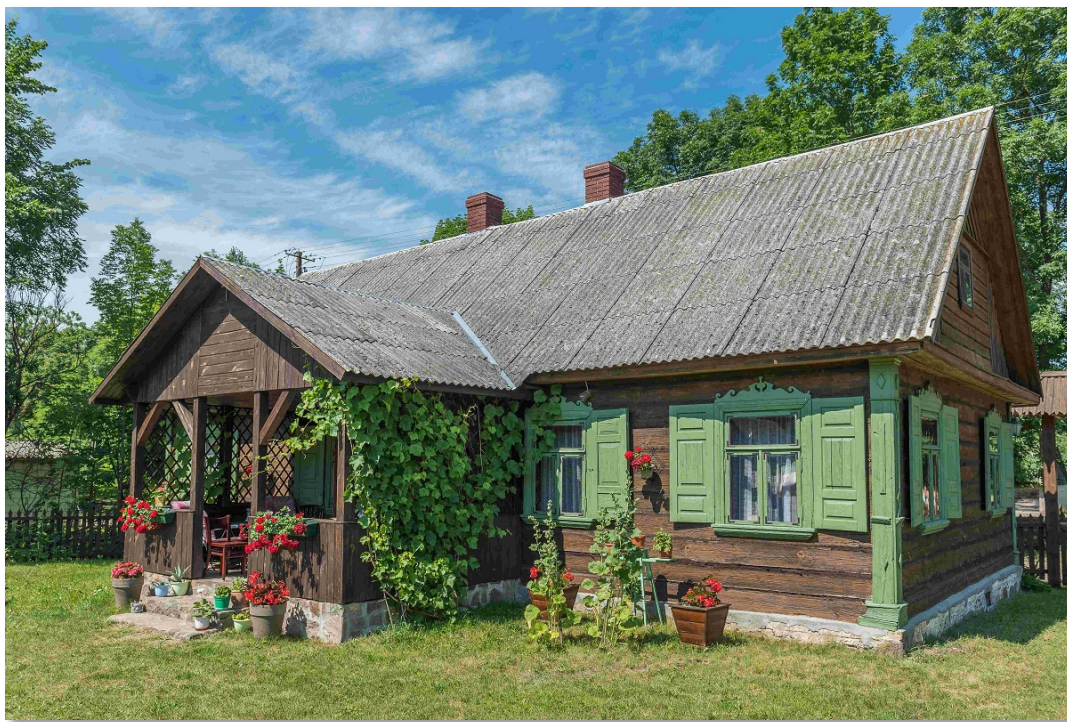
Ta mała wieś, zamieszkała (wg danych) przez 47 osób położona jest w bezpośredniej bliskości bardzo interesujących przyrodniczo leśnych cieków wodnych Bity Kamień. Położona w odosobnieniu stanowi potencjalną bazę rozwoju agroturystyki i osadnictwa ludzi zmęczonych pośpiechem miast, dzięki zachowanym domom drewnianym wymagającym inwestycji.



*Dom w okolicach Wólki. Materiały własne.*

## Zwierżany

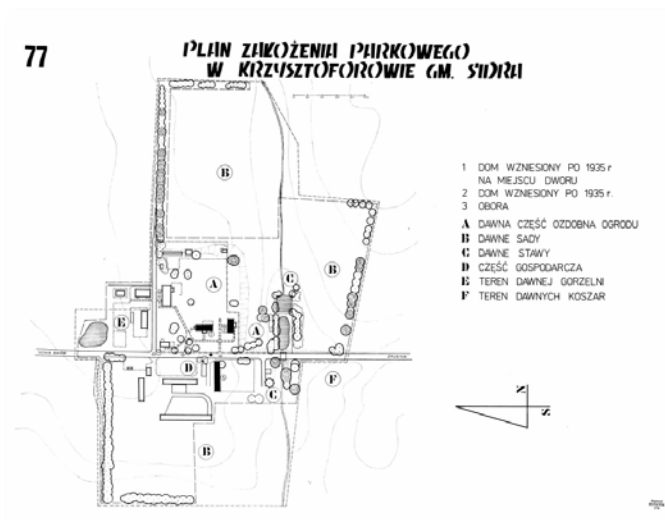
Niewielka wieś ma wspaniałą drewnianą zabudowę. Zagroda ze Zwierżan, odnowiona staraniem państwa Marzenny i Piotra Horsztyńskich, uzyskała pierwszą nagrodę w XII konkursie na Najlepiej Zachowany Zabytek Wiejskiego Budownictwa Drewnianego w Województwie Podlaskim, stając się atrakcją turystyczną oraz przykładem możliwości tkwiących w dziedzictwie regionalnym.



Nagrodzona zagroda w Zwierżanach. Źródło: <https://www.wrotapodlasia.pl/>

## Pohorany

Na terenie sołectwa znajdują się interesujące, i zaniedbane, pozostałości parku dworskiego, jednego z licznych niegdyś parkowych założeń prywatnych Wschodniej Polski.



Dawne założenie parkowe w Pohoranach - Krzysztoforowie.



## Jacowlany

Duża wieś, borykająca się ze swoimi problemami, posiada rozwiniętą bazę infrastrukturalną, w tym szkołę i świetlicę wraz z kadrami, które umożliwiają skupianie i prowadzenie działań rewitalizacyjnych.



*Szkoła w Jacowlanach.*

## Sidra

Sidra jest siedzibą władz gminną skupiającą w sobie wszystkie funkcje publiczne gminy, ale też przeważająca ilość budynków, działalności gospodarczych, aktywności społecznych. W rozwoju miejscowości gminy pełni rolę decydującą – także jako skupisko potencjalnych możliwości rozwojowych. W Sidrze znajdują się nie tylko najbardziej niezbędne (w opinii mieszkańców) przestrzenie publiczne wymagające rewitalizacji, najcenniejsze tereny o charakterze turystyczno-rekreacyjnym (stawy rekreacyjne), ale też obiekty zabytkowe umożliwiające prowadzenie działań o charakterze integracji lokalnej (pozostałości zamku, pamiątki po polskich kalwinach), oraz tereny inwestycyjne. W związku z tym – Sidra, jako podobszar rewitalizacji, wymaga szczególnej uwagi, zwłaszcza w obszarze rewitalizacji społecznej, gdyż to właśnie od siedziby gminy mieszkańcy oczekują stworzenia warunków do integracji i rozwoju aktywności społecznej.



Sidra. Góra zamkowa. Źródło: <https://mapa.targeo.pl>

<https://www.radzima.org>



### IV.3. PROCES TWORZENIA PROGRAMU REWITALIZACJI

Niniejszy dokument zgodnie z wymaganiami stawiane przez wyżej wymienione wytyczne zakłada dążenie do tego, aby procesy rewitalizacyjne miały charakter kompleksowy i zintegrowany, a przede wszystkim, aby skupiały się na jakości życia mieszkańców. Elementem tego podejścia jest założenie, że cały proces może zakończyć się sukcesem tylko dzięki aktywnemu zaangażowaniu różnych partnerów: instytucjonalnych, biznesowych, społecznych. Oznacza to niezbędność zastosowania na etapie planowania, realizacji oraz ewaluacji efektów mechanizmów opartych na partycypacji społecznej, które służą wypracowaniu najlepszych rozwiązań i ograniczeniu ryzyka konfliktów w trakcie realizacji programu, a także zapewnieniu najlepszej kontroli efektów działań rewitalizacyjnych. Zastosowana metodologia prac nad dokumentem Programu Rewitalizacji miała charakter ściśle partycypacyjny. Wartością nadrzędną było włączenie w proces tworzenia Programu jak najszerszego grona społeczności lokalnej, poznanie potrzeb i oczekiwań mieszkańców, użytkowników oraz innych interesariuszy danego obszaru oraz dążenie do spójności planowanych działań rewitalizacyjnych ze zdiagnozowanymi potrzebami i oczekiwaniami.

W związku z tym stworzono czwór stopniową strukturę pracy nad tworzeniem Programu Rewitalizacji. Tworzyły ją:

1. Urząd Gminy Sidra - jako instytucja zamawiająca Program. Urząd gminy współpracował z powołanym zewnętrznym ekspertem ds. rewitalizacji, czuwającym nad prawidłowością wszystkich procesów oraz współpracą pomiędzy wykonawcami.
2. Wyłoniona w przetargu firma, której zadaniem było ostateczne stworzenie Programu Rewitalizacji.
3. Społeczny zespół ds. rewitalizacji w skład którego weszli przedstawiciele urzędu gminy, rady gminy, instytucji edukacyjnych, przedstawiciele przedsiębiorców, aktywiści społeczni. Zespół pozostawał w stałym kontakcie z ekspertem ds. rewitalizacji.
4. Otwarte zebrania konsultacyjne mieszkańców gminy, podczas których stosowano metody planowania partycypacyjnego. W trakcie tworzenia Programu odbyły się trzy zebrania, charakteryzujące się dużą aktywnością uczestników.

W trakcie tworzenia programu wykorzystano narzędzia partycypacyjne - w postaci wyżej wymienionych spotkań, badań ankietowych, a także wizji lokalnych, badań terenowych i wywiadów środowiskowych.

Słuszność założonej koncepcji wykonawczej opartej na aktywnym udziale mieszkańców i badaniach w terenie została wykazana już na etapie tworzenia diagnozy - pokazała bowiem istotne rozbieżności pomiędzy wskaźnikami opartymi na twardych danych, a rzeczywistością np. w kwestiach tak podstawowych jak realna liczba ludności zamieszkująca dany obszar, poziomu zamożności mieszkańców, ukrytego bezrobocia, lub istotnych zmian społecznych wywołanych programem 500 Plus.

Uwzględnienie licznych uwag mieszkańców, wyrażanych nieraz „na gorąco”, publicznie, w procesie planowania partycypacyjnego, pozwoliło na zweryfikowanie niektórych tez wynikających z danych wskaźnikowych, wymogło większą aktywność urzędu gminy i pozwoliło na uzyskanie konsensusu co do wyboru wizji, obszarów rewitalizacji i celów rewitalizacji. Najważniejszym wnioskiem wynikającym

z konsultacji społecznych był fakt, że ogromną rolę w poprawie życia mieszkańców, istotną dla procesu rewitalizacji, ma poprawa infrastruktury komunikacyjnej, pozwalającej na kontakt z siedzibą gminy i najbliższym miastem - Sokółką.

## V. CZĘŚĆ KONCEPCYJNA

---

**N**iniejsza część Programu Rewitalizacji powstała jako odpowiedź na wyniki przeprowadzonej diagnozy. Jest wynikiem pracy zespołu ludzi oraz aktywnych mieszkańców, którzy, związani z gminą dostarczyli i wciąż dostarczają cennych uwag i spostrzeżeń.

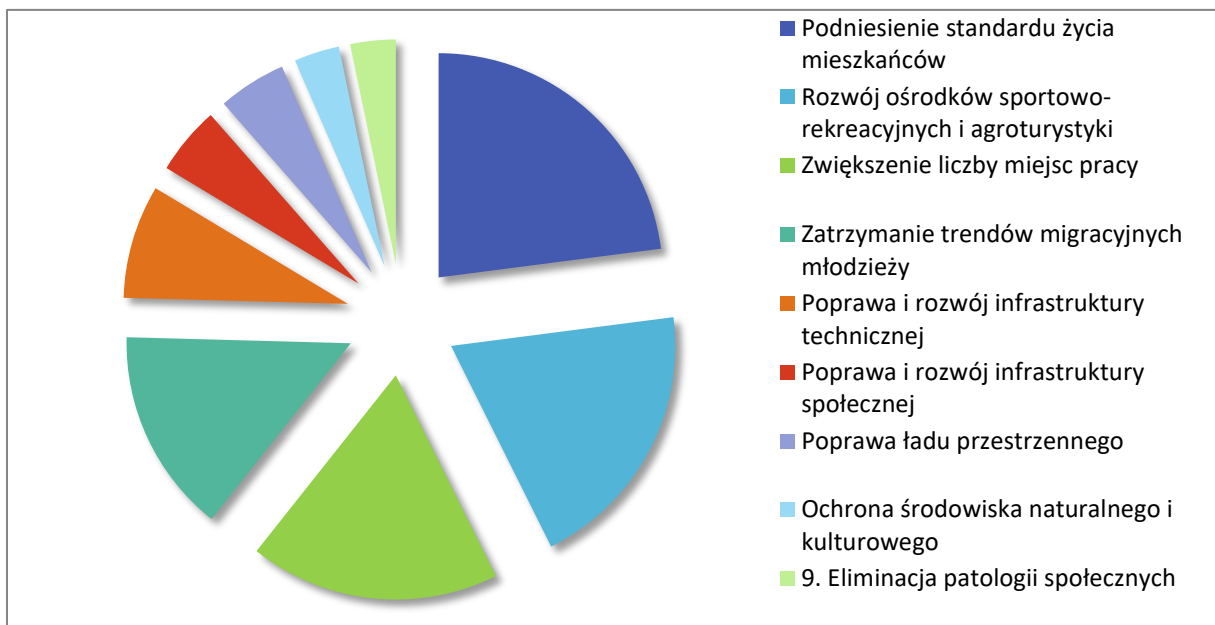
W perspektywie do roku 2023 naczelnym celem podejmowanych działań będzie powstrzymanie degradacji terenów znajdujących się w gorszym położeniu, poprawa jakości życia zamieszkującej tam ludności oraz przywrócenie obszarom wskazanym przez lokalną społeczność jako wymagających interwencji ich pierwotnych – ważnych z punktu widzenia lokalnego rozwoju – funkcji. Urzeczywistnienie przedmiotowych celów będzie odbywało się poprzez szereg mniejszych i większych projektów (zarówno infrastrukturalnych, jak i „miękkich”), realizowanych w równej mierze przez samorząd gminy oraz instytucje publiczne, jak i przez organizacje społeczne oraz przedsiębiorców i innych uczestników życia lokalnego. Nadrzędną ideą przyświecającą tym działaniom i organizującą aktywność lokalnej społeczności jest wyprowadzenie wskazanego obszaru ze stanu kryzysowego poprzez usunięcie zjawisk, które spowodowały jego degradację. Cele, kierunki interwencji oraz konkretne zadania rewitalizacyjne mają doprowadzić do przemiany zdegradowanego terenu we wszystkich pięciu aspektach:

1. Społecznym – poprzez zapobieganie niekorzystnym zjawiskom i patologiom społecznym, takim jak alkoholizm czy przemoc w rodzinie, marginalizacji i wykluczeniu mieszkańców pozostających w „gorszej” sytuacji życiowej, które często rodzą się na styku obszarów „lepszych” i „gorszych”. Istotną częścią podejmowanych aktywności będzie podejmowanie działań prewencyjnych, kreowaniu zdrowych nawyków przynoszących w przyszłości nieocenione korzyści. Ważnym obszarem będzie integracja społeczności lokalnych, integracja wielopokoleniowa, odbudowywaniu więzi społecznych i rodzinnych, aktywizacji osób wykluczonych, niepełnosprawnych, starszych, doświadczonych życiem;
2. Gospodarczym – poprzez stwarzanie warunków do tworzenia nowych miejsc pracy, rozwijanie aktywności gospodarczej, lokowanie na obszarze rewitalizacji nowych przedsiębiorstw;
3. Przestrzenno-funkcjonalnym – realizowaniu idei przestrzeni przyjaznej wszystkim ludziom, a także zachowanie dziedzictwa naturalnego i kulturowego;
4. Technicznym – poprzez tworzenie warunków dla najlepszej jakości życia z poszanowaniem wartości otaczającego środowiska;
5. Środowiskowym – przede wszystkim poprzez poprawę stanu środowiska naturalnego i wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju, która ma zapewnić zaspokojenie potrzeb społeczności, z uwzględnieniem przyszłych pokoleń i priorytetowym znaczeniem zachowania, odtworzenia i rozwijania środowiska przyrodniczego.

## V.1. WIZJA I CELE REWITALIZACJI

Zgodnie z wytycznymi Program Rewitalizacji zawiera w szczególności opis wizji stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji, a także cele rewitalizacji oraz odpowiadające im kierunki działań służące eliminacji lub ograniczeniu zdiagnozowanych poprzednio negatywnych zjawisk społecznych i powiązanych z nimi problemów gospodarczych, przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych. Wizja oraz uporządkowany system celów rewitalizacji stanowią spójną całość. Każdy z celów rewitalizacji w sposób czytelny i nie budzący wątpliwości przyczynia się do realizacji określonego fragmentu wizji, jak również wizji jako całości.

Poniższa wizja stanu obszaru po przeprowadzonej rewitalizacji w perspektywie roku 2023 i kolejnych lat powstała w trakcie spotkań z mieszkańcami. Wypracowana przy współudziale społeczności lokalnej wizja obszaru rewitalizacji jest częścią ich wizji całej gminy lub nawet szerzej - obszaru zamieszkania. Dlatego warto przypomnieć ich największe bolączki, które dla nich są „warunkami brzegowymi” efektów rewitalizacji.



Wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji jest spójna z wizją rozwoju Gminy zdefiniowaną w „Planie Rozwoju Gminy Sidra na lata 2016-2020”, która brzmi następująco: „Gmina, jako dynamicznie rozwijająca się jednostka terytorialna, zapewniająca wysoki standard życia mieszkańców oraz pozytywny klimat dla rozwoju przedsiębiorczości.”

Działania rewitalizacyjne dla Gminy Sidra, obejmujące obszar następujących miejscowości: Wólka, Zwierzany, Jacowlany i Pohorany-Krzysztoforowo, przebiegały będą we wszystkich sferach życia społeczno-gospodarczego gminy.

### Sfera społeczna

W sferze społecznej nastąpi swoiste odrodzenie wspólnot lokalnych oparte na wzajemnym wsparciu swoich interesów, oraz samoorganizacji, zdolnej stworzyć zarówno spółdzielnię socjalną, jak i zwykły, miejscowy piknik. Mieszkańcy mniejszych miejscowości - Wólki, Zwierzan, Pohoran-Krzysztoforowa, przyzwyczajeni do współpracy przy realizacji i prezentacji swoich działań, będą wysuwali coraz

śmielsze pomysły eksponujące ich markę, zaś mieszkańcy większych Jacowlan, którym trudniej o uwspólnienie pomysłów, będą częściej korzystać z lokalnego potencjału. Na obszarach rewitalizacji powstaną organizacje pozarządowe współpracujące z Centrum Aktywności Lokalnej, bowiem tylko w sposób zorganizowany da się reprezentować własną społeczność.

### **Sfera gospodarcza**

W sferze gospodarczej nastąpi aktywizacja gospodarcza mieszkańców, a specjalnością gminy stanie się eko-rolnictwo, nieufnie obserwowane przez sąsiadów i część mieszkańców. Dynamicznie rozwijać się będą usługi turystyczne, wykorzystujące naturalne walory i nieznaną historię rozgrywającą się na terenie gminy i obszarów rewitalizacji. Turystów wabić będzie centralnie położona Sidra, z przyjaznym zalewem, położonym wygodnie w połowie drogi pomiędzy Białymstokiem a Augustowem.

Rozwój usług turystycznych, realizowanych także przez inwestorów zewnętrznych nie zakłóci jednak środowiska naturalnego - w gminie nie pojawią się wielkie inwestycje.

Obszar rewitalizacji - podobnie jak cała gmina, wykorzystywać będzie bliskość przyrody, ale szczególnym wabikiem będzie sieć odnawianych tradycyjnymi metodami domów, które znajdować będą nabywców z całej Polski i zagranicy.

### **Sfera środowiskowa**

Dzięki zaangażowaniu w pozyskiwanie i realizację europejskich i krajowych programów wspierania źródeł OZE, gmina Sidra będzie znana z jakości powietrza. W połączeniu z nienaruszoną prawie przyrodą oraz akwenami i ciekami wodnymi, właśnie środowisko naturalne stanie się wizytówką gminy i podstawą oferty turystycznej. Razem z marką eko-rolnictwa, razem tworzyć będą podstawę budowy wizerunku gminy Sidra w kraju.

W budowie tej marki znaczący udział będą mieli mieszkańcy obszaru rewitalizacji, nauczeni „marketingowego” podejścia do wartości lokalnych.

### **Sfera przestrzenno-funkcjonalna i techniczna**

W sferze przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej gmina będzie cechowała się wysokiej jakości strukturą przestrzenną, której centrum będzie stanowiło Gminne Centrum Aktywności. Powstałe na obszarze rewitalizacji cztery centra aktywności, będące jednocześnie wizytówką przestrzenną, staną się źródłem inspiracji dla całej gminy.

Zlikwidowane zostaną niedostatki infrastruktury technicznej, a choć ani gminą, ani obszar rewitalizacji nie doczeka się sieci gazowej, inwestycje w OZE pozwolą na energetyczną niezależność mieszkańców nie niszczącą środowiska naturalnego.

Obszar rewitalizacji będzie przede wszystkim obszarem współpracy lokalnej, złączonej na trwałe objazdami corocznymi ART.BUSa, kreującymi nie tylko wydarzenia kulturalne, ale przede wszystkim właśnie rozmaite formy współpracy na poziomie lokalnym.

## V.2. STRUKTURA CELÓW REWITALIZACJI

W świetle wytycznych cele rewitalizacji winny być wytypowane w taki sposób, aby implikowały kierunki działań służące eliminacji lub ograniczeniu negatywnych zjawisk ujawnionych w diagnozie. Przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom powinno z kolei polegać na wykorzystaniu zidentyfikowanych potencjałów.

Cel główny procesu rewitalizacji określa kierunki działań samorządu gminy Sidra w perspektywie długoletniej. Cel główny stanowi odpowiedź na zdefiniowane problemy całej gminy w długoterminowej perspektywie rozwoju, a cele szczegółowe, przepracowane na obszarach rewitalizacji, dotyczą oczekiwanych przemian dla wszystkich mieszkańców.

## WSPÓLNIE BUDUJEMY NOWĄ SIDRĘ

Tytuł Projektu streszcza nadrzędny cel rewitalizacji. Wyraża on nie tylko cel ale i metodę - odnowienie wspólnoty lokalnej na rzecz współuczestnictwa w odnowie swojego miejsca. Zakłada odnowę obszaru rewitalizacji poprzez ożywienie i rozbudzenie potencjału tkwiącego w zamieszkującej tam ludności, w celu pracy nad zwiększeniem lokalnej wartości, a przez to poprawę jakości życia wszystkich mieszkańców.

Wspólnotowe działanie, tworzące synergię efektów, będzie służyło wyprowadzeniu rewitalizowanych obszarów ze stanu kryzysu. Choć nie zostaną zupełnie zniwelowane zjawiska, które spowodowały jego degradację, to ich skala zostanie znacznie ograniczona, a kierunek przemian będzie promieniował na resztę gminy. Działania podejmowane w ramach rewitalizacji będą przede wszystkim skupiały się na przeciwdziałaniu problemom społecznym, ale ze świadomością, że źródła tych problemów tkwią również w zjawiskach o charakterze gospodarczym, przestrzenno-funkcyjnym, technicznym czy środowiskowym.

Cele rewitalizacji oraz kierunki rozwoju obszarów rewitalizacji zostały wyznaczone na podstawie zidentyfikowanych problemów, w zgodzie z opiniami, potrzebami i ambicjami aktywnie uczestniczących w procesie mieszkańców. Bezpośrednią inspiracją do ich powstania były wyniki prac mieszkańców podczas prowadzonych konsultacji społecznych.

Po burzliwych spotkaniach z mieszkańcami społeczny zespół ds. rewitalizacji wypracował strukturę celów rewitalizacji gminy Sidra.

Ogółem wyznaczono 3 cele strategiczne oraz 8 celów operacyjnych. Struktura przyjętych w niniejszym Programie Rewitalizacji celów strategicznych i podporządkowanych im celów operacyjnych przedstawia się następująco:

### Cel strategiczny 1. AKTYWNA WSPÓLNOTA



- Cel operacyjny 1.1 Odnowienie wspólnot i więzi wspólnotowych na poziomie lokalnym
- Cel operacyjny 1.2 Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych
- Cel operacyjny 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, uzależnieniom oraz przemocy w rodzinie
- Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach



### Cel strategiczny 2. AKTYWNA WSPÓLNOTA

- Cel operacyjny 2.1 Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich
- Cel operacyjny 2.2 Poprawa stanu infrastruktury i usług publicznych



### Cel strategiczny 3. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

- Cel operacyjny 3.1 Przeciwdziałanie bezrobociu wśród mieszkańców
- Cel operacyjny 3.2 Rozwijanie postawy przedsiębiorczości przyjaznej społeczeństwu

## CEL STRATEGICZNY 1. AKTYWNA WSPÓLNOTA

Wspólnota lokalna, czyli ludzie powiązani wspólnie zamieszkiwaną i użytkowaną przestrzenią, kiedyś kojarzyła się z najsilniejszymi, po rodzinie, więzami. W dzisiejszych czasach obserwujemy zanik istnienia prawdziwych społeczności lokalnych. Tymczasem taka grupa ludzi zawsze reprezentuje siebie - i wspólnie potrafi osiągnąć więcej. Odnowa społeczności lokalnych to odnowa skuteczności oddolnych działań na rzecz lokalnych spraw. To także przeciwdziałanie wykluczeniu, samopomoc i samoorganizacja ubogacająca wszystkich dookoła. Fundamentem budowy silnych społeczności lokalnych jest budowanie poczucia własnej wartości dzięki kreowaniu pozytywnych wartości. Powrót do społeczności lokalnych to powrót do wiary w siebie i skuteczność swoich działań.

Pierwszy cel strategiczny skupia się na odnowieniu lokalnych społeczności, w których członkowie będą mieli szansę realizowania swoich potrzeb, a przez to będą się stawali aktywni na szerokim polu społecznym i obywatelskim.

Cel będzie realizowany poprzez działania poprzez projektowanie i realizację wspólnych działań na rzecz wspólnych spraw, a także propagowanie idei samopomocy w przeciwdziałaniu negatywnym zjawiskom społecznym. Podejmowane będą także działania edukacyjne zmierzające do odniesienia



konkretnych korzyści przez członków społeczności lokalnej. Kreatywne i wspólnotowe działania służyć będą ograniczeniu skali wykluczenia społecznego oraz tworzenie warunków do wszechstronnego rozwoju zarówno dzieci i młodzieży, jak i osób dorosłych. W tym znaczeniu nowa społeczność lokalna to także społeczność połączona wspólną pasją, lub wspólną chorobą, czy niepełnosprawnością. Działania wspólnotowe takich osób dadzą im siłę.

### **Cel operacyjny 1.1** Odnowienie wspólnot i więzi wspólnotowych na poziomie lokalnym

Pozytywne więzi łączące małe wspólnoty to utracona wartość współczesności. Użyte wyrażenie „pozytywne więzi” jest nieprzypadkowe - grupy ludzi zamieszkujące i użytkujące wspólną przestrzeń są połączone nierozzerwalnymi więzami. Jednak nie zawsze rodzi to pozytywne skutki. Leszek Gilejko w artykule „Funkcje społeczności lokalnych i szanse ich realizacji” (Rocznik Żyrardowski 1/2001) pisze: „To właśnie w swojej miejscowości jednostka, mimo postępów urbanizacji i związanej z tym wzmożonej ruchliwości społecznej, staje wobec najważniejszych instytucji społecznych, tutaj dokonuje się proces jej socjalizacji. Pierwszych ról społecznych i wzorów zachowań uczy się jednostka w otoczeniu lokalnym.” Ważne jest, by te, wzajemnie uczone zachowania, były zachowaniami opartymi na współpracy, aktywności, wzajemnej pomocy.

Obecnie, pomimo bliskości, zwłaszcza w małych miejscowościach, takich jak Wólka czy Zwierzany, mieszkańcy nader rzadko podejmują działania prawdziwie wspólnotowe. Tymczasem w grupie tworzą siłę, mogą więcej w swoim najbliższym otoczeniu, ale także mogą silniej wpłynąć na otoczenie by realizować swoje interesy. Odnowienie więzi wspólnotowych może przebiegać poprzez realizację wspólnej pracy dla wspólnego pożytku, ale też wspólne świętowanie czy wspólną refleksję nad historią „swojego kawałka ziemi”. To buduje wartość wspólnoty, pozwala silniej upominać się o własne sprawy, buduje też wartość miejsca zamieszkania. Podstawowym warunkiem budowania tożsamości społecznej jest wzbudzenie przeświadczenia o niezbędności i potrzebie ochrony oraz pielęgnowania dziedzictwa i tradycji lokalnych. Świadomość, że jest się odpowiedzialnym dziedzicem dóbr kultury, wzbudza emocjonalny stosunek do swojej miejscowości, rodzi poczucie wspólnoty i gotowość do podejmowania nowych inicjatyw na rzecz lokalnego rozwoju. Są miejsca lepsze i gorsze, ale nie ma miejsc skazanych na bycie gorszymi i przeznaczonych - by na zawsze być lepszymi. Szczególnie istotne dla rozwoju i budowania wspólnoty lokalnej jest tworzenie warunków sprzyjających i umożliwiających jej rozwój. Należy zwrócić szczególną uwagę na takie czynniki jak zaufanie, zakorzenienie w systemie wartości i więzi międzyludzkich, a także tolerancję, współpracę i wzajemność. W oparciu o te czynniki możliwe jest budowanie kapitału społecznego, który w połączeniu z kapitałem finansowym, stanowić będzie podstawę dla rozwoju obszaru rewitalizacji.

Odnowienie więzi wspólnotowych na poziomie lokalnym zakłada działania edukacyjne pokazujące wartość wspólnoty, oraz możliwości, jakie daje współpraca. Zakłada wspólne działania kulturowo-sąsiedzkie, oraz szereg działań zmierzających do samoorganizacji wewnętrznej.

#### **KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA CELU OPERACYJNEGO 1.1:**

- działania edukacyjne o charakterze obywatelskim i prospołecznym
- przeciwdziałanie bierności w każdym obszarze życia społecznego
- popularyzowanie i pielęgnowanie dziedzictwa lokalnego i lokalnej historii najmniejszych społeczności
- działania edukacyjne w obszarze tożsamości społecznej
- działania o charakterze realizacji wspólnotowych w każdym obszarze życia małej społeczności lokalnej
- działania o charakterze integracyjnym w społecznościach rozproszonych

**Cel operacyjny 1.2** Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych

Aktywność społeczna mieszkańców obszaru połączona z ich rzeczywistym zaangażowaniem w procesy współdecydowania o jego losach, będzie stanowiła podstawę do budowania wspólnoty społeczeństwa. Będzie też ważnym czynnikiem integrującym tę społeczność, przyczyniającym się jednocześnie do rozwoju kapitału społecznego i rozwiązywania lokalnych problemów społecznych. Zaangażowanie obywateli w życie publiczne powinno dotyczyć nie tylko udziału w podejmowaniu decyzji, ale także wykonywaniu tych decyzji, a więc udziału w realizacji zadań publicznych.

Przede wszystkim ważne jest zaistnienie Liderów - ludzi którzy pociągną za sobą pozostałych mieszkańców. Konieczne jest powstanie aktywnych podmiotów - grup nieformalnych i organizacji pozarządowych i zbudowanie przekonania, że lokalne sprawy rozwiązuje się dzięki dialogowi równouprawnionych podmiotów, np. stowarzyszenia i gminy. Konieczne jest uczenie dialogu społecznego i uczestnictwa w nim społeczności poprzez swoich przedstawicieli. W rozumieniu tym, aktywna społeczność lokalna jest nie tylko adresatem, ale także współkreatorem rozwiązań i działań podejmowanych na rzecz wspólnoty. Aktywność mieszkańców może zbudować „markę” miejsca. Zbudowanie „marki” swojej wspólnoty stwarza wzorce promieniujące na zewnątrz i sprowadza z zewnątrz ludzi - chcących się czegoś nauczyć lub tylko popatrzeć.

Mieszkańcy obszaru rewitalizacji powinni stać się obywatelami świadomymi swoich praw, odpowiednio przygotowanymi do realizacji życiowych pomysłów i planów. Nie chodzi tutaj wyłącznie o nabycie praktycznej wiedzy, lecz również wykształcenie proaktywnej i przedsiębiorczej postawy oraz umiejętności społecznych pozwalających działać w każdych warunkach społeczno-gospodarczych. Niezwykle istotne w tym zakresie jest również rozwijanie krytycznego myślenia i umiejętności analitycznych.

Wśród narzędzi prowadzących do kreowania marki będzie rozwój działań o charakterze kulturalnym, w tym wydarzeń wykorzystujących zrewitalizowaną infrastrukturę. Marka stanie się ważnym czynnikiem rozwoju, pozwalającym tworzyć miejsca pracy i źródła dochodu dla mieszkańców, szczególnie w dziedzinie turystyki czy wytwarzania produktów regionalnych. Nadrzędnym celem będzie wykreowanie przewagi konkurencyjnej obszaru, w stosunku do innych miejscowości rekreacyjno-turystycznych w regionie. Całe otoczenie związane z marketingiem produktów regionalnych będzie pobudzać rozwój lokalny i aktywizować gospodarczo teren. A stworzenie produktu regionalnego obszarów rewitalizowanych - wymagać będzie aktywności mieszkańców.

#### **KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA CELU OPERACYJNEGO 1.2**

- wspieranie aktywności lokalnej na rzecz realizowania działań o charakterze kulturalnym, opartym na lokalnych wartościach
- inicjowanie współpracy z podmiotami lokalnymi we wspólnych działaniach
- wspieranie wszelkie formy aktywizacji mieszkańców obszarów rewitalizowanych, w tym poprzez animację w obszarze kultury i sportu, aktywności kulturowych, ekologicznych, sportowych, edukacyjnych, prozdrowotnych i profilaktycznych
- zwiększanie zakresu „spraw”, w których decyzje zapadają przy czynnym udziale społeczności lokalnej
- wspieranie samorządności mieszkańców
- inicjowanie powstawania organizacji pozarządowych i grup nieformalnych na terenach rewitalizowanych.

**Cel operacyjny 1.3** Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, uzależnieniom oraz przemocy w rodzinie

Dostępne dane statystyczne wskazywać mogą, że na obszarze rewitalizacji problemy związane z uzależnieniami mieszkańców i przemocą w rodzinie nie są rozpowszechnione. Jednak należy zaznaczyć, że wyżej przytoczone dane statystyczne nie do końca dają prawdziwy obraz. Prowadzone konsultacje społeczne pokazały, że problemy tego rodzaju istnieją, lecz są w swoisty sposób bagatelizowane, jako „tło” życia społeczności lokalnych.

Mając na uwadze powyższe kwestie, działania związane z polityką społeczną powinny być skoncentrowane na profilaktykę i rozwiązywanie problemów związanych z uzależnieniami oraz przemocą w rodzinie. Wśród kierunków działań mających charakter prewencyjny znajduje się również rozwój oferty alternatywnych i atrakcyjnych form spędzania wolnego czasu przez dzieci i młodzież.

Jednocześnie zaznaczyć należy, że wykluczenie społeczne z powodu wieku, choć w społecznościach wiejskich nie traktowane jako „problem”, istnieje, przejawiając się choćby w braku oferty jakichkolwiek zajęć czy działań dedykowanych seniorom. Oddalenie obszarów rewitalizowanych od centrum gminy, w połączeniu z brakiem możliwości infrastrukturalnych na tych terenach (poza miejscowością Jacowlany) sprawia, że aktywność osób starszych zanika.

Działania rewitalizacyjne, opisane powyżej budowaniem więzi wspólnotowych oraz - poprzez nie - aktywności grupowej, skutkować muszą także przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu z powodu wieku, niepełnosprawności czy ubóstwa, poprzez zapewnienie jednakowego dla wszystkich dostępu do istniejącej na terenie gminy oferty kulturalnej, rekreacyjnej czy edukacyjnej, lub, a nawet w szczególności, stworzeniem oferty dedykowanej, np. osobom starszym, uwzględniającej jej potrzeby (a więc np. edukacji prozdrowotnej). Pamiętać należy, że zarówno niepełnosprawność jak i przewlekłe schorzenia są zauważalną pozycją na liście powodów pobierania świadczeń społecznych na obszarach rewitalizowanych.

Wśród narzędzi kształtowania właściwych postaw obywatelskich i zdrowotnych, jak również przeciwdziałania patologiom społecznym (takim jak alkoholizm czy chuligaństwo) na obszarach rewitalizowanych jest aktywność ruchowa. Konieczne jest zapewnienie atrakcyjnej oferty, która wpłynie na zmianę niekorzystnych przyzwyczajęń i budowanie w kolejnych pokoleniach mieszkańców obszaru rewitalizacji „innej już świadomości”. Oprócz organizacji aktywności ruchowej przewidziane zostały także działania w zakresie animacji społecznej o charakterze kulturalno-edukacyjnym oraz związanym z profilaktyką zdrowotną. W świetle danych źródłowych, jak również prognoz, liczba osób

#### **KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA CELU OPERACYJNEGO 1.3:**

- działania na rzecz profilaktyka i minimalizowanie zjawiska uzależnienia od alkoholu i narkomanii oraz innych uzależnień
- zapewnienie warunków organizacyjnych i kadrowych dla udzielania profesjonalnego wsparcia dla osób uzależnionych i ich rodzin
- rozwój oferty alternatywnych, atrakcyjnych form spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży
- tworzenie oferty zajęć dla osób starszych, dostosowanych do ich potrzeb i ambicji
- tworzenie oferty zajęć dla osób niepełnosprawnych, dostosowanych do ich potrzeb i ambicji
- działania edukacyjne o charakterze prozdrowotnym i ekologicznym
- organizowanie spotkań informacyjno-edukacyjnych oraz grup wsparcia i grup samopomocy dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin
- aktywnie wspieranie wszelkich inicjatyw na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu z życia społecznego i obywatelskiego grup defaworyzowanych
- podejmowanie inicjatyw prewencyjnych związanych z promowaniem zdrowego stylu życia wśród dzieci i młodzieży, jak również dorosłych mieszkańców obszaru rewitalizacji

starszych oraz niepełnosprawnych z roku na rok będzie coraz większa. Mając powyższe na uwadze oraz dane dotyczące stanu zamożności mieszkańców obszaru rewitalizacji (uniemożliwiającego sporej części samodzielne inicjatywny) naturalnym kierunkiem działań przedmiotowego celu jest rozwój usług świadczonych na ich rzecz, w tym zwiększenie dostępności do sprzętu rehabilitacyjnego, tak, by każdy członek społeczności lokalnej mógł się stać jej w pełni aktywnym uczestnikiem.

**Cel operacyjny 1.4** Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach

Logiczną konsekwencją działania zorganizowanej, aktywnej, i otwartej wspólnoty lokalnej jest stworzenie możliwości samorealizacji jej indywidualnych członków. Miasta, zwłaszcza większe, dają nieporównywalnie większe możliwości samorealizacji w działaniach kreatywnych lub z pogranicza kreatywności, zaczynając od szerszego dostępu do dóbr i zasobów kultury, przez większe możliwości zdobywania kreatywnego doświadczenia, aż po możliwość jego prezentacji, niedostępną często na terenach wiejskich.

Poszukiwanie warunków dla samorealizacji jest istotnym powodem migracji osób młodych - najczęściej tych najzdolniejszych i najambitniejszych. Choć tereny wiejskie nigdy nie zaoferują tego, co mogą wielkie miasta, to jednak na poziomie lokalnym możliwość samorozwoju, spełniania swych pasji, możliwość „zaistnienia” może decydować zarówno o wizerunku obszaru rewitalizowanego, jak i o zatrzymaniu młodych ludzi - lub powrotu po latach.

Samorealizacja to wewnętrzna potrzeba. Właśnie kreatywne działania jednostek napędzają życie wspólnot, i one zwykle tworzą tak pożądanym Liderów społeczności lokalnych. Działania rewitalizacyjne przewidują wsparcie jednostek - jako członków wspólnot lokalnych - zarówno

techniczne, jak i edukacyjne. Dedykowane działania służą stworzeniu warunków do realizacji działań kreatywnych, jak i możliwości rozwoju i autoprezentacji. Niezmiernie ważne jest, by zapewniały równy dostęp wszystkim, a więc tworzyły warunki i oferty dla osób w każdym wieku i o różnych

**KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA CELU OPERACYJNEGO 1.4:**

- wspieranie dzieci uzdolnionych
- wspieranie kreatywności jednostek
- wspieranie inicjatyw umożliwiających realizację interesujących lub ważnych społecznie pomysłów kreatywnych
- rozwój oferty zajęć kreatywnych dla osób w każdym wieku
- zwiększenie dostępności do dóbr kultury dla mieszkańców obszarów rewitalizowanych
- inicjowanie działań w celu tworzenia miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnością
- aktywnie wspomaganie wszelkich formy pracy z dziećmi i młodzieżą nakierowane na przerwanie cyklu dziedziczenia ubóstwa
- podnoszenie poziomu bezpieczeństwa zdrowotnego poprzez zaspokajanie potrzeb
- zwiększenie dostępu do sprzętu rehabilitacyjnego
- stworzenie Gminnego Centrum Aktywności Społecznej

możliwościach.

Obok działań kreatywnych istotna jest samorealizacja w obszarze działań społecznych i obywatelskich na szerszym niż lokalny, poziomie. Podczas spotkań konsultacyjnych i projektowych mieszkańcy wielokrotnie zgłaszali potrzebę istnienia Gminnego Centrum Aktywności Społecznej, a więc instytucji-przestrzeni będącej kuźnią działań. W realizacji tego celu, poza działaniami na terenach rewitalizowanych, niezbędne będą działania poza obszarem rewitalizowanym, w centrum gminy, jako że tylko w ten sposób zbudowane i aktywne społeczności lokalne będą mogły przerwać izolację i w pełni okazać swoje możliwości w pracy na rzecz gminy.

**CEL OPERACYJNY 2. JAKOŚĆ PRZESTRZENI**

Przekształcenie i odnowa przestrzeni rewitalizacji, stworzenie jej nowego wizerunku przy wykorzystaniu jej potencjałów, stanowi niezwykle istotny czynnik rozwoju nie tylko obszarów rewitalizowanych, lecz również całej gminy. Poza tym rzutuje na powodzenie pozostałych działań rewitalizacyjnych – na zwiększenie szans urzeczywistnienia się dwóch równoległych celów strategicznych (budowania aktywnych wspólnot lokalnych oraz ożywienia lokalnej przedsiębiorczości). Ponadto wpłynie na zmianę świadomości i postrzegania obszaru przez zamieszkującą ludność.

Niezwykle istotne jest przełamanie wizerunku obszaru zdegradowanego, tkwiącego dotychczas w świadomości lokalnej społeczności. Pozytywne zmiany zachodzące w obrębie rewitalizacji staną się motorem napędowym działań zamieszkującej tam ludności. Wpłynie na wyzwolenie potencjału społeczności lokalnej.

Nie można zapominać o fakcie, że działania rewitalizacyjne w przestrzeni miejskiej to nie tylko tworzenie nowej jakości - to także działania wyrównujące, służące do doprowadzenia przestrzeni obszarów rewitalizowanych do poziomu przestrzeni otaczającej, a więc spełnienia podstawowych potrzeb społeczności lokalnych. Wciąż jest dużo do zrobienia w zakresie potrzeb podstawowych,

takich jak drogi czy infrastruktura techniczna. Bez stworzenia warunków - nie da się budować społeczności.

W ramach drugiego celu strategicznego wiodące kierunki działań dotyczą: tworzenia na obszarze rewitalizacji przestrzeni i miejsc, które pozwolą na postrzeganie go jako obszaru aktywnego i kreatywnego. Niezagospodarowane do tej pory przestrzenie publiczne staną się miejscem atrakcyjnym do spędzania wolnego czasu, aktywności zarówno ruchowej, jak i umysłowej. Poza tym działania ukierunkowane zostaną na ożywienie obszaru zamieszkania, który dla potrzeb procesu rewitalizacji, został zdefiniowany nie tylko jako miejsce zamieszkania (budynki mieszkalne), lecz również jako strefa powiązana z nim funkcjonalnie i decydująca o jakości życia na danym terenie (budynki, w których umiejscowione są usługi publiczne). Bardzo ważna w tym zakresie jest poprawa jakości środowiska i dbałości o czystość powietrza, co ma ogromny wpływ nie tylko na jakość życia mieszkańców, ale także na tworzenie pozytywnego wizerunku obszaru na „zewnątrz” - konkurencyjnej oferty turystyczno-rekreacyjnej. Poza tym niezwykle istotny jest rozwój infrastruktury technicznej, której braki wpływają na obniżenie jakości zamieszkiwana ludności oraz jakości środowiska naturalnego. Realizacja przedsięwzięć infrastrukturalnych jest jedynie małym elementem. Przede wszystkim należy wpłynąć na zmianę świadomości mieszkańców oraz ich negatywnych przyzwyczajęń. Niezwykle istotne w tej kwestii jest zbudowanie wspólnej odpowiedzialności za obszar, w którym się żyje.

### **Cel operacyjny 2.1** Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich

Niewątpliwie do poprawy jakości życia mieszkańców terenów rewitalizowanych, przyczynią się działania zmierzające do zagospodarowania zdegradowanych przestrzeni publicznych stanowiących tereny o szczególnym znaczeniu dla zaspokajania potrzeb mieszkańców i sprzyjających nawiązywaniu kontaktów społecznych. Mowa tutaj głównie o zaniedbanym i zdegradowanym terenie byłego Ośrodka Sportu i Rekreacji nad Zalewem w Sidrze, wobec którego oczekiwania społeczności lokalnej są ogromne i wielowątkowe.

Uporządkowane tereny publiczne staną się przestrzenią najbardziej sprzyjającą spędzaniu wolnego czasu w obszarze rewitalizacji. Inwestycje, w efekcie których dotychczas zaniedbane obszary uzyskują nową jakość, pobudzają lokalną społeczność do aktywnego korzystania z otaczającego terenu. Kreatywna odnowa oraz aktywizacja przestrzeni publicznych buduje atrakcyjną tkankę „tętniącą życiem”. Społeczne oczekiwanie dotyczy tworzenia terenów łatwo dostępnych i bezpiecznych miejsc spotkań, umożliwiających wypoczynek, rozwój i aktywność społeczno-kulturalnej. Aby przestrzeń publiczna była atrakcyjna musi zaspokajać potrzeby mieszkańców poprzez: dostarczanie różnorodnych usług oraz wrażeń estetycznych, wysoki standard, brak barier, różnorodne wyposażenie i mnogość wydarzeń.

Rola przestrzeni publicznych w procesie rewitalizacji społecznej jest ogromna. Ciekawie zaprojektowana przestrzeń jest sposobem na przestawienie mieszkańcom obszarów zdegradowanych alternatywy dla otaczającej ich na co dzień szarości. Wpływa również na niwelowanie stresu związanego z przebywaniem niezorganizowanym i zaniedbanym otoczeniu. Niwelowanie przestrzennych czynników, które negatywnie wpływają na użytkownika, stanowi sposób na

przywrócenie przebywającej w niej ludziom poczucia bezpieczeństwa i swego rodzaju kontroli nad otoczeniem. Jeżeli jednocześnie nowa przestrzeń publiczna wnosi różnego rodzaju atrakcje stanowi to dodatkowy bodziec wpływający na standard życia okolicznych mieszkańców, prowokujących ich do aktywnego spędzania wolnego czasu. Prowokuje różnego rodzaju interakcje międzyludzkie, zachęca

**KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA CELU OPERACYJNEGO 2.1:**

- zagospodarowanie zaniedbanych i zdegradowanych przestrzeni publicznych
- przywrócenie przestrzeniom publicznym funkcjonalności i wartości użytkowej
- stworzenie miejsc będących „wizytówką” obszaru rewitalizacji
- zapewnienie dostępności nowych przestrzeni i usług publicznych (społecznych i kulturalnych)
- rozwijanie i dostosowywanie oferty spędzania wolnego czasu do potrzeb różnych grup mieszkańców
- działania na rzecz podnoszenia satysfakcji z jakości usług publicznych
- działania na rzecz zagwarantowania dostępności infrastruktury publicznej
- zwiększanie oferty usług publicznych oferowanych mieszkańcom, w tym w szczególności społecznych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalnych

do przebywania w otoczeniu innych ludzi, niweluje dystans, stymuluje intelektualnie, bawi lub prowokuje do działania. Wielofunkcyjny i stymulujący charakter odnawianych przestrzeni publicznych ma bez wątpienia istotny wpływ na proces szeroko pojętej rewitalizacji społecznej. Głównym założeniem tego rodzaju przedsięwzięć jest nadzieja, że z czasem przyczynią się one do wprowadzania pozytywnych zmian w jakości życia mieszkańców zaniedbanych terenów. Estetyczna przestrzeń publiczna wpływa również zasadniczo na stopień utożsamiania się mieszkańców z miejscem, w którym żyją, przy czym im większy jest stopień akceptacji własnego otoczenia, tym słabną tendencje do niszczenia go i wandalizmu.

Nie wolno również zapominać, że przestrzeń publiczna powinna być przyjazna dla wszystkich, czyli dostępna dla każdego i bez względu na jego sprawność ruchową lub poznawczą. Będzie wtedy w stanie zapewnić pełną integrację społeczną jej użytkowników; stanie się miejscem zacieśnienia więzi międzyludzkich i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Zważywszy na tendencje (zwiększająca się liczba osób starszych oraz niepełnosprawnych prawnie lub biologicznie), niezwykle istotne jest przygotowanie się do zaspokojenia potrzeb nie tylko obecnych, ale i przyszłych mieszkańców, którzy mogą mieć ograniczenia w mobilności.

**Cel operacyjny 2.2** Poprawienie stanu infrastruktury i usług publicznych

Obecny stan infrastruktury technicznej na obszarach rewitalizowanych wymaga zdecydowanych

**KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA CELU OPERACYJNEGO 2.2:**

- modernizacja i rozwijanie infrastruktury technicznej
- realizowanie przedsięwzięć na rzecz zwiększania dostępu mieszkańców do instalacji odnawialnych źródeł energii
- realizowanie przedsięwzięć wpływających na poprawę jakości środowiska naturalnego na obszarze rewitalizacji
- zmienianie niekorzystnych dla środowiska naturalnego zachowań i przyzwyczajzeń mieszkańców
- działania na rzecz kształtowania świadomości ekologicznej nowych pokoleń mieszkańców obszaru rewitalizacji
- modernizowanie i rozwijanie istniejącej infrastruktury użyteczności publicznej

interwencji. Dla rewitalizacji życia społecznego niezbędne jest podniesienie standardu życia mieszkańców, także na skutek znielowania zdiagnozowanych problemów sfery technicznej. Dostęp do podstawowej infrastruktury technicznej jest dziś wyznacznikiem standardu życia. Poprawie zamieszkiwania na obszarze rewitalizacji oraz wzrostowi jego atrakcyjności osadniczej sprzyjać będzie

podnoszenie standardu technicznego infrastruktury, w szczególności drogowej, której niedostatki nie tylko utrudniają integrację, ale też korzystanie z podstawowych dóbr wspólnego życia społecznego.

Ważne jest też systematyczne przechodzenie na stosowania źródeł energii opartej na energii odnawialnej. Indywidualne paleniska węglowe prowadzą do szczególnej degradacji środowiska, podczas gdy ogólne dążenie działalności rewitalizacyjnej jest wprost przeciwne.

Wzrost gospodarczy oraz rozwój społeczny wymagają nowoczesnej, dobrze funkcjonującej infrastruktury technicznej, stąd ważnym wyzwaniem stojącym przed obszarem rewitalizacji w perspektywie do 2023 r. jest stałe dążenie do poprawy jej jakości i dostępności. Zasadniczym celem jest więc stworzenie warunków optymalnego dostępu do wysokiej jakości usług komunalnych, które mają dawać poczucie bezpieczeństwa i funkcjonowania w przyjaznym środowisku.

### **Cel strategiczny 3. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI**

Przedsiębiorczość to jeden z najważniejszych czynników w realny sposób wpływających na społeczność – jest generatorem wzrostu gospodarczego, elementem wzmacniającym spójność społeczną i zapobiegającym zjawisku wykluczenia społecznego. Wysoki poziom bezrobocia to jeden z kluczowych elementów delimitacji obszarów rewitalizowanych.

Rewitalizacja społeczności lokalnej wymaga aktywnych działań na rzecz niwelowania bezrobocia, w szczególności poprzez rozwijanie przedsiębiorczości i wzmacnianie postaw przedsiębiorczych.

Działania w ramach trzeciego celu strategicznego skupiają się wokół: aktywnych działań edukacyjnych i szkoleniowych na rzecz realnego zmniejszania bezrobocia, wspierania lokalnej przedsiębiorczości, w tym drobnego handlu i usług, sektora kreatywnego, tradycyjnych rzemiosł, wspierania synergii między przedsiębiorcami, a także rozwijania postawy „bycia przedsiębiorczym” w zgodzie z ogólnoludzkimi wartościami..

#### **Cel operacyjny 3.1 Przeciwdziałanie bezrobociu wśród mieszkańców**

Aktywne przeciwdziałanie bezrobociu stanowi odpowiedź na problemy oraz potrzeby zidentyfikowane na wyznaczonym obszarze rewitalizacji. Kierunki działań będą nakierowane na skuteczne planowanie docelowych ścieżek ograniczających bezrobocie oraz ubóstwo, a w efekcie wykluczenie społeczne.

Prowadzenie wsparcia w obszarze polityki społecznej nakierowane będzie na przechodzenie od systemu opiekuńczego do modelu opartego na zasadzie pomocniczości m.in. poprzez zawierane kontrakty socjalne. Właściwy charakter pomocy i integracji społecznej przyczyni się do kształtowania postawy aktywności i unikaniu negatywnych skutków uzależniania się beneficjentów pomocy od świadczeń społecznych. Przeprowadzone usługi aktywnej integracji, przy procesie podnoszenia kompetencji życiowych oraz pozyskiwania umiejętności społecznych, umożliwią docelowo powrót do życia społecznego.



Szczególnie istotne jest szerokie wykorzystanie wachlarza instrumentów oferowanych przez służby zatrudnienia w ramach „Ustawy o promocji zatrudnienia i instrumentach rynku pracy”, ze szczególnym ukierunkowaniem na wspieranie bezrobotnych zagrożonych w największym stopniu oddaleniem od rynku pracy lub niegotowych do podjęcia zatrudnienia, jak również wspieranie realizacji działań doradczych i szkoleniowych koordynowanych przez organizacje pozarządowe i partnerów rynku pracy. Dotyczy to w szczególności przedsięwzięć z zakresu aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych pozostających w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy tj. m.in.: kobiet wracających na rynek pracy po urlopie macierzyńskim, osób w wieku 50+, osób niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych, obejmujących naukę obsługi komputera, języków obcych itp.

Skoordynowane działania ukierunkowane na aktywizację zawodową mieszkańców obszaru będą sprzyjały zatrzymaniu negatywnych trendów, związanych z zarobkowym odpływem migracyjnym zwłaszcza młodych osób, negatywnie wpływającym na perspektywy rozwojowe regionu. Wyposażeni w odpowiednie umiejętności i kwalifikacje, dopasowane do potrzeb lokalnego rynku pracy, mieszkańcy obszaru będą mieć możliwość znalezienia zatrudnienia, które umożliwi im dochód, realizację aspiracji zawodowych, a także pozostanie w miejscu zamieszkania.

#### **KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA CELU OPERACYJNEGO 3.1:**

- wzmocnienie potencjału kompetencyjnego osób bezrobotnych
- tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze usług społecznych
- współpraca z lokalnymi podmiotami gospodarki w zakresie pośrednictwa w zatrudnieniu osób bezrobotnych
- tworzenie warunków do skutecznej aktywizacji zawodowej poprzez wspieranie bezrobotnych i poszukujących pracy
- wspieranie aktywizacji zawodowej mieszkańców poprzez podnoszenie kwalifikacji zawodowych i zdolności do podjęcia pracy wśród mieszkańców obszaru rewitalizacji
- promowanie kształcenia ustawicznego jako metody niwelowania niedopasowania kształcenia do wymagań rynku pracy
- wspieranie organizacji i realizacji szkoleń mających na celu podnoszenie kwalifikacji i kompetencji grup defaworyzowanych (m.in. osób powyżej 50 r. ż., niepełnosprawnych, młodych osób niepracujących i nieuczących się), w szczególności w zakresie nowoczesnych technologii oraz kompetencji językowych

Szczególne znaczenie należy przypisać faktowi, że podstawą gospodarki obszarów rewitalizowanych jest ekstensywne, niskowydajne rolnictwo. Zmiana tego stanu rzeczy jest jednym z najtrudniejszych przedsięwzięć, bowiem rolnictwo jest nie tylko jedyną znaną od pokoleń zajęciem, ale wiąże się też ze swoistym etosem rolnika - strażnika „ojcowizny”. Współczesność wymusza jednak zmiany. Dzisiejsze tradycyjne rolnictwo może ulec przekształceniu w system nowoczesnych, dostosowanych do współczesnego rynku upraw, szczególnie pożądaných w czasach wzrastającej popularności żywności ekologicznej. Ale dzisiejsze tereny rolnicze, zwłaszcza położone w okolicach atrakcyjnych przyrodniczo, mogą ulec przemianom w tereny przeznaczone turystyce, a agroturystyka może stać się podstawą gospodarki lokalnych społeczności.

W tym kontekście należy przywrócić znaczenie wspólnocie lokalnej, także jako wspólnoty przedsiębiorczej, opartej na idei spółdzielczości i ekonomii społecznej.

Intensyfikacja działań mających na celu kompleksowe wzmocnienie kondycji lokalnych przedsiębiorstw, a tym samym lokalnych zasobów pracy, będzie sprzyjać odwróceniu niekorzystnych trendów, związanych z emigracją zarobkową mieszkańców obszaru, zwłaszcza ludzi młodych z wyższym wykształceniem, która negatywnie wpływa na perspektywy rozwojowe obszaru.

### **Cel operacyjny 3.2** Rozwijanie postawy przedsiębiorczości przyjaznej społeczeństwu

#### **KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA CELU OPERACYJNEGO 3.2:**

- inicjowanie działań mających na celu edukację ekonomiczną mieszkańców oraz wzrost wiedzy na temat przedsiębiorczości
- podejmowanie innowacyjnych inicjatyw w zakresie edukacji przedsiębiorczości w szkołach
- kontynuowanie współpracy z instytucjami oraz partnerami rynku pracy w zakresie promocji programów nastawionych na zwiększenie samozatrudnienia mieszkańców
- wspieranie osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej - realizacja szkoleń i doradztwa indywidualnego oraz grupowego umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności niezbędnych do podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej
- rozwój i promowanie przedsiębiorczości opartej o zasoby i produkty lokalne

Niezwykle istotnym elementem wspierania rozwoju przedsiębiorczości na obszarze rewitalizacji jest podjęcie działań z zakresu kształtowania postaw przedsiębiorczych. Ich kształtowanie wiąże się z bezpośrednio z opisanym w pierwszym celu operacyjnym budowaniem aktywności członków wspólnot lokalnych.

Wszelkie podjęte inicjatywy w tym zakresie powinny być kontynuowane i rozwijane na szeroką skalę. Konieczne jest zatem wsparcie wszelkich inicjatyw w zakresie wdrażania programów aktywizacji i edukacji mieszkańców w każdym wieku, nastawionych na wzbudzanie i utrwalanie tych postaw. Zdynamizowanie działań dotyczących wspierania przedsiębiorczości powinno odbywać się również poprzez promocję dostępnych instrumentów w ramach środków unijnych m.in. wsparcie oraz rozwój samozatrudnienia, także przez różne formy ekonomii społecznej.

W tym kontekście ważne jest odbudowanie wartości lokalnych, jako źródeł przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość oparta o lokalne zasoby daje szczególnie trwałe podstawy rozwoju obszarów rewitalizowanych.

### **V.3 PRZEDSIĘWZIĘCIA REWITALIZACYJNE**

Przedsięwzięcia rewitalizowane stanowią szczegółową odpowiedź na potrzeby mieszkańców obszaru rewitalizowanego, a ich dobór służyć ma osiągnięciu celu głównego, jakim jest odnowa społeczności mieszkańców terenu rewitalizowanego, poprawa jakości ich życia, a także stworzenie modelu promieniującego na resztę gminy.

Lista planowanych podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych ma formę opisów zawierających w odniesieniu do każdego przedsięwzięcia:

- nazwę,
- wskazanie podmiotów je realizujących,

- zakres realizowanych zadań,
- lokalizację (miejsce przeprowadzenia danego projektu),
- szacowaną wartość,
- prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny w odniesieniu do celów rewitalizacji.

Spora część umieszczonych w ramach niniejszego programu rewitalizacji przedsięwzięć będzie realizowane przez podmioty publiczne (tj. gminę Sidra oraz gminne jednostki organizacyjne). Jednocześnie należy zaznaczyć, że podstawowym ich założeniem jest doprowadzenie do wygenerowanie, zgodnych z celami Programu, aktywności mieszkańców, nie tylko obszaru rewitalizacji, lecz również całej gminy. Osiągnięcie tego efektu wiąże się z gotowości gminy Sidra do aktualizacji niniejszego Programu zgodnie z ujawnionymi z czasem priorytetami mieszkańców.

#### V.4 LISTA PLANOWANYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ REWITALIZACYJNYCH

##### 1. Lista podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji.

NAZWA DZIAŁANIA:	POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJĘ SIECI DRÓG W OBSZARZE REWITALIZACJI GMINY SIDRA
PODMIOTY REALIZUJĄCE:	Gmina Sidra
MIEJSCE REALIZACJI:	Inwestycja zostanie zrealizowana na obszarze rewitalizacji: <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Działka Nr 18 obręb Krzysztoforowo, Działka Nr 101 obręb Pohorany</li> <li>2. Działka Nr 434, 415 obręb Jacowlany,</li> <li>3. Działka Nr 401, 411, 412 obręb Jacowlany,</li> <li>4. Działka Nr 195, 277, 20 obręb Bierwicha, Działka Nr 58, 6,5 obręb Jałówka</li> </ol>

<p><b>ZAKRES PROJEKTU:</b></p>	<p>Projekt obejmuje remont oraz budowę nawierzchni trwałej siedmiu odcinków dróg stanowiących istotny problem komunikacyjny mieszkańców obszaru rewitalizowanego obejmującego sołectwa: Wólka, Zwierzany, Jacowlany, Pohorany-Krzysztoforowo. Mieszkańcy tych miejscowości mają utrudnioną, a często wręcz niemożliwą komunikację z resztą gminy.</p> <p>W ramach przedsięwzięcia planowane jest wykonanie nawierzchni asfaltowej, zagospodarowanie miejsca przy drodze.</p> <p>Projekt będzie realizowany etapowo, zgodnie z umiejscowieniem poszczególnych inwestycji.</p>
<p><b>PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:</b></p>	<p>Lata 2018-2023</p>
<p><b>SZACOWANA WARTOŚĆ:</b></p>	<p>10 800 000</p>
<p><b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b></p>	<p>Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 oraz środki budżetu gminy Sidra.</p>
<p><b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b></p>	<p>Realizacja przedsięwzięcia odpowiada na potrzebę ożywienia obszarów zmarginalizowanych poprzez zmianę jakości przestrzeni publicznej. Brak dobrej jakości dróg jest często barierą rozwoju społeczno-ekonomicznego miejscowości. W warunkach utrudnień komunikacyjnych zahamowany jest rozwój lokalnej przedsiębiorczości, ograniczone są możliwości korzystania z usług publicznych (edukacja, zdrowie, kultura). Realizacja zadania przyczyni się do usprawnienia komunikacji i obsługi nieruchomości, a także pozytywnie wpłynie na poprawę bezpieczeństwa ruchu. Planowane działania przyczynią się do poprawy układu komunikacyjnego, a jednocześnie są odpowiedzią na minimalizowanie negatywnych zjawisk, które zostały wskazane przez mieszkańców w trakcie partycypacji społecznej, tj. brak chodników, ścieżek rowerowych i dróg lokalnych. Przedsięwzięcie przyczyni się do realizacji celu rewitalizacji, jakim jest poprawa infrastruktury i zagospodarowania przestrzeni publicznej. Beneficjenci projektu: mieszkańcy Gminy Sidra, przede wszystkim z obszaru rewitalizowanego.</p>
<p><b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b></p>	<p>Łączna długość dróg z nawierzchnią asfaltową - 10,5 km</p>

<b>NAZWA DZIAŁANIA:</b>	<b>„WSPÓLNIE AKTYWNI” - KOMPLEKSOWY PROGRAM AKTYWIZACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARU REWITALIZACJI GMINY SIDRA</b>
<b>PODMIOTY REALIZUJĄCE:</b>	Gmina Sidra
<b>MIEJSCE REALIZACJI:</b>	Obszar rewitalizacji - sołectwa Wólka, Zwierzany, Jacowlany, Pohorany-Krzysztoforowo, Sidra
<b>ZAKRES PROJEKTU:</b>	<p>Projekt zakłada realizację programu aktywności lokalnej prowadzonego na rzecz społeczności marginalizowanych oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym na obszarach objętych działaniami rewitalizacyjnymi. Przewiduje on kompleksowe wsparcie wyżej wymienionych grup z wykorzystywaniem zróżnicowanych form i metod aktywizacji społecznozawodowej, w tym stosowanie instrumentów aktywizacji edukacyjnej, społecznej, zawodowej i/lub zdrowotnej, jak również realizację działań z zakresu aktywnych technik poszukiwania pracy oraz nabywania kompetencji kluczowych spośród katalogu określonego w Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady (2006/962/WE z dnia 18 grudnia 2006 r.). Wszystkie działania dostosowane będą do zdiagnozowanych specyficznych potrzeb grup docelowych, w tym m.in. poprzez zastosowanie indywidualnych planów (ścieżek) działania (wsparcia).</p> <p>Zaplanowana została realizacja kompleksowego wsparcia w zakresie usług aktywnej integracji społeczno-zawodowej i edukacyjnej:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• społecznym - poradnictwo specjalistyczne oraz wsparcie indywidualne i grupowe w zakresie podniesienia kompetencji życiowych i umiejętności społeczno-zawodowych umożliwiających docelowo powrót do życia społecznego; pomoc w uzyskaniu zatrudnienia; usługi integracyjne; poradnictwo psychologiczne indywidualne pomagające w przezwyciężeniu problemów osobistych, wzmocnienia samooceny wraz z jednoczesnym zainicjowaniem zmian w poprawie ich sytuacji na rynku pracy; treningi komunikacji, autoprezentacji, warsztaty aktywności zawodowej, grupy wsparcia,</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zawodowym - usługi wspierające aktywizację zawodową; program aktywizacji i integracji; poradnictwo zawodowe; szkolenia zawodowe; staże zawodowe; roboty publiczne.</li> </ul> <p>Grupę docelową projektu będzie stanowiło: 26 osób wykluczonych (w tym dotknięte ubóstwem) lub osób zagrożonych lub osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym w szczególności:</p> <p>a) osób pozostających bez zatrudnienia,</p> <p>b) osób bezrobotnych – wyłącznie osoby należące do trzeciej grupy osób sprofilowanych jako osoby oddalone od rynku pracy w rozumieniu art. 33 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,</p> <p>c) osób o niskich kwalifikacjach,</p> <p>d) osób z niepełnosprawnościami (w tym z zaburzeniami psychicznymi),</p> <p>Przewiduje się, że w realizacji projektu weźmie udział minimum 10% osób niepełnosprawnych (3 osoby) oraz 13 kobiet i 13 mężczyzn.</p> <p>Wskazana grupa to mieszkańcy obszaru rewitalizacji korzystający ze świadczeń ośrodka pomocy społecznej, wynosząca 93 osoby (wraz z rodzinami).</p> <p>Zakres projektu obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- organizację i prowadzenie szkoleń</li> <li>- realizację instrumentów wsparcia</li> </ul>
<b>PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:</b>	Lata 2018-2021
<b>SZACOWANA WARTOŚĆ:</b>	500 000
<b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b>	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 oraz środki budżetu gminy Sidra.
<b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b>	Realizacja przedsięwzięcia odpowiada na potrzebę aktywizacji zawodowej mieszkańców obszarów rewitalizacji, zagrożonych bezrobociem oraz wynikającym z niego ubóstwem. Rezultatem

	<p>będzie ograniczenie zagrożenia wykluczeniem społecznym poprzez realizację wsparcia zwiększającego szanse uczestników projektu na powrót do aktywności społeczno-zawodowej. Dzięki realizacji projektu nastąpi zmiana osobistych predyspozycji jego uczestników - poprawa prezencji, wzrost zadowolenia, nabycie umiejętności zachowań asertywnych, nabycie umiejętności komunikacyjnych. Wzrosną również ich zdolności motywacyjne - nastąpi zwiększenie wiary we własne siły, podniesienie poziomu własnej wartości, zwiększenie motywacji do zmiany sytuacji życiowej i zawodowej, większa punktualność. Projekt przyczyni się także do zwiększenia umiejętności praktycznych (np. nabycie umiejętności niezbędnych przy rozmowie wstępnej z pracodawcą, umiejętność korzystania z nowoczesnych technologii przy szukaniu pracy (Internet) oraz kompetencji kluczowych uczestniczących w nim beneficjentom. W szczególności nastąpi potęg w integracji społecznej - zwiększy się otwartość, na innych ludzi, zmniejszy niepewności i depresje, zmniejszy poczucie izolacji społecznej.</p>
<p>WSKAŹNIKI REZULTATU:</p>	<p>WSKAŹNIKI REZULTATU:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu - 25</li> <li>• Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu - 10</li> <li>• Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek) - 5</li> </ul>

<b>NAZWA DZIAŁANIA:</b>	<b>ODNOWA TRADYCYJNYCH RZEMIOŚŁ JAKO METODA AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I PRZEDSIĘBIORCZEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW REWITALIZOWANYCH GMINY SIDRA</b>
<b>PODMIOTY REALIZUJĄCE:</b>	Gmina Sidra, Fundacja Zdrowe Miasto
<b>MIEJSCE REALIZACJI:</b>	Obszar rewitalizacji: sołectwa Wólka, Zwierzany, Jacowlany, Pohorany-Krzysztoforowo, Sidra
<b>ZAKRES PROJEKTU:</b>	<p>Projekt zakłada realizację innowacyjnego programu aktywności lokalnej opartego na nauce rzemiosła w połączeniu z działaniami wspólnotowymi. W ramach projektu osoby bezrobotne z obszaru rewitalizacji będą zdobywały praktyczne umiejętności związane z pracami budowlanymi, budownictwem drewnianym, obróbką drewna, dawnymi rzemiosłami, wspólnie (pod okiem specjalistów) remontując pięć starych drewnianych domów, i przekształcając je na lokalne ośrodki animacji.</p> <p>Na obszarze rewitalizowanym, we wszystkich sołectwach, znajdują się stare drewniane domy. Domy zostaną wykupione na rzecz gminy i - wraz z otoczeniem - drogą wspólnotowego działania przekształcone w obiekty publiczne. Prace remontowe będą wykonywane zgodnie z zasadami renowacji zabytkowego budownictwa drewnianego, pod okiem specjalistów z Podlaskiego Muzeum Okręgowego, a więc uczestnicy szkolenie nabędą nie tylko podstawowe, ale i specjalistyczne umiejętności, pozwalające im na rozpoczęcie działalności coraz bardziej poszukiwanej na rynku - renowacji starych obiektów drewnianych. Działanie to jest zgodne z rynkową tendencją poszukiwania wyspecjalizowanych wykonawców.</p> <p>Szkolenia - początkowo prowadzone na terenie świetlicy w Jacowlanach i gminnego ośrodka kultury w Sidrze dotyczyć będą nie tylko rzemiosł związanych z budownictwem, ale także innych rzemiosł tradycyjnych, ponieważ w odnowionych budynkach znajdują się pracownie rzemiosła tworzące zaczątek sieci, wzorowanej na serbskich sieciach Domów Chleba, które - zaczynane jako projekt społeczny - stały się atrakcją turystyczną. Sieć domów, po</p>



	<p>zakończeniu projektu, stanie się prowadzonymi przez uczestników pracownikami produkującymi wyroby na potrzeby rynku oraz turystów.</p> <p>Grupę docelową projektu będzie stanowiło: 25 osób wykluczonych (w tym dotknięte ubóstwem) lub osób zagrożonych lub osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym w szczególności:</p> <p>a) osób pozostających bez zatrudnienia,</p> <p>b) osób bezrobotnych,</p> <p>c) osób o niskich kwalifikacjach,</p> <p>Wskazana grupa to mieszkańcy obszaru rewitalizacji korzystający ze świadczeń ośrodka pomocy społecznej, wynosząca 93 osoby (wraz z rodzinami).</p> <p>Zakres projektu obejmuje:</p> <p>- wykup czterech starych budynków drewnianych</p>
<b>PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:</b>	Lata 2018-2021
<b>SZACOWANA WARTOŚĆ:</b>	800 000
<b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b>	Program Operacyjny PL-BY-UA, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 oraz środki budżetu gminy Sidra
<b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b>	W efekcie realizacji projektu część z mieszkańców obszaru rewitalizacji zdobędzie nowe kwalifikacje dzięki czemu zwiększy się ich atrakcyjność oraz szansa na zatrudnienie na lokalnym rynku pracy. Będą to zarówno kwalifikacje specjalistyczne, z obszaru rewitalizacji obiektów drewnianych, jak i kwalifikacje ogólne, jak obróbka drewna czy kowalstwo, aż po rzemiosło tradycyjne - garncarstwo, plecionkarstwo, a także kulinaria regionalne. W wyniku projektu powstanie 5 działających pracowni rzemieślniczych, które będą wyremontowane rękami wspólnoty, wyposażone w tradycyjne oprzyrządowanie technologiczne także częściowo wykonane przez

	<p>uczestników (np. zbudowane własnoręcznie piece chlebowe).</p> <p>W wyniku projektu powstaną odnowione i uporządkowane przestrzenie publiczne, które staną się wizytówką obszaru rewitalizacji gminy Sidra.</p> <p>Planowanym efektem projektu jest powstanie spółdzielni socjalnej, zrzeszającej rzemieślników wyposażonych w nowe kwalifikacje. Spółdzielnia socjalna stworzy nowe miejsca pracy, a regionalne wyroby powstające w ośrodkach wybudowanych rękami wspólnot, staną się częścią oferty turystycznej gminy.</p>
<p><b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b></p>	<p><b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu - 25</li> <li>• Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu - 10</li> <li>• Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek) - 10</li> <li>• Liczba spółdzielni socjalnych, powstałych w wyniku programu - 1</li> </ul>

<p><b>NAZWA DZIAŁANIA:</b></p>	<p><b>„ROLNICTWO OD-NOWA” - PILOTAŻOWY PROGRAMY PRZEKSZTAŁCANIA ROLNICTWA TRADYCYJNEGO WE WSPÓŁCZESNE ROLNICTWO EKOLOGICZNE</b></p>
<p><b>PODMIOTY REALIZUJĄCE:</b></p>	<p>Gmina Sidra, Fundacja Zdrowe Miasto</p>
<p><b>MIEJSCE REALIZACJI:</b></p>	<p>Obszar rewitalizacji: sołectwa Wólka, Zwierzany, Jacowlany, Pohorany-Krzysztoforowo, Sidra</p>

<b>ZAKRES PROJEKTU:</b>	<p>Projekt zakłada realizację innowacyjnego programu edukacyjnego, którego celem będzie wyposażenie rolników z obszarów rewitalizowanych gminy Sidra w wiedzę oraz umiejętności praktyczne, pozwalające na przystosowanie małohektarowej gospodarki rolnej do potrzeb współczesnego rynku ekologicznych produktów żywnościowych.</p> <p>Prowadzone działania będą miały charakter szkoleń prowadzonych przez przedstawicieli ruchu Rolnictwa Społecznie Zaangażowanego, oraz działań praktycznych w postaci upraw na terenach zgłoszonych przez uczestników programu z terenu gminy Sidra.</p> <p>Poza szkoleniami z obszaru głównego tematu, uczestnicy programu zyskają też wiedzę na temat samoorganizacji małych producentów rolnych, wiedzę marketingową oraz cały pakiet wiedzy, potrzebny nie tylko do produkcji eko-żywności, ale i stworzenia silnej marki rynkowej. Rolnictwo Społecznie Zaangażowane opisuje bowiem nie tylko same metody uprawy roślin, ale i współpracę nakierowaną na sukces rynkowy.</p> <p>Grupą docelową będzie min. 30 osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne na obszarze rewitalizacji, z 30 gospodarstw rolnych.</p> <p>Zakres projektu obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- organizację i prowadzenie szkoleń</li> <li>- prace rolne przez co najmniej 2 lata</li> </ul>
<b>PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:</b>	Lata 2018-2021
<b>SZACOWANA WARTOŚĆ:</b>	800 000
<b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b>	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich LEADER oraz środki budżetu gminy Sidra
<b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b>	W efekcie realizacji projektu część osób z obszaru rewitalizacji, prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne, zyska kompletny

	<p>pakiet wiedzy dotyczący prowadzenia upraw ekologicznych, ich marketingu i sprzedaży, a także samoorganizacji producentów rolnych. Powstaną wzorcowe gospodarstwa rolne o produkcji przestawionej na poszukiwaną na rynku żywności produkcję ekologiczną.</p> <p>Projekt przyczyni się do spadku poziomu ubóstwa, którego źródłem jest często nieefektywne, tradycyjne, pozbawione rynkowej elastyczności rolnictwo dominujące na obszarze rewitalizacji.</p> <p>Jednocześnie uczestnicy programu zyskają umiejętności, pozwalające na rozwijanie przedsiębiorczości w obszarze produkcji rolnej, ale też w dowolnym obszarze, także np. agroturystyki, jako że Rolnictwo Społecznie Zaangażowane często jest istotnie związane z turystyką, nie tylko przyczyniając się, ale i aktywnie promując ekologiczne postawy społeczne.</p>
<p><b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Liczba prowadzących gospodarstwa rolne mieszkańców obszaru rewitalizacji, którzy podnieśli swoje kompetencje w obszarze przekształcenia rolnictwa tradycyjnego w eko-rolnictwo - 30</li> <li>• Liczba powstałych eko-upraw na terenie obszaru rewitalizowanego - 10</li> <li>• Liczba powstałych związków producentów eko-żywności na terenie obszaru rewitalizowanego - 1</li> </ul>

<p><b>NAZWA DZIAŁANIA:</b></p>	<p><b>ART.BUS - MOBILNA PRACOWNIA MOŻLIWOŚCI</b></p>
<p><b>PODMIOTY REALIZUJĄCE:</b></p>	<p>Gmina Sidra, Fundacja Zdrowe Miasto</p>
<p><b>MIEJSCE REALIZACJI:</b></p>	<p>Obszar gminy Sidra, w tym obszar rewitalizacji</p>

<p>ZAKRES PROJEKTU:</p>	<p>Założeniem projektu jest stworzenie rodzaju mobilnego domu kultury, umożliwiającego mieszkańcom obszaru rewitalizacji aktywne uczestnictwo w zajęciach kreatywnych nie ograniczonych do gminnej oferty kulturalnej, oraz realizację własnych aktywności w dowolnym obszarze kreatywnym.</p> <p>Innowacyjny projekt polega na wywołaniu wzajemnych interakcji mieszkańców obszaru rewitalizacji między sobą - oraz pozostałymi mieszkańcami gminy, dzięki wykorzystaniu przemieszczającej się mobilnej sceny wraz wyposażeniem i kreowaniu zdarzeń o charakterze artystycznym, kulturalnym lub wspólnotowym.</p> <p>Uczestniczący w programie instruktorzy - artyści i aktywiści społeczni z różnych stron Polski, wędrując ART.BUSem po gminie Sidra będą wraz z mieszkańcami obszaru rewitalizacji realizowali działania zmierzające do odbudowy wspólnoty lokalnej, a więc: poszukiwania lokalnej historii, wykłady i szkolenia z obszaru budowy tożsamości, działania kreatywne. Będą też wspólnie tworzyli autoprezentacje lokalnych wspólnot oraz pojedynczych mieszkańców, prezentując je następnie - dzięki scenie i wyposażeniu, w kolejnym miejscu gminy.</p> <p>Grupą docelową będą:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- wszyscy mieszkańcy obszaru rewitalizacji - jako aktywni realizatorzy działań</li> <li>- wszyscy mieszkańcy gminy Sidra oraz turyści - jako ich odbiorcy</li> </ul> <p>Zakres projektu obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- zakup mobilnej sceny z wyposażeniem</li> <li>- zakup materiałów do działań</li> <li>- uczestnictwo instruktorów z całej Polski, oraz obsługi ART.BUSa</li> </ul>
<p>PLANOWANY TERMIN                  REALIZACJI:</p>	<p>Lata 2018-2023</p>
<p>SZACOWANA WARTOŚĆ:</p>	<p>800 000</p>

<p><b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b></p>	<p>Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz środki budżetu gminy Sidra</p>
<p><b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b></p>	<p>Projekt w istotny sposób wpłynie na główny cel rewitalizacji - czyli budowę i odnowę społeczności lokalnych. Zapewni bowiem nie tylko pakiet kompleksowych działań budujących lokalną tożsamość, opartych zarówno na zajęciach kreatywnych, takich jak Teatr Ze Społecznością, jak i na ekspresji własnej mieszkańców, takich jak organizacja lokalnych wydarzeń kulturalno-wspólnotowych.</p> <p>Przed wszystkim jednak projekt pozwoli tworzącym się lokalnym wspólnotom na wyjście na zewnątrz - przywiezienie swoich wartości innym, i uczestnictwie w ich życiu. Mieszkańcy zyskają możliwość twórczej kreacji, ale też podniosą swoje kompetencje wspólnotowe, organizacyjne, społeczne, poprzez wspólną organizację działań. Brak możliwości technicznych nie będzie ich teraz ograniczał. W ten sposób najpełniej realizować się będzie idea rewitalizacji społecznej.</p>
<p><b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Liczba działań kulturalnych, edukacyjnych, społecznych o charakterze budowania potencjału wspólnoty lokalnej na obszarze rewitalizacji, zrealizowanych w ciągu dwóch lat - 100</li> <li>• Liczba uczestników - realizatorów działań, mieszkańców obszaru rewitalizacji - 60</li> <li>• Liczba uczestników działań - publiczności z terenu całej gminy - 1000</li> </ul>

<b>NAZWA DZIAŁANIA:</b>	<b>CENTRUM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ – ODBUDOWA DAWNEGO OŚRODKA SPORTU I REKREACJI W SIDRZE WRAZ Z REWITALIZACJĄ ZALEWU</b>
<b>PODMIOTY REALIZUJĄCE:</b>	Gmina Sidra
<b>MIEJSCE REALIZACJI:</b>	Działka Nr 761/28 obręb Sidra
<b>ZAKRES PROJEKTU:</b>	<p>Ośrodek Sportu i Rekreacji w Sidrze zajmuje centralne miejsce w myśleniu mieszkańców o swojej gminie. Obecnie zrujnowany i od lat nieczynny, kiedyś stanowił najważniejsze miejsce integrujące mieszkańców - dorosłych i młodzież, a także był magnesem ściągającym turystów mogących korzystać z otwartego basenu i zalewu umożliwiającego uprawianie sportów wodnych. Stan obecny ośrodka jest - w oczach mieszkańców - obrazem upadku gminy, a sam zalew stał się miejscem dzikim i niebezpiecznym (zdarzył się nawet wypadek utonięcia).</p> <p>Odbudowa ośrodka jest, w zgodnej opinii mieszkańców, najważniejszą sprawą z punktu widzenia rewitalizacji gminy - także dla obszarów rewitalizacji. Ośrodek Sportu i Rekreacji był centralnym punktem Sidry, magnesem dla młodzieży, która tam właśnie spędzała wakacje, nie mogąc sobie pozwolić na wyjazd.</p> <p>W zamierzeniu Programu Rewitalizacji, odbudowany ośrodek będzie Centrum Aktywności Gminnej. Na prawie dwóch hektarach powierzchni, w malowniczej scenerii, odbywać się będą nie istniejące teraz (z braku przestrzeni) imprezy plenerowe, uprawiane będą sporty letnie i zimowe, wreszcie - zawitają tam dawno nie widziani turyści.</p> <p>Odbudowany ośrodek będzie źródłem przynajmniej 20 miejsc pracy, w tym dla osób z obszaru rewitalizacji oraz niepełnosprawnych</p> <p>Zakres projektu obejmuje remont i rozbudowę budynku z przeznaczeniem na działalność biura Centrum Aktywności Gminnej, oraz obsługę wypożyczalni sprzętu sportowego, uporządkowanie terenu zielonego o powierzchni 1,8 ha, wyposażenie go w małą architekturę rekreacyjną, sprzęt sportowy (siłownię, słupki do siatki, tor do parkour, rampę dla BMX), budowę sceny plenerowej oraz zainstalowanie oświetlenia na terenie.</p>

	Rewitalizacja zalewu o powierzchni 7,73 ha (powierzchnia lustra wody - 5,90 ha) leżącego na terenie ośrodka polega na oczyszczeniu stanu wodnego z zanieczyszczeń o charakterze biologicznym, oczyszczenie niecki oraz otoczenia zalewu z ewentualnych zanieczyszczeń, stworzenie plaży piaszczystej oraz pomostu.
<b>PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:</b>	Lata 2018-2023
<b>SZACOWANA WARTOŚĆ:</b>	4 000 000
<b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b>	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, środki gminy Sidra
<b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b>	<p>Podstawowym rezultatem projektu będzie aktywizacja życia całej gminy, dla której dawny Ośrodek Sportu i Rekreacji a przyszłe Gminne Centrum Aktywności, było - i będzie - centrum życia gminy. Rewitalizacja zalewu, przy którym położone są atrakcyjne działki inwestycyjne znajdujące się w posiadaniu gminy, stworzy najkorzystniejsze na terenie gminy warunki dla zainwestowania zewnętrznego kapitału w budownictwo letniskowe lub nawet w branżę hotelarską.</p> <p>Jednocześnie Gminne Centrum Aktywności - dzięki rozległej przestrzeni, atrakcyjnemu położeniu nad wodą, przy ścianie lasu, a jednocześnie wyposażone w scenę i instalację elektryczną stanie się miejscem realizacji plenerowych imprez, którego dotąd nie ma na terenie gminy.</p> <p>Gminne Centrum Aktywności będzie miejscem uaktywniającym całą gminę, zapewniającym mieszkańcom godziwe miejsce rekreacji, młodzieży - możliwość spełniania pasji sportowych i kulturalnych, mieszkańcom terenów rewitalizowanych - miejsca pracy, całej gminie - wizytówkę i potencjał inwestycyjny.</p>



<b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ilość wyremontowanych obiektów</li> <li>• Ilość osób korzystających z pomieszczeń Gminnego Centrum Aktywności</li> <li>• Ilość imprez plenerowych/wydarzeń kulturalnych/zawodów sportowych zorganizowanych na terenie Gminnego Centrum Aktywności.</li> </ul>
-----------------------------	--

**V.5. Lista dopuszczalnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji.**

NAZWA DZIAŁANIA:	WZROST WYKORZYSTANIA ODNAWIALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII SZANSĄ NA POPRAWĘ JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO W GMINIE SIDRA
PODMIOTY REALIZUJĄCE:	Gmina Sidra
MIEJSCE REALIZACJI:	Obszar gminy Sidra, w tym obszar rewitalizacji
ZAKRES PROJEKTU:	<p>W gminie nie występują scentralizowane systemy ciepłownicze a gospodarka cieplna opiera się na tradycyjnych źródłach. Zarówno dla potrzeb mieszkańców, jaki i obiektów użyteczności publicznej funkcjonują indywidualne źródła ciepła opalane w przeważającej mierze konwencjonalnymi nośnikami, takimi jak węgiel, koks i drewno. W świetle analizy przeprowadzonej w ramach opracowania PGN 2015-2020 wśród źródeł ciepła wykorzystywanych na obszarze gminy przeważają kotły na węgiel z ręcznym załadunkiem paliwa, piece kaflowe oraz kotły na drewno. Tylko sporadycznie stosowane są kotły na gaz LPG oraz kotły olejowe. Uwarunkowane jest to względami ekonomicznymi - zbyt wysoki koszt nośnika energii. W większości są to źródła o bardzo niskiej sprawności oparte na wysokoemisyjnych paliwach stałych. Wielkość emisji z tych źródeł wykazuje dużą zmienność sezonową, związaną z okresem grzewczym. Odbiorcy energii elektrycznej na terenie gminy uzależnieni są od jednego sposobu jej pozyskiwania, tj. poboru z sieci elektroenergetycznej.</p> <p>Zakres projektu obejmuje montaż instalacji wykorzystujących OZE (słońce, biomasa, powietrze) do produkcji energii cieplnej i</p>

	elektrycznej. W jego ramach zainstalowanych zostanie łącznie: 312 szt. zestawów kolektorów słonecznych płaskich do c.w.u., (w tym 64 szt. zamontowane będzie na obszarze rewitalizacji), 16 szt. instalacji fotowoltaicznych do produkcji energii elektrycznej konsumowanej na potrzeby gospodarstw domowych (w tym 6 szt. na obszarze rewitalizacji), 12 szt. kotłów na biomasę w budynkach mieszkalnych (w tym 3 szt. na obszarze rewitalizacji),
PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:	Lata 2018-2023
SZACOWANA WARTOŚĆ:	4 420 000
PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, środki gminy Sidra
PROGNOZOWANE REZULTATY:	Realizacja przedsięwzięcia odpowiada na potrzebę ożywienia obszarów zmarginalizowanych poprzez zmianę jakości przestrzeni publicznej. Brak dobrej jakości dróg jest często barierą rozwoju społeczno-ekonomicznego miejscowości. W warunkach utrudnień komunikacyjnych zahamowany jest rozwój lokalnej przedsiębiorczości, ograniczone są możliwości korzystania z usług publicznych (edukacja, zdrowie, kultura). Realizacja zadania przyczyni się do usprawnienia komunikacji i obsługi nieruchomości, a także pozytywnie wpłynie na poprawę bezpieczeństwa ruchu. Planowane działania przyczynią się do poprawy układu komunikacyjnego, a jednocześnie są odpowiedzią na minimalizowanie negatywnych zjawisk, które zostały wskazane przez mieszkańców w trakcie partycypacji społecznej, tj. brak chodników, ścieżek rowerowych i dróg lokalnych. Przedsięwzięcie przyczyni się do realizacji celu rewitalizacji, jakim jest poprawa infrastruktury i zagospodarowania przestrzeni publicznej. Beneficjenci projektu: mieszkańcy Gminy Sidra z obszaru rewitalizowanego
WSKAŹNIKI REZULTATU:	<ul style="list-style-type: none"> <li>Ilość zamontowanych instalacji OZE - 312 szt.</li> </ul>

NAZWA DZIAŁANIA:	REMONT BUDYNKU PARAFIALNEGO NA UŻYTEK CENTRUM AKTYWNOŚCI LOKALNEJ
PODMIOTY REALIZUJĄCE:	Gmina Sidra
MIEJSCE REALIZACJI:	ul. Kościelna 5, Sidra
ZAKRES PROJEKTU:	<p>Projekt obejmuje remont budynku o powierzchni 500 m<sup>2</sup>, przejętego przez gminę Sidra od parafii rzymskokatolickiej, na użytek stworzenia Centrum Aktywności Lokalnej.</p> <p>Centrum Aktywności Lokalnej było bardzo istotnym postulatem zgłaszanym przez mieszkańców gminy w ramach projektu rewitalizacji. Zaznaczyć należy, że obecnie aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców jest bardzo niska, na terenie całej gminy nie działa aktywnie żadna organizacja pozarządowa, nie są realizowane żadne projekty społeczne, kulturalne czy obywatelskie grantowane ze środków publicznych lub prywatnych.</p> <p>Zakres przedmiotowy remontu obejmuje remont ścian i posadzek wewnętrznych, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, remont instalacji elektrycznej i sanitarnej wraz ze stworzeniem dwóch sanitariatów, przebudowę układu ścianek działowych oraz wyposażenie obiektu w meble oraz sprzęt komputerowy udostępniany nieodpłatnie mieszkańcom. Budynek, zarządzany przez gminę, służyć będzie aktywizacji życia społecznego na terenie całej gminy, organizacji szkoleń, organizacji punktu pomocy w pisaniu i rozliczaniu wniosków grantowych oraz działaniom dedykowanym specjalnie seniorom (m.in. znajdzie tam siedzibę powstający na terenie gminy Uniwersytet III Wieku). Budynek działać będzie w systemie co-workingowym, udostępnianym wszelkim zgodnym z prawem aktywnościom lokalnym.</p>
PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:	Lata 2018-2023
SZACOWANA WARTOŚĆ:	2 000 000
PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz środki budżetu gminy Sidra
PROGNOZOWANE	Podstawowym rezultatem projektu będzie aktywizacja życia

<b>REZULTATY:</b>	społecznego i obywatelskiego na terenie gminy Sidra. Centrum Aktywności Lokalnej prowadzone przez gminę we współpracy z wybraną w drodze zapytań ofertowych organizacją pozarządową (z terenu gminy lub spoza niej - gdyby się taka nie znalazła), będzie inicjować działania lokalne, powstawanie organizacji i aktywnych grup nieformalnych, koordynować działania lokalne, informować o źródłach finansowania i aktywnie wspierać organizacje i grupy w ich pozyskiwaniu. W powstałym obiekcie realizowane będą działania o charakterze obywatelskim, tam też będą znajdowały siedzibę, adres zameldowania oraz sprzęt umożliwiający działania nowe organizacje pozarządowe. Nastąpi zdecydowany wzrost aktywności społecznej na terenie całej gminy.
<b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b>	<b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Ilość wyremontowanych obiektów - 1</li> <li>• Ilość osób korzystających z pomieszczeń Centrum Aktywności Lokalnej w ciągu roku -</li> <li>• Ilość organizacji korzystających z pomieszczeń Centrum Aktywności Lokalnej</li> <li>• Ilość organizacji mających siedzibę w Centrum Aktywności Lokalnej</li> </ul>

<b>NAZWA DZIAŁANIA:</b>	<b>PRZEBUDOWA ULICY KOLEJOWEJ W SIDRZE</b>
<b>PODMIOTY REALIZUJĄCE:</b>	Gmina Sidra
<b>MIEJSCE REALIZACJI:</b>	Działka Nr 786/2, 761/27 Obręb Sidra
<b>ZAKRES PROJEKTU:</b>	Przebudowa ulicy Kolejowej jest logiczną konsekwencją rewitalizacji zalewu i budowy Gminnego Ośrodka Aktywności, jako że jest to ulica dojazdowa do wymienionego terenu. Jest to również droga bardzo istotna z punktu widzenia potencjalnych inwestycji na terenie gminy, jako że - poza terenem przyszłego Gminnego Centrum Aktywności, ulica Kolejowa prowadzi również do znajdujących się w posiadaniu działek przeznaczonych pod inwestycje związane z turystyką. W ten sposób przebudowa drogi staje się istotnym elementem rewitalizacji

	<p>gminy i wpływa na nią, w tym także na obszar rewitalizacji.</p> <p>Zakres projektu obejmuje remont nawierzchni asfaltowej na długości 930 metrów wraz z wykonaniem chodnika.</p>
<b>PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:</b>	Lata 2018-2023
<b>SZACOWANA WARTOŚĆ:</b>	1 300 000
<b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b>	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, środki gminy
<b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b>	Podstawowym rezultatem projektu będzie wpływ na rozwój gminy, a przez to - pośrednio - na rewitalizację społeczną. Wzrost atrakcyjności gminy jako całości zdecydowanie buduje pozytywny wizerunek miejsca zamieszkania w oczach jej mieszkańców, pozwala liczyć na inwestycje, a w konsekwencji - powstanie miejsc pracy dla mieszkańców, także z obszaru rewitalizacji.
<b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b>	Łączna długość dróg z nawierzchnią asfaltową – 1,1 km

<b>NAZWA DZIAŁANIA:</b>	<b>UTWORZENIE WYPOŻYCZALNI SPRZĘTU REHABILITACYJNEGO I PIELĘGNACYJNEGO W GMINIE SIDRA</b>
<b>PODMIOTY REALIZUJĄCE:</b>	Gmina Sidra
<b>MIEJSCE REALIZACJI:</b>	Sidra ul. Rynek 5
<b>ZAKRES PROJEKTU:</b>	<p>W świetle danych źródłowych, jak również prognoz, liczba osób starszych oraz niepełnosprawnych z roku na rok będzie coraz większa. Nie wszyscy mieszkańcy mogą pozwolić sobie na zakup nowego sprzętu, który z jednej strony jest niezbędny, a z drugiej bardzo kosztowny. Wiele osób mających trudności w samodzielnym poruszaniu się czy rehabilitacji i terapii, a których sprawność fizyczna wymaga stosowania specjalistycznego sprzętu, potrzebuje pomocy w pozyskaniu sprzętu rehabilitacyjnego, ortopedycznego i</p>

	<p>terapeutycznego, dzięki któremu mogłyby sprawniej funkcjonować. Ponadto, niekiedy w życiu osób niepełnosprawnych, na skutek różnych uwarunkowań zdrowotnych czy społecznych zdarzają się takie sytuacje, kiedy konkretny sprzęt jest potrzebny od zaraz. Jednakże określone procedury formalne w różnego typu instytucjach, jakie osoba niepełnosprawna musi pokonać w celu uzyskania nowego sprzętu są często dość długotrwałe.</p> <p>Zakres projektu obejmuje utworzenie punktu wypożyczania osobom starszym i niepełnosprawnym sprzętu rehabilitacyjnego.</p> <p>Grupę docelową przedsięwzięcia będą stanowił osoby starsze i z niepełnosprawne z obszaru rewitalizacji oraz z terenu całej gminy Sidra.</p>
PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:	Lata 2018-2023
SZACOWANA WARTOŚĆ:	200 000
PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, środki gminy Sidra
PROGNOZOWANE REZULTATY:	W efekcie realizacji przedsięwzięcia ułatwione zostanie funkcjonowanie w codziennym życiu osobom długotrwale i ciężko chorym lub niepełnosprawnym ze stwierdzoną dysfunkcją narządu ruchu (w szczególności osobom samotnym i w podeszłym wieku, o niskich dochodach) z terenu gminy Sidra, wymagających wyposażenia w sprzęt rehabilitacyjny. Dzięki projektowi umożliwiony zostanie również powrót do aktywności zawodowej osób dotychczas sprawującym opiekę nad osobami starszymi czy niepełnosprawnymi.
WSKAŹNIKI REZULTATU:	Ilość osób, które skorzystają z wypożyczalni sprzętu - 15

NAZWA DZIAŁANIA:	<b>POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ I JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW PRZEZ PRZEBUDOWĘ ULIC: KRÓTKIEJ, OGRODOWEJ I SOSNOWEJ W SIDRZE</b>
PODMIOTY REALIZUJĄCE:	Gmina Sidra

<b>MIEJSCE REALIZACJI:</b>	Działka Nr 720, 425, 456, 259 obręb Jałówka Działka Nr 1109/1, 1114/3, 1062/2 obręb Sidra Działka Nr 242/9, 1133 obręb Sidra
<b>ZAKRES PROJEKTU:</b>	<p>Projekt obejmuje remont oraz budowę nawierzchni trwałej trzech odcinków dróg stanowiących istotne utrudnienie w sprawnej zorganizowanej komunikacji mieszkańców Sidry. Chociaż teren realizacji projektu znajduje się poza obszarem rewitalizacji, to są to miejsca węzłowe, łączące z których korzystają wszyscy mieszkańcy, także mieszkańcy obszaru rewitalizacji.</p> <p>W ramach przedsięwzięcia planowane jest wykonanie nawierzchni asfaltowej, zagospodarowanie miejsca przy drodze.</p> <p>Projekt będzie realizowany etapowo, zgodnie z umiejscowieniem poszczególnych inwestycji.</p>
<b>PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:</b>	Lata 2018-2023
<b>SZACOWANA WARTOŚĆ:</b>	1 000 000
<b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b>	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, środki gminy Sidra
<b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b>	<p>Realizacja przedsięwzięcia odpowiada na potrzebę ożywienia obszarów zmarginalizowanych poprzez zmianę jakości przestrzeni publicznej. Brak dobrej jakości dróg jest często barierą rozwoju społeczno-ekonomicznego miejscowości. Realizacja zadania przyczyni się do usprawnienia komunikacji i obsługi nieruchomości, a także pozytywnie wpłynie na poprawę bezpieczeństwa ruchu.</p> <p>Planowane działania przyczynią się do poprawy układu komunikacyjnego, a jednocześnie są odpowiedzią na minimalizowanie negatywnych zjawisk, które zostały wskazane przez mieszkańców w trakcie partycypacji społecznej. Przedsięwzięcie przyczyni się do realizacji celu rewitalizacji, jakim jest poprawa infrastruktury i zagospodarowania przestrzeni publicznej.</p> <p>Beneficjenci projektu: mieszkańcy Gminy Sidra, także z obszaru rewitalizowanego.</p>
<b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b>	Łączna długość dróg z nawierzchnią asfaltową - 1,1 km

<b>NAZWA DZIAŁANIA:</b>	<b>WYKONANIE I REMONT INSTALACJI KANALIZACYJNEJ W GMINIE SIDRA</b>
<b>PODMIOTY REALIZUJĄCE:</b>	Gmina Sidra
<b>MIEJSCE REALIZACJI:</b>	Obszar gminy Sidra, w tym obszar rewitalizacji
<b>ZAKRES PROJEKTU:</b>	Wykonanie i remont istniejącej instalacji kanalizacyjnej na terenie gminy Sidra. Wymiana instalacji azbestowo cementowej na nowe, dopuszczalne normami instalacje. Doprowadzenie nowej instalacji do gospodarstw dotychczas nie skanalizowanych.
<b>PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:</b>	Lata 2018-2023
<b>SZACOWANA WARTOŚĆ:</b>	5 200 000
<b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b>	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, środki gminy Sidra
<b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Poprawa infrastruktury sanitarnej i wodociągowej.</li> <li>• Poprawa ochrony środowiska.</li> <li>• Zwiększenie dostępności mieszkańców do usług publicznych.</li> </ul>
<b>WSKAŹNIKI REZULTATU:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Zwiększenie atrakcyjności terenu i warunków życia mieszkańców.</li> <li>• Działanie w kierunku ochrony środowiska.</li> </ul>

<b>NAZWA DZIAŁANIA:</b>	<b>POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJĘ SIECI DRÓG W GMINIE SIDRA – cz. II</b>
<b>PODMIOTY REALIZUJĄCE:</b>	Gmina Sidra



<b>MIEJSCE REALIZACJI:</b>	<p>Inwestycja zostanie zrealizowana na obszarze rewitalizacji:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Działka nr 881/1, 678, 837,239/2, 830_Obręb Siderka,</li> <li>2. Działka Nr 292, 233 obręb Staworowo,</li> <li>3. Działka Nr 182, 223 obręb Racewo, Działka Nr 219 obręb Poganica</li> <li>4. Działka Nr 720, 425, 456, 259 obręb Jałówka</li> <li>5. Działka Nr 195, 277, 20 obręb Bierwicha,</li> <li>6. Działka Nr 431, 372, 373 obręb Podsutki, Działka Nr 111 obręb Staworowo</li> </ol>
<b>ZAKRES PROJEKTU:</b>	<p>Projekt obejmuje remont oraz budowę nawierzchni trwałej odcinków dróg stanowiących istotny problem komunikacyjny mieszkańców gminy w tym obszarze rewitalizowanego obejmującego sołectwa: Wólka, Zwierzany, Jacowlany, Pohorany-Krzysztoforowo, Sidra. Mieszkańcy tych miejscowości mają utrudnioną, a często wręcz niemożliwą komunikację z resztą gminy.</p> <p>W ramach przedsięwzięcia planowane jest wykonanie nawierzchni asfaltowej, zagospodarowanie miejsca przy drodze.</p> <p>Projekt będzie realizowany etapowo, zgodnie z umiejscowieniem poszczególnych inwestycji.</p>
<b>PLANOWANY TERMIN REALIZACJI:</b>	<p>Lata 2018-2023</p>
<b>SZACOWANA WARTOŚĆ:</b>	<p>8 000 000</p>
<b>PROPONOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA:</b>	<p>Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 oraz środki budżetu gminy Sidra.</p>
<b>PROGNOZOWANE REZULTATY:</b>	<p>Realizacja przedsięwzięcia odpowiada na potrzebę ożywienia obszarów zmarginalizowanych poprzez zmianę jakości przestrzeni publicznej. Brak dobrej jakości dróg jest często barierą rozwoju społeczno-ekonomicznego miejscowości. W warunkach utrudnień komunikacyjnych zahamowany jest rozwój lokalnej przedsiębiorczości, ograniczone są możliwości korzystania z usług publicznych (edukacja, zdrowie, kultura). Realizacja zadania przyczyni</p>

WSKAŹNIKI REZULTATU:	<p>się do usprawnienia komunikacji i obsługi nieruchomości, a także pozytywnie wpłynie na poprawę bezpieczeństwa ruchu. Planowane działania przyczynią się do poprawy układu komunikacyjnego, a jednocześnie są odpowiedzią na minimalizowanie negatywnych zjawisk, które zostały wskazane przez mieszkańców w trakcie partycypacji społecznej, tj. brak chodników, ścieżek rowerowych i dróg lokalnych. Przedsięwzięcie przyczyni się do realizacji celu rewitalizacji, jakimi jest poprawa infrastruktury i zagospodarowania przestrzeni publicznej. Beneficjenci projektu: mieszkańcy Gminy Sidra, przede wszystkim z obszaru rewitalizowanego.</p>
	<p>Łączna długość dróg z nawierzchnią asfaltową - 7,5 km</p>

## V.6. ZINTEGROWANE PODEJŚCIE DO LOKALNEGO PROGRAMU REWITALIZACJI

Zintegrowane podejście Programu Rewitalizacji Gminy Sidra jest uszczegółowieniem komplementarności dokumentu i dotyczy czterech, następujących aspektów:

1. Zintegrowanie na poziomie potrzeb i problemów oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych.
2. Zintegrowanie na poziomie metod.
3. Zintegrowanie na poziomie sektorów i partnerów programu.
4. Zintegrowanie na poziomie celów, kierunków działań oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

### 1. Zintegrowanie na poziomie zdiagnozowanych potrzeb i problemów oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Cele i działania zawarte w Programie Rewitalizacji Gminy Sidra zostały opracowane na podstawie lokalnych badań, zamieszczonej powyżej, przeprowadzonej diagnozy gminy Sidra oraz przeprowadzonych konsultacji społecznych z mieszkańcami. Każde z zaplanowanych w ramach niniejszego dokumentu działań pozwala na przeciwdziałanie zdiagnozowanym, negatywnym zjawiskom. Tabela przedstawia powiązania problemów oraz lokalnych potencjałów występujących na terenie rewitalizacji, z przedsięwzięciami planowanymi do realizacji w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji.

DZIAŁANIE	ZDIAGNOZOWANE PROBLEMY
<p>POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJE SIECI DRÓG W OBSZARZE REWITALIZACJI GMINY SIDRA</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zdegradowana przestrzeń publiczna</li> <li>• utrudnienia komunikacyjne dla mieszkańców obszaru rewitalizacji, skutkująca poczuciem izolacji</li> <li>• zmniejszenie możliwości uczestniczenia w życiu społecznym przez mieszkańców obszaru rewitalizacji</li> <li>• mniejsze możliwości samorealizacji</li> </ul>
<p>„WSPÓLNIE AKTYWNI” - KOMPLEKSOWY PROGRAM AKTYWIZACJI SPOŁECZNO-</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• spora liczba mieszkańców obszaru rewitalizacji uzależniona od pomocy społecznej świadczonej przez GOPS w Komarówce</li> </ul>

<p>ZAWODOWEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARU REWITALIZACJI GMINY SIDRA</p>	<p>Podlaskiej</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• duży odsetek rodzin korzystających z pomocy społecznej z tytułu ubóstwa, bezrobocia oraz niepełnosprawności</li> <li>• wysoki odsetek długotrwale bezrobotnych (powyżej 12 m-cy) w ogólnej liczbie bezrobotnych zarejestrowanych w PUP</li> <li>• niski udział niepełnosprawnych pracujących</li> <li>• niskie kwalifikacje mieszkańców obszaru rewitalizacji</li> </ul>
<p>ODNOWA TRADYCYJNYCH RZEMIOSŁ JAKO METODA AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I PRZEDSIĘBIORCZEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW REWITALIZOWANYCH GMINY SIDRA</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• dezintegracja więzi wspólnotowych</li> <li>• brak inicjatyw o charakterze kulturalnym, społecznym, obywatelskim na obszarze rewitalizacji</li> <li>• wzrastające poczucie bezradności</li> <li>• brak centrów animacji i wizytówek obszaru rewitalizacji</li> <li>• bezrobocie, brak pomysłu na przedsiębiorczość</li> </ul>
<p>„ROLNICTWO OD-NOWA” - PILOTAŻOWY PROGRAMY PRZEKSZTAŁCANIA ROLNICTWA TRADYCYJNEGO WE WSPÓŁCZESNE ROLNICTWO EKOLOGICZNE</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• dezintegracja tradycyjnych więzi wspólnotowych</li> <li>• brak działań wspólnotowych w obszarze przedsiębiorczości</li> <li>• zależność od nieefektywnej formy gospodarowania</li> <li>• brak pomysłu na przedsiębiorczość</li> <li>• brak aktywności w obszarze wdrażania owych idei</li> <li>• bezrobocie, bezrobocie ukryte</li> </ul>
<p>ART.BUS - MOBILNA PRACOWNIA MOŻLIWOŚCI</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• dezintegracja więzi wspólnotowych</li> <li>• brak inicjatyw o charakterze kulturalnym, społecznym, obywatelskim na obszarze rewitalizacji</li> <li>• brak centrów animacji i wizytówek obszaru rewitalizacji</li> <li>• brak możliwości rozwoju sfery kreatywnej mieszkańców</li> <li>• braki w infrastrukturze kulturalnej</li> <li>• brak dostępu do nowoczesnych form edukacji, także w obszarze przedsiębiorczości</li> </ul>
<p>WZROST WYKORZYSTANIA ODNAWIALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII SZANSĄ NA POPRAWĘ JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO W GMINIE SIDRA</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• poważne zagrożenie środowiskowe wywołane powszechnym wykorzystywaniem starych pieców paleniskowych na węgiel</li> <li>• zależność mieszkańców od kosztotwórczych źródeł energii</li> <li>• wysokie koszty życia na obszarze rewitalizacji, spowodowane wysokimi kosztami źródeł energii</li> </ul>
<p>REMONT BUDYNKU PARAFIALNEGO NA UŻYTEK CENTRUM AKTYWNOŚCI LOKALNEJ</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• dezintegracja wspólnoty lokalnej jako fundamentu aktywności lokalnej</li> <li>• brak organizacji pozarządowych i grup aktywności na obszarze całej gminy</li> <li>• brak centrów animacji i wizytówek obszaru rewitalizacji</li> <li>• brak możliwości rozwoju organizacji pozarządowych</li> <li>• braki w infrastrukturze społecznej</li> <li>• brak dostępu do nowoczesnych form edukacji, także w obszarze przedsiębiorczości, oraz możliwości samoorganizacji społecznej</li> </ul>
<p>ODBUDOWA DAWNEGO OŚRODKA SPORTU I REKREACJI W SIDRZE WRAZ Z REWITALIZACJĄ ZALEWU</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• brak centrum integrującego mieszkańców gminy</li> <li>• brak możliwości realizacji niezbędnych, integrujących mieszkańców i przyciągających turystów imprez plenerowych opartych na wartościach lokalnych</li> <li>• brak możliwości atrakcyjnej, bezpiecznej rekreacji, zwłaszcza w okresie wakacyjnym</li> <li>• zdegenerowana, wyraźnie widoczna przestrzeń w centralnej miejscowości gminy</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• brak impulsu do rozwoju przedsiębiorczości opartej na turystyce</li> <li>• bezrobocie</li> </ul>
PRZEBUDOWA ULICY KOLEJOWEJ W SIDRZE	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zdegradowana przestrzeń publiczna w centralnej miejscowości gminy</li> <li>• niemożność wykorzystania w pełni potencjału turystyczno-rekreacyjnego przestrzeni nad zalewem</li> <li>• utrudnienia komunikacyjne dla mieszkańców obszaru rewitalizacji, skutkująca poczuciem izolacji</li> <li>• zmniejszenie potencjału inwestycyjnego terenów nad zalewem</li> </ul>
UTWORZENIE WYPOŻYCZALNI SPRZĘTU REHABILITACYJNEGO I PIELĘGNACYJNEGO W GMINIE SIDRA	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Przewidywany wzrost potrzeb osób starszych, trudnych do samodzielnego zaspokojenia wskutek ubóstwa</li> <li>• Niedostatecznie rozwinięta sieć usług społecznych</li> <li>• Brak placówek tego typu, a przez to przymus ponoszenia wysokich kosztów zakupu sprzętu rehabilitacyjnego przez osoby niepełnosprawne lub starsze</li> <li>• Postępująca izolacja osób starszych lub niepełnosprawnych, pozbawionych dostępu do drogiego sprzętu rehabilitacyjnego</li> </ul>
POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ I JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW PRZEZ PRZEBUDOWĘ ULIC: KRÓTKIEJ, OGRODOWEJ I SOSNOWEJ W SIDRZE	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zdegradowana przestrzeń publiczna w centrum głównej miejscowości gminy</li> <li>• utrudnienia komunikacyjne dla mieszkańców obszaru rewitalizacji, skutkująca poczuciem izolacji</li> <li>• zmniejszenie możliwości uczestniczenia w życiu społecznym przez mieszkańców obszaru rewitalizacji</li> <li>• mniejsze możliwości samorealizacji</li> </ul>
WYKONANIE I REMONT INSTALACJI KANALIZACYJNEJ W GMINIE SIDRA	<ul style="list-style-type: none"> <li>• zdegradowana funkcja publiczna w centrum głównej miejscowości gminy</li> <li>• utrudnienia funkcjonalne dla mieszkańców obszaru rewitalizacji, skutkująca poczuciem izolacji</li> <li>• negatywne skutki migracyjne z powodu braku niezbędnych funkcjonalności</li> <li>• zagrożenie ekologiczne i zdrowotne</li> </ul>
POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJĘ SIECI DRÓG W GMINIE SIDRA – cz. II	<ul style="list-style-type: none"> <li>• utrudnienia komunikacyjne dla mieszkańców obszaru rewitalizacji, skutkująca poczuciem izolacji</li> <li>• zmniejszenie możliwości uczestniczenia w życiu społecznym przez mieszkańców obszaru rewitalizacji</li> <li>• mniejsze możliwości samorealizacji</li> </ul>

## 2. Zintegrowanie na poziomie metod.

Program Rewitalizacji Gminy Sidra został opracowany z wykorzystaniem różnych metod dzielących się na:

- analityczne
- partycypacyjne

Metody zostały dobrane w ten sposób, by z jednej strony zbadać możliwą ilość obiektywnych, mierzalnych wskaźników, z drugiej, by włączyć w proces planowania szerokie grono przedstawicieli

różnych grup interesariuszy (społecznych, gospodarczych, samorządowych). Z tego względu wykorzystane metody i techniki miały charakter interakcyjny, umożliwiając wzajemne oddziaływanie, wymianę informacji, jednocześnie tworząc relację z innymi członkami procesu rewitalizacji. Dopiero całość działań partycypacyjnych wraz z pracami eksperckimi, pozwoliła na wypracowanie działań i zawartych w Programie.

### 3. Zintegrowanie na poziomie sektorów i partnerów programu.

Program Rewitalizacji dla gminy Sidra na lata 2017 – 2023 zakłada zintegrowane podejście na poziomie podmiotów realizujących założenia niniejszego dokumentu.

Przewidziane do realizacji przedsięwzięcia przewidują współpracę partnerów wywodzących się z trzech sektorów:

- **publicznego** – Urząd Gminy Sidra, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Powiatowy Urząd Pracy, instytucje edukacyjne
- **biznesowego** – przedsiębiorcy, inwestorzy, spółdzielnie socjalne,
- **społecznego** – organizacje pozarządowe działające na różnych płaszczyznach – pomoc społeczna, kultura, edukacja, aktywizacja społeczna.

### 4. Zintegrowanie na poziomie celów, kierunków działań oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia w ramach Programu Rewitalizacji są kompleksowe, dzięki czemu ich realizacja zapewni wypełnienie kilku celów operacyjnych w ramach różnych celów strategicznych.

L.P.	NAZWA DZIAŁANIA	CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY
1.	POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJE SIECI DRÓG W OBSZARZE REWITALIZACJI GMINY SIDRA	Cel strategiczny 1. - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
		Cel strategiczny 2 - JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 2.1 Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich
			Cel operacyjny 2.2 - Poprawa stanu infrastruktury i usług publicznych
2.	„WSPÓLNIE AKTYWNI” - KOMPLEKSOWY PROGRAM AKTYWIZACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARU REWITALIZACJI GMINY SIDRA	Cel strategiczny 1 - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.1 Odnowienie wspólnot i więzi wspólnotowych na poziomie lokalnym
			Cel operacyjny 1.2 Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych

			Cel operacyjny 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, uzależnieniom oraz przemocy w rodzinie
		Cel strategiczny 3. - ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Cel operacyjny 3.1 Przeciwdziałanie bezrobociu wśród mieszkańców
			Cel operacyjny 3.2 Rozwijanie postawy przedsiębiorczości przyjaznej społeczeństwu
3.	ODNOWA TRADYCYJNYCH RZEMIOSŁ JAKO METODA AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I PRZEDSIĘBIORCZEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW REWITALIZOWANYCH GMINY SIDRA	Cel strategiczny 1 - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.1 Odnowienie wspólnot i więzi wspólnotowych na poziomie lokalnym
			Cel operacyjny 1.2 Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych
			Cel operacyjny 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, uzależnieniom oraz przemocy w rodzinie
			Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
		Cel strategiczny 2. - JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 2.1 Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich
		Cel strategiczny 3. - ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Cel operacyjny 3.1 Przeciwdziałanie bezrobociu wśród mieszkańców
			Cel operacyjny 3.2 Rozwijanie postawy przedsiębiorczości przyjaznej społeczeństwu
4.	„ROLNICTWO OD-NOWA” - PILOTAŻOWY PROGRAMY PRZEKSZTAŁCANIA ROLNICTWA TRADYCYJNEGO WE WSPÓŁCZESNE ROLNICTWO EKOLOGICZNE	Cel strategiczny 1 - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.1 Odnowienie wspólnot i więzi wspólnotowych na poziomie lokalnym
			Cel operacyjny 1.2 Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych
			Cel operacyjny 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, uzależnieniom oraz przemocy w rodzinie
			Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości

			<p>samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach</p> <p>Cel operacyjny 3.1 Przeciwdziałanie bezrobociu wśród mieszkańców</p> <p>Cel operacyjny 3.2 Rozwijanie postawy przedsiębiorczości przyjaznej społeczeństwu</p>
		<p>Cel strategiczny 3. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI</p>	
L.P.	NAZWA DZIAŁANIA	CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY
5.	ART.BUS - MOBILNA PRACOWNIA MOŻLIWOŚCI	Cel strategiczny 1 - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.1 Odnowienie wspólnot i więzi wspólnotowych na poziomie lokalnym
			Cel operacyjny 1.2 Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych
			Cel operacyjny 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, uzależnieniom oraz przemocy w rodzinie
			Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
		Cel strategiczny 3. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Cel operacyjny 3.2 Rozwijanie postawy przedsiębiorczości przyjaznej społeczeństwu
6.	WZROST WYKORZYSTANIA ODNAWIALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII SZANSĄ NA POPRAWĘ JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO W GMINIE SIDRA	Cel strategiczny 2. JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 2.1 Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich
			Cel operacyjny 2.2 Poprawa stanu infrastruktury i usług publicznych
7.	REMONT BUDYNKU PARAFIALNEGO NA UŻYTEK CENTRUM AKTYWNOŚCI LOKALNEJ	Cel strategiczny 1 - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.1 Odnowienie wspólnot i więzi wspólnotowych na poziomie lokalnym
			Cel operacyjny 1.2 Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw

			kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych
			Cel operacyjny 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, uzależnieniom oraz przemocy w rodzinie
			Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
		Cel strategiczny 2. JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 2.1 Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich
			Cel operacyjny 2.2 Poprawa stanu infrastruktury i usług publicznych
		Cel strategiczny 3. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Cel operacyjny 3.1 Przeciwdziałanie bezrobociu wśród mieszkańców
			Cel operacyjny 3.2 Rozwijanie postawy przedsiębiorczości przyjaznej społeczeństwu
<b>L.P.</b>	<b>NAZWA DZIAŁANIA</b>	<b>CEL STRATEGICZNY</b>	<b>CEL OPERACYJNY</b>
8.	ODBUDOWA DAWNEGO OŚRODKA SPORTU I REKREACJI W SIDRZE WRAZ Z REWITALIZACJĄ ZALEWU	Cel strategiczny 1 - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.2 Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych
			Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
		Cel strategiczny 2. JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 2.1 Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich
			Cel operacyjny 2.2 Poprawa stanu infrastruktury i usług publicznych
		Cel strategiczny 3. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	Cel operacyjny 3.1 Przeciwdziałanie bezrobociu wśród mieszkańców



9.	PRZEBUDOWA ULICY KOLEJOWEJ W SIDRZE	Cel strategiczny 1 - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.1 Odnowienie wspólnot i więzi wspólnotowych na poziomie lokalnym
			Cel operacyjny 1.2 Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych
			Cel operacyjny 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, uzależnieniom oraz przemocy w rodzinie
			Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
		Cel strategiczny 2. JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 2.2 Poprawa stanu infrastruktury i usług publicznych
			Cel operacyjny 2.1 Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich
L.P.	NAZWA DZIAŁANIA	CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY
10.	UTWORZENIE WYPOŻYCZALNI SPRZĘTU REHABILITACYJNEGO I PIELĘGNACYJNEGO W GMINIE SIDRA	Cel strategiczny 1. - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.2 Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej, inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych, środowiskowych, prozdrowotnych
			Cel operacyjny 1.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, uzależnieniom oraz przemocy w rodzinie
			Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
		Cel strategiczny 2. JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 2.2 - Poprawa stanu infrastruktury i usług publicznych
11.	POPRAWA JAKOŚCI	Cel strategiczny 2 - JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości

	PRZESTRZENI PUBLICZNEJ I JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW PRZEZ PRZEBUDOWĘ ULIC: KRÓTKIEJ, OGRODOWEJ I SOSNOWEJ W SIDRZE		samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
		Cel strategiczny 2. JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 2.1 Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich
			Cel operacyjny 2.2 - Poprawa stanu infrastruktury i usług publicznych
12.	WYKONANIE I REMONT INSTALACJI KANALIZACYJNEJ W GMINIE SIDRA	Cel strategiczny 2 - JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
			Cel operacyjny 2.1 Stworzenie przyjaznej przestrzeni dostępnej dla wszystkich
		Cel strategiczny 2. JAKOŚĆ PRZESTRZENI	Cel operacyjny 2.2 - Poprawa stanu infrastruktury i usług publicznych
13.	POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJE SIECI DRÓG W GMINIE SIDRA – cz. II	Cel strategiczny 1. - AKTYWNA WSPÓLNOTA	Cel operacyjny 1.4 Zapewnienie możliwości samorealizacji członkom społeczności lokalnych w każdym wieku i o każdych możliwościach
			Cel strategiczny 2 - JAKOŚĆ PRZESTRZENI

## VI. CZĘŚĆ ZARZĄDCZA

---

**R**ozwiązania opisane w tej części Programu mają charakter wstępny i mogą ulec zmianom w wyniku prowadzonej jego ewaluacji.

Program Rewitalizacji ma charakter operacyjny i jako taki identyfikuje organizacyjne struktury wdrażające planowane cele, działania, zadania oraz ustalenia. Na strukturę organizacyjną składają się dwa typy podmiotów:

- **podmioty zarządzające**, czyli koordynujące wdrożenie Programu, jako całości, a przy tym prowadzące jego aktualizację, monitoring i ocenę,
- **podmioty wykonawcze**, czyli jednostki sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego realizujące poszczególne przedsięwzięcia rewitalizacyjne.

Rola organów gminy w zarządzaniu Programem Rewitalizacji polega na jego sprofilowaniu, uchwaleniu, i wdrożeniu w ramach strategii.

W skład struktury zarządzania Programem Rewitalizacji wchodzi Rada Gminy Sidra (odpowiedzialna za uchwalanie Programu Rewitalizacji i jego głównych kierunków, a także opiniowanie jego zmian i aktualizację) oraz Wójt Gminy Sidra (odpowiedzialny za bieżący nadzór nad realizacją Programu Rewitalizacji, dbałość o zagwarantowanie środków finansowych na jego skuteczną realizację oraz pozyskanie zewnętrznych źródeł finansowania, podejmowanie decyzji o potrzebie dokonania zmian w Programu Rewitalizacji).

Zgodnie z właściwością gminy, zarządzanie i koordynacja Programu Rewitalizacji, a także realizacja prowadzona będzie w strukturach organizacyjnych Urzędu Gminy, jako Operatora Programu. Zadania każdej z jednostek organizacyjnych, wykonywane w ramach Programu Rewitalizacji, zostaną określone i ściśle zdefiniowane przez Koordynatora Rewitalizacji. Będzie on pełnił rolę zarządzającego Programem Rewitalizacji. Wszystkie jednostki organizacyjne, w ramach swoich kompetencji, będą realizowały wyznaczone zadania dostosowując swoje zasoby do potrzeb w ramach istniejących struktur. W ich ramach wyodrębnione zostaną konkretne zadania służące realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Przewiduje się możliwość wypracowania nowych rozwiązań w zakresie prowadzenia skutecznych działań rewitalizacyjnych, uwzględniającym zachodzące zmiany.

### VI.1 OPERATOR PROGRAMU I KOORDYNATOR REWITALIZACJI

Do zadań Operatora, jako wyznaczonej komórki Urzędu Gminy, będzie należało:

- przygotowanie, koordynowanie oraz wdrażanie projektów ujętych w Programu Rewitalizacji;
- uaktualnianie i kontynuacja procesu planowania, włącznie z poszerzeniem Programu Rewitalizacji o działania uwzględniające inne projekty;

- programowanie procesów rozwojowych wykraczających poza okres realizacji Programu Rewitalizacji;
- realizacja Programu Rewitalizacji;
- upowszechnienie Programu Rewitalizacji i komunikacji społecznej;
- monitorowanie realizacji i ewaluacja Programu Rewitalizacji;
- przygotowywanie sprawozdań i dokonywanie wewnętrznej oceny efektów Programu Rewitalizacji.

Pracami Operatora Programu będzie kierował wyznaczony Koordynator Rewitalizacji.

Przewiduje się wyodrębnienie zadań związanych z zarządzaniem projektami rewitalizacyjnymi z całego systemu zarządzania projektami w Urzędzie Gminy w Sidrze i podporządkowanie ich bezpośrednio Operatorowi Programu. Zarządzanie projektami rewitalizacyjnymi będzie odbywał się w oparciu o indywidualne podejście do wszystkich z nich; począwszy od etapu planowania i przygotowania projektu po etap jego realizacji i monitorowania efektów.

Koordynator będzie pełnił nadzór merytoryczny nad innymi podmiotami (w zakresie odpowiadającym powierzonym im do realizacji przedsięwzięciom rewitalizacyjnym) w celu zapewnienia uzyskania właściwego poziomu poszczególnych wskaźników oraz zachowania wysokiego stopnia partycypacji społecznej w procesie rewitalizacji.

## **VI.2. ZESPÓŁ DS. REALIZACJI PROGRAMU REWITALIZACJI**

Zespół będzie stanowił forum współpracy i dialogu interesariuszy z organami gminy. Będzie pełnił funkcję opiniodawczo-doradczą a za jego obsługę odpowiadać będzie Koordynator Rewitalizacji.

## **VI.3. SYSTEM OBIEGU INFORMACJI W RAMACH ZARZĄDZANIA PROGRAMEM REWITALIZACJI**

Zarówno system obiegu informacji będzie realizowany przez Operatora Programu zgodnie z zasadami obowiązującymi w Urzędzie Gminy w Sidrze.

Obieg informacji poza strukturą Urzędu Gminy w Sidrze zapewnią stałe spotkania Zespołu ds. realizacji Programu Rewitalizacji, na których będą przekazywane informacje nt. postępu wdrażania Programu, a także pozyskiwane informacje o postępie prac. Ponadto informacja o postępie prac i uruchamianych projektach będzie dostępna na portalu internetowym gminy Sidra.

## **VI.4. INFORMACJA I PROMOCJA**

Za podejmowanie merytorycznych działań promocyjnych odpowiedzialny będzie Operator Programu. Do jego zadań należeć będzie opracowanie strategii informacji i promocji. Głównym celem działań informacyjnych i promocyjnych, realizowanych w ramach Programu Rewitalizacji, jest podniesienie świadomości opinii publicznej o mechanizmach i procesach rewitalizacji, a także przebiegu realizacji i efektach oraz rezultatach Programu. Grupę docelową ww. działań stanowić będzie:

- społeczeństwo, ze szczególnym uwzględnieniem mieszkańców obszaru rewitalizacji;
- beneficjenci i potencjalni beneficjenci Programu;
- partnerzy społeczno-gospodarczy;
- organizacje pozarządowe;
- właściwe władze publiczne (władze regionalne województwa podlaskiego, administracja rządowa szczebla wojewódzkiego, władze publiczne gmin i powiatów sąsiedzkich, władze publiczne miast i gmin partnerskich);
- media (prasa, radio, telewizja o zasięgu lokalnym, regionalnym, media elektroniczne).

Proces informowania o Programie Rewitalizacji będzie miał charakter dwukierunkowy, pozwalający odbiorcom przekazów na informację zwrotną (przekazywanie własnych opinii). Do instrumentów realizacji procesów informacyjnych należy wyliczyć:

- zastosowanie oficjalnych stron internetowych gminy i jednostek podległych (w tym BIP) do publikacji informacji o rewitalizacji;
- stworzenie i prowadzenie zakładki na stronie internetowej gminy Sidra dotyczącej Programu Rewitalizacji;
- wydawane przez Operatora oraz inne podmioty zaangażowane w realizację Programu Rewitalizacji ulotki i broszury informacyjne, publikacje związane z realizacją poszczególnych przedsięwzięć;
- publikacje i konferencje prasowe dotyczące m.in. uchwalenia Programu Rewitalizacji, kolejnych etapów wdrożenia i ewaluacji, uzyskania środków na finansowanie Programu lub poszczególnych projektów, zakończenia realizacji poszczególnych projektów realizowanych w ramach PR.

## VI.5. HARMONOGRAM REALIZACJI PROCESU REWITALIZACJI

Okres realizacji procesu rewitalizacji objętego niniejszym Lokalnym Programem Rewitalizacji wynosi 6 lat (lata 2018 – 2023).

DZIAŁANIE	LATA					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJE SIECI DRÓG W OBSZARZE REWITALIZACJI GMINY SIDRA						
„WSPÓLNIE AKTYWNI” - KOMPLEKSOWY PROGRAM AKTYWIZACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARU REWITALIZACJI GMINY SIDRA						
ODNOWA TRADYCYJNYCH RZEMIOSŁ JAKO METODA AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I PRZEDSIĘBIORCZEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW REWITALIZOWANYCH GMINY SIDRA						
„ROLNICTWO OD-NOWA” - PILOTAŻOWY PROGRAMY PRZEKSZTAŁCANIA ROLNICTWA TRADYCYJNEGO WE WSPÓŁCZESNE ROLNICTWO EKOLOGICZNE						
ART.BUS - MOBILNA PRACOWNIA MOŻLIWOŚCI						
WZROST WYKORZYSTANIA ODNAWIALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII SZANSĄ NA POPRAWĘ JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO W GMINIE SIDRA						
REMONT BUDYNKU PARAFIALNEGO NA UŻYTEK CENTRUM AKTYWNOŚCI LOKALNEJ						
ODBUDOWA DAWNEGO OŚRODKA SPORTU I REKREACJI W SIDRZE WRAZ Z REWITALIZACJĄ ZALEWU						
PRZEBUDOWA ULICY KOLEJOWEJ W SIDRZE						
UTWORZENIE WYPOŻYCZALNI SPRZETU REHABILITACYJNEGO I PIELĘGNACYJNEGO W GMINIE SIDRA						
POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ I JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW PRZEZ PRZEBUDOWĘ ULIC: KRÓTKIEJ, OGRODOWEJ I SOSNOWEJ W SIDRZE						
WYKONANIE I REMONT INSTALACJI KANALIZACYJNEJ W GMINIE SIDRA						
POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJE SIECI DRÓG W GMINIE SIDRA – cz. II						

## **VI.6. ZADANIA DO KOŃCA 2018 ROKU**

Po uchwaleniu przez Radę Gminy Sidra przedmiotowego Programu należy wykonać następujące zadania:

- powołanie pełnej struktury zarządzania Programem Rewitalizacji przewidzianej w ramach niniejszego dokumentu,
- uruchomienie systemu monitorowania i oceny wdrażania Programu Rewitalizacji,
- realizacja opracowanego harmonogramu działań wdrożeniowych na rok 2018,
- systematyczne uruchamianie przedsięwzięć rewitalizacyjnych,
- testowanie systemu zarządzania i monitorowania,
- opracowanie harmonogramu realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych na lata 2018-2020.

## **VI.7. OKRES PEŁNEJ FUNKCJONALNOŚCI PROGRAMU REWITALIZACJI (2021-2023)**

Planuje się, że po dokonaniu w 2018 r. stopniowego rozpoczęcia realizacji Programu Rewitalizacji, w roku 2021 Program osiągnie pełną funkcjonalność. Sześcioletni okres 2018-2023 został podzielony na dwa podokresy trzyletnie: 2018-2020 oraz 2021-2023. W obu podokresach przewidziano:

- I kwartał - ewaluacja realizacji Programu Rewitalizacji w okresie poprzednim, w tym:
  - sprawdzanie stopnia osiągnięcia celów rewitalizacji;
  - wyciągnięcie wniosków z ewaluacji,
  - wprowadzenie ewentualnych poprawek korygujących realizację Programu Rewitalizacji w kolejnych latach.
- realizację przedsięwzięć rewitalizacyjnych (lub ich etapów) przewidzianych na dany trzyletni okres, w tym ewentualne korygowanie harmonogramów przedsięwzięć w taki sposób, aby przedsięwzięcia potencjalnie synergiczne były uruchamiane w sposób skoordynowany.
- III i IV kwartał 2018-2020 – opracowanie harmonogramu wdrażania rewitalizacji na okres 2021-2023.
- III i IV kwartał 2023 roku – opracowanie raportu ewaluacyjnego z 6-letniego okresu realizacji Programu Rewitalizacji.
- 2023 – Opracowanie nowego Programu Rewitalizacji.

Program Rewitalizacji ujmuje działania w sposób kompleksowy, uwzględniający projektów rewitalizacyjne współfinansowane ze środków EFRR, EFS oraz innych. Komplementarność działań podejmowanych na obszarze gminy Sidra została zagwarantowana m.in. poprzez:

- zhierarchizowany układ celów, które obejmują wszystkie ważne elementy z punktu widzenia wyzwolenia potencjału obszaru rewitalizacji,

- wielość i różnokierunkowość zadań, zarówno z listy podstawowej, jak i dodatkowej,
- różnorodność podmiotów zaangażowanych we wdrażanie Programu Rewitalizacji.

Integrowanie przedsięwzięć rewitalizacyjnych objętych niniejszym Programem, finansowanych z różnych źródeł, zostanie w pełni urzeczywistniona poprzez wprowadzenie w jego system realizacyjny zagadnień o charakterze ogólnym:

- założenie Rozwoju przez Rewitalizację
- podporządkowanie celom rewitalizacji celów w poszczególnych sektorach działań gminy
- projektowanie działań rewitalizacyjnych w perspektywie długookresowej
- maksymalne wykorzystywanie różnorodnych form współfinansowania
- edukację w zakresie procesu rewitalizacji jako jeden z podstawowych czynników warunkujących jego powodzenie
- zaangażowanie nowych partnerów w procesy rewitalizacyjne.

## **VI.8. KOMPLEKSOWOŚĆ**

Przedmiotowy „Lokalny Program Rewitalizacji dla gminy Sidra na lata 2017-2023” spełnia wymogi komplementarności. Wzajemne powiązania i synergia zostały opisane na poziomie poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Koncentracja interwencji i niezbędność hierarchizacji potrzeb powodują, że projekty rewitalizacyjne dotyczą terenów o istotnym znaczeniu dla terenów całej gminy, przy jednoczesnym objęciu obszarów objętych szczególną koncentracją problemów i negatywnych zjawisk kryzysowych. Interwencja Programu Rewitalizacji dotyczy wielu różnorodnych obiektów i przestrzeni, które z jednej strony wpłyną na poprawę sytuacji na obszarze rewitalizacji, z drugiej natomiast – poprzez efekt synergii będą pozytywnie oddziaływać na ożywienie i rozwój całej gminy.

### **VI.8.a) KOMPLEMENTARNOŚĆ PROBLEMOWA**

Niniejszy Program Rewitalizacji spełnia całość wymogów w zakresie komplementarności problemowej.

Wszystkie przedsięwzięcia rewitalizacyjne mają charakter przekrojowy – dotyczą więcej niż jednego celu i dotyczą szeregu aspektów. Przyjęto zasadę, że komplementarność problemowa występuje jeżeli jest wykazane dopełnianie się przedsięwzięć w zakresie przeciwdziałania co najmniej jednemu problemowi społecznemu i co najmniej jednemu problemowi innemu, niż społeczny.

W przypadku projektów infrastrukturalnych, związanych z rewitalizacją zdegradowanych obiektów czy budynków, zaniedbanych terenów publicznych zakłada się prowadzenie tam działań o charakterze społecznym.

Jednocześnie przedsięwzięcia zostały zaplanowane w taki sposób, aby ich skutki przyczyniały się do niwelowania problemów w różnych sferach, osiągając w niektórych przypadkach wymiar horyzontalny. Aktywizacja społeczna przyczyni się zarówno do ograniczania problemu patologii, jak i



aktywizacji zawodowej. Problemy związane z funkcjonowaniem osób niepełnosprawnych będą niwelowane zarówno w warstwie społecznej i zawodowej, jak i w odniesieniu do fizycznego funkcjonowania (ograniczenia barier architektonicznych) wskazanej kategorii społecznej. Rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii przyczyni się do podniesienia standardu zamieszkania, a także będzie pozytywnie oddziaływać na środowisko naturalne poprzez ograniczenie tzw. niskiej emisji.

#### **VI.8.b) KOMPLEMENTARNOŚĆ PRZESTRZENNA**

Program Rewitalizacji Gminy Sidra spełnia wymagania dotyczące komplementarności przestrzennej.

Znaczna część przedsięwzięć rewitalizacyjnych skupia się na obszarze rewitalizacji i jest z nim ściśle powiązana. W ramach LPR przewidziano również przedsięwzięcie umieszczone poza obszarem rewitalizacji - na terenie sołectwa Sidra. Wynika ono jednak bezpośrednio z oczekiwań społecznych i będzie miało bardzo istotny, wręcz decydujący wpływ na wyciągnięcie obszarów rewitalizowanych z kryzysu. Poza tym wpłynie na rozwój społeczno-gospodarczy całej gminy, co bezpośrednio wpłynie na obszary rewitalizowane.

Poza tym, zaplanowane przedsięwzięcia stanowią odpowiedź na zdiagnozowane problemy konkretnego terenu. W związku z tym, że wiele z nich dotyczy działań podejmowanych dla miejsc lub obiektów użyteczności publicznej pozytywne skutki ich realizacji zauważalne będą nie tylko na całym obszarze rewitalizacji, lecz również w obrębie całej gminy. A, co najważniejsze, ich realizacja będzie zapobiegać przenoszeniu się różnych problemów na dalsze obszary gminy.

Obszar rewitalizacji został wyznaczony po przeprowadzeniu analizy istotnych dla rozwoju gminy problemów oraz z uwzględnieniem opinii przedstawicieli zainteresowanych środowisk jak i samych mieszkańców. Uwzględnienie zarówno danych obiektywnych, jak i opinii społeczeństwa świadczy o trafności przestrzennej zaplanowanej w ramach rewitalizacji interwencji. Wszystkie podstawowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne skupiają się na obszarze rewitalizacji i są z nim ściśle powiązane. Stanowią odzwierciedlenie głównych problemów wytypowanego obszaru.

O zachowaniu zasady komplementarności przestrzennej świadczy przed wszystkim wyznaczony obszar rewitalizacji. Przeprowadzona delimitacja pozwoliła na wybranie obszaru charakteryzującego się największą koncentracją niekorzystnych zjawisk społecznych i współwystępujących innych negatywnych zjawisk (w sferze środowiskowej lub gospodarczej lub technicznej lub przestrzenno-funkcjonalnej).

#### **VI.8.c) KOMPLEMENTARNOŚĆ ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA**

Niniejszy program spełnia wymogi komplementarności źródeł finansowania. Przedmiotowa komplementarność została zapewniona przez określenie oraz łączenie różnych źródeł finansowania. Przewidziano zarówno przedsięwzięcia współfinansowane przez sektor prywatny jak i publiczny, środki osób/podmiotów indywidualnych, sektora pozarządowego, jak i środki publiczne – gminne oraz środki europejskie. Wśród przedsięwzięć rewitalizacyjnych znajdują się te, które finansowane lub współfinansowane będą z różnych źródeł publicznych i prywatnych, w tym w szczególności z:

- Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- Europejskiego Funduszu Społecznego,
- Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich,
- budżetu gminy Sidra
- środków beneficjentów niepublicznych, takich jak: przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, itd.

W ramach wszystkich przedsięwzięć z listy przedsięwzięć podstawowych, określono indykatywne ramy finansowe, w tym kwoty finansowania dla każdego z nich. Natomiast dla przedsięwzięć dodatkowych, określono szacunkowe kwoty finansowania. Dodatkowo przy każdym przedsięwzięciu wskazano komplementarne źródła finansowania.

Program zakłada umiejętne wykorzystywanie środków ze źródeł zewnętrznych, dzięki którym będzie można uzyskać korzystne i optymalne efekty na obszarze rewitalizacji.

#### SZACUNKOWE RAMY FINANSOWE PROGRAMU REWITALIZACJI

DZIAŁANIE	BUDŻET DZIAŁANIA	UDZIAŁ ŚRODKÓW EUROPEJSKICH	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
1. <b>POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJE SIECI DRÓG W OBSZARZE REWITALIZACJI GMINY SIDRA</b>	10 800 000	7 460 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA IV: POPRAWA DOSTĘPNOŚCI TRANSPORTOWEJ oraz środki Gminy Sidra.
2. <b>„WSPÓLNIE AKTYWNI” - KOMPLEKSOWY PROGRAM AKTYWIZACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARU REWITALIZACJI GMINY SIDRA</b>	500 000	425 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA VII: POPRAWA SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ oraz środki Gminy Sidra.
3. <b>ODNOWA TRADYCYJNYCH RZEMIOSŁ JAKO METODA AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I PRZEDSIĘBIORCZEJ MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW</b>	600 000	510 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA VII: POPRAWA SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ, OŚ PRIORYTETOWA VIII:

<b>REWITALIZOWANYCH GMINY SIDRA</b>			INFRASTRUKTURA DLA USŁUG UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ, OŚ PRIORYTETOWA III: KOMPETENCJE I KWALIFIKACJE oraz środki Gminy Sidra.
<b>4. „ROLNICTWO OD-NOWA” - PILOTAŻOWY PROGRAMY PRZEKSZTAŁACANIA ROLNICTWA TRADYCYJNEGO WE WSPÓŁCZESNE ROLNICTWO EKOLOGICZNE</b>	800 000	680 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA II: PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA oraz środki Gminy Sidra i PROW.
<b>5. ART.BUS - MOBILNA PRACOWNIA MOŻLIWOŚCI</b>	800 000	780 000	Program Operacyjny PL-BY-UA, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA IX: ROZWÓJ LOKALNY, programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
<b>6. ODBUDOWA DAWNEGO OŚRODKA SPORTU I REKREACJI W SIDRZE WRAZ Z REWITALIZACJĄ ZALEWU</b>	4 000 000	3 600 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA VIII: INFRASTRUKTURA DLA USŁUG UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska.
<b>7. PRZEBUDOWA ULICY KOLEJOWEJ W SIDRZE</b>	1 300 000	1 105 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA IV: POPRAWA DOSTĘPNOŚCI TRANSPORTOWEJ i gmina Sidra.
<b>8. WZROST WYKORZYSTANIA ODNAWIALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII SZANSĄ NA</b>	4 420 000	3 757 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ

<b>POPRAWĘ JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO W GMINIE SIDRA</b>			PRIORYTETOWA V: GOSPODARKA NISKOEMISYJNA oraz środki Gminy Sidra i PROW.
<b>9. REMONT BUDYNKU PARAFIALNEGO NA UŻYTEK CENTRUM AKTYWNOŚCI LOKALNEJ</b>	2 000 000	1 700 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA V: GOSPODARKA NISKOEMISYJNA oraz środki Gminy Sidra.
<b>10. UTWORZENIE WYPOŻYCZALNI SPRZETU REHABILITACYJNEGO I PIELĘGNACYJNEGO W GMINIE SIDRA</b>	200 000	170 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA VII: POPRAWA SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ, OŚ PRIORYTETOWA VIII: INFRASTRUKTURA DLA USŁUG UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ i gmina Sidra.
<b>11. POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ I JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW PRZEZ PRZEBUDOWĘ ULIC: KRÓTKIEJ, OGRODOWEJ I SOSNOWEJ W SIDRZE</b>	1 000 000	800 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA IV: POPRAWA DOSTĘPNOŚCI TRANSPORTOWEJ i gmina Sidra.
<b>12. WYKONANIE I REMONT INSTALACJI KANALIZACYJNEJ W GMINIE SIDRA</b>	5 200 000	4 200 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, środki gminy Sidra.

<b>13. POPRAWA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ PRZEZ MODERNIZACJE SIECI DRÓG W GMINIE SIDRA – cz. II</b>	8 000 000	6 000 000	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, OŚ PRIORYTETOWA IV: POPRAWA DOSTĘPNOŚCI TRANSPORTOWEJ oraz środki Gminy Sidra.
---	-----------	-----------	--

#### **VI.8.d) KOMPLEMENTARNOŚĆ PROCEDURALNO-INSTITUCJONALNA**

System zarządzania rewitalizacją zostanie włączony w strukturę ogólnego systemu zarządzania w gminie Sidra głównie poprzez uwzględnienie Programu Rewitalizacji strukturze zarządzania gminą. Pełne włączenie nastąpi z chwilą uchwalenia Programu Rewitalizacji.

Komplementarność proceduralno – instytucjonalna przejawia się w systemie zarządzania jaki został zaprojektowany na potrzeby implementacji rewitalizacji. Kwestie rewitalizacji zostaną merytorycznie usytuowane w komórce Urzędu będącej Operatorem Rewitalizacji, co wiązało się będzie z realizacją szeregu zadań o wymiarze koordynacyjnym, rozliczeniowym, informacyjnym, itp. Dodatkowo o komplementarności proceduralno-instytucjonalnej będzie świadczył fakt powołania Koordynatora Rewitalizacji harmonizującego całość działań rewitalizacyjnych. Operator rewitalizacji będzie aktywnie współpracował z władzami gminy, Zespołem ds. rewitalizacji oraz wnioskodawcami realizującymi przedsięwzięcia rewitalizacyjne. Wdrażanie Programu Rewitalizacji opierało się będzie na szeregu procedur uwzględniających m.in. prowadzenie stosownych rejestrów, rozliczanie rewitalizacji (monitoring i ewaluacja). Komplementarność proceduralno – instytucjonalna znajduje swój wyraz także w udziale interesariuszy w procesie realizacji Programu Rewitalizacji. Dzięki ich włączeniu za pomocą określonych mechanizmów – realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych, działalności zespołu ds. rewitalizacji, aktywizacji z wykorzystaniem rocznych programów współpracy z organizacjami pozarządowymi czy instrumentu jakim jest inicjatywa lokalna zapewnione zostanie zaangażowanie różnych sektorów.

#### **VI.9. REALIZACJA ZASADY PARTNERSTWA I PARTYCYPACJI**

„Lokalny Program Rewitalizacji dla gminy Sidra na lata 2017-2023” realizuje zasadę partnerstwa i partycypacji poprzez angażowanie interesariuszy na każdym etapie jego realizacji.

Niniejszy Program Rewitalizacji tworzone z myślą o spełnieniu wymogów komplementarności międzyokresowej oraz spójności jego przedsięwzięć z działaniami finansowanymi w poprzednim okresie programowania.

Dokonując wyboru przedsięwzięć do realizacji wzięto pod uwagę również ich spójność i synergiczność ze zrealizowanymi w latach ubiegłych projektami i programami. Zdefiniowane projekty są naturalną kontynuacją i rozwinięciem działań oraz przedsięwzięć finansowanych z różnych źródeł: przez samorząd gminy Sokółka, ze środków Unii Europejskiej i krajowych, przez partnerów społecznych i instytucjonalnych oraz podmioty prywatne.

## VI.10. MONITOROWANIE REALIZACJI PROGRAMU REWITALIZACJI

W celu zmierzenia efektów przyszłych działań rewitalizacyjnych realizowanych w gminie Sidra i prawidłowego reagowania na niepożądane tendencje i zjawiska, niezbędne jest wdrożenie odpowiedniego systemu monitoringu i ewaluacji opierającego się na konkretnych wskaźnikach. Celem monitoringu będzie ocena stopnia realizacji celów rewitalizacji i kierunków działania określonych w programie.

Pojęcie monitoringu oznacza systematyczne obserwowanie jakiegoś procesu i odnotowywanie jego zmieniającego się stanu w celu uzyskania wiedzy o jego przebiegu. Tak rozumiany monitoring spełnia również rolę systemu wczesnego ostrzegania o ewentualnych nieprawidłowościach. System monitorowania Programu Rewitalizacji został tak skonstruowany, aby umożliwiać dokonywanie obiektywnych pomiarów poszczególnych wskaźników w przyjętych odstępach czasu, dzięki czemu możliwa będzie ocena efektywności realizowanych przedsięwzięć. Głównym celem monitorowania procesów rewitalizacyjnych w gminie Sidra jest dostarczenie informacji, na podstawie których nastąpi ocena postępu prowadzonych działań oraz weryfikacja tempa i kierunku zmian, do których proces ten zmierza. Dzięki monitoringowi prowadzona będzie identyfikacja trudności lub nieprawidłowości we wdrażaniu Programu. Zagwarantuje ona również zgodność realizacji przedsięwzięć z przyjętymi założeniami i wcześniej zatwierdzonymi celami, a także spełnia funkcję wewnętrznej kontroli, obejmującej ocenę skuteczności i terminowości realizacji poszczególnych działań względem przyjętego harmonogramu, a także kontrolę końcową – sprawdzenie czy ustalone cele zostały osiągnięte.

Wśród instytucji i podmiotów, które będą brały udział w procesie monitoringu Programu Rewitalizacji należy w szczególności wymienić:

- Operatora Programu Rewitalizacji na czele z Koordynatorem Rewitalizacji;
- Zespół ds. rewitalizacji;
- Odpowiednie stanowiska w strukturze Urzędu Gminy w Sidrze oraz gminnych jednostek organizacyjnych sprawujące nadzór i kontrolę nad poszczególnymi sferami istotnymi dla procesu rewitalizacji;
- Wnioskodawców - partnerów, którzy współpracując z gminą realizują przedsięwzięcia rewitalizacyjne przyczyniające się do implementacji Programu Rewitalizacji.

Szczególna rola w procesie monitoringu przypada beneficjentom, którzy mają obowiązek monitorowania wdrażania poszczególnych ujętych w Programie projektów.

Podstawowym podmiotem monitorującym oraz dokonującym ewaluacji osiągnięcia założonych wskaźników będzie Operator Programu. Jego rola obejmować będzie jednocześnie monitoring oraz sprawozdawczość. Sprawozdania z realizacji Programu (rzeczowo-finansowe) przedkładane będą przez Operatora Radzie Gminy Sidra w cyklach rocznych (w formie sprawozdania rocznego), a także okresowych (za lata 2018-2020 oraz 2021-2023) oraz na koniec realizacji Programu (rok 2023). Sprawozdania składane będą i opiniowane będą przez Zespół ds. rewitalizacji i podawane do publicznej wiadomości.

**Monitoring niniejszego Programu prowadzony będzie w oparciu o następujące zasady:**

1. Monitoring realizowany będzie w cyklu rocznym oraz okresowym.
2. Monitoring prowadzony będzie w oparciu o wytyczone wskaźniki rozwoju, będą to wskaźniki produktu, rezultatu oraz oddziaływania.
3. Źródłem weryfikacji wskaźników będą dane statystyczne, dane źródłowe znajdujące się w dyspozycji Urzędu Gminy w Sidrze, gminnych jednostek organizacyjnych bądź też partnerów – wnioskodawców, którzy współpracując z gminą realizują przedsięwzięcia rewitalizacyjne przyczyniające się do implementacji LPR.
4. W obiektywnie uzasadnionych przypadkach wskaźniki mogą ulegać modyfikacji.
6. W procesie monitoringu uwzględniane będą plany wdrażania rewitalizacji określone w Rocznych okresowych harmonogramach (rocznym oraz trzyletnim) realizacji Programu Rewitalizacji.
7. W procesie monitoringu, w sytuacji braku postępów, które świadczyłyby o wdrażaniu Programu Rewitalizacji, identyfikowane będą bariery implementacji.
8. Wyniki monitoringu przyjmowały będą postać informacji z realizacji Programu rewitalizacji (za minione trzy lata).
9. Za przeprowadzanie monitoringu odpowiedzialny będzie Operator Programu.
10. Proces monitoringu prowadzony będzie z uwzględnieniem szerokiej partycypacji społecznej – poprzez zaangażowanie Zespołu ds. rewitalizacji oraz konsultacje społeczne.
11. Informacja z realizacji LPR przedstawiana będzie Radzie Gminy Sidra.

Sprawozdawczość, prowadzona w ramach monitoringu, będzie obejmowała zbieranie informacji związanych z wdrażaniem poszczególnych przedsięwzięć z uwzględnieniem celów i działań, w postaci danych liczbowych, finansowych, wskaźników i innego rodzaju informacji oraz przekazanie ich odpowiednim jednostkom w określonej formie i terminach. Sprawozdawczość zakłada bieżący i okresowy przepływ informacji, co pozwala na uchwycenie nieprawidłowości w procesie wdrażania i monitorowania Lokalnego Programu Rewitalizacji.

Sprawozdanie, umożliwiające skuteczny monitoring rzeczowy i finansowy, będzie zawierało następujące dane:

- informacje dotyczące przebiegu rzeczowego realizacji przedsięwzięcia lub Programu, w tym:
  - na szczeblu Programu: informacje na temat zgłoszonych do realizacji przedsięwzięć, podpisanych umów lub podjętych decyzji, celów głównych i szczegółowych, stopnia osiągnięcia założonych w Programie wskaźników monitorujących,
  - na szczeblu przedsięwzięcia: informacje dotyczące podpisanych umów lub podjętych decyzji, stanu realizacji celów przedsięwzięć, stopnia osiągnięcia założonych w nim wartości wskaźników;

- informacje dotyczące postępu finansowego, według źródeł pochodzenia środków, zawierające w szczególności zestawienie poniesionych wydatków, zrealizowanych płatności oraz ocenę poziomu wykorzystania środków;
- prognozę przebiegu realizacji Programu lub projektu w kolejnym okresie sprawozdawczym – dla sprawozdań okresowych lub rocznych;
- informacje na temat przestrzegania polityk horyzontalnych przy realizacji przedsięwzięcia lub Programu;
- informacje na temat wypełniania zobowiązań w zakresie informacji i promocji;
- informacje na temat sprawności systemu realizacji;
- informacje o napotkanych problemach, przeprowadzonych kontrolach oraz stwierdzonych nieprawidłowościach.

Sprawozdania okresowe nie będą zawierać informacji, dotyczących stopnia osiągnięcia wartości wskaźników monitorujących rezultatu i oddziaływania, a jedynie wskaźniki produktu.

Sprawozdania będą składane w formie zgodnej z zasadami, obowiązującymi przy składaniu sprawozdań, odpowiadających wymaganiom każdego z podmiotów monitorujących.

W zależności od charakteru dostarczonych danych przewiduje się monitoring w zakresie rzeczowym (weryfikacja danych i informacji na temat stanu wdrażania Programu Rewitalizacji i przeprowadzenie oceny poziomu jego realizacji) oraz finansowym (analiza danych finansowych realizacji poszczególnych przedsięwzięć, celem określenia postępu finansowego we wdrażaniu).

Danych obrazujących postęp we wdrażaniu Programu oraz umożliwiających ocenę jego wykonania w odniesieniu do ustalonych celów będzie dostarczał monitoring rzeczowy. Dane wykorzystywane przy monitorowaniu powinny zostać skwantyfikowane i ukazywać postęp we wdrażaniu oraz rezultaty podjętych działań, w podziale na trzy kategorie wskaźników:

- wskaźniki produktu - odnoszące się do rzeczowych efektów działalności i liczone w jednostkach materialnych;
- wskaźniki rezultatu - odpowiadające bezpośrednim i bezzwłocznym efektom wynikającym z realizacji Programu, które mogą mieć formę wskaźników materialnych lub finansowych;
- wskaźniki oddziaływania - obrazujące konsekwencje Programu, wykraczające poza natychmiastowe efekty dla bezpośrednich beneficjentów (mogą przybrać formę oddziaływań bezpośrednich, jak i oddziaływań pośrednich).

Wszystkie wskaźniki będą mierzone cyklicznie. Częstotliwość pomiaru uzależniona jest od kategorii wskaźników. Okresem bazowym, w stosunku do którego porównywane są zmiany wskaźników jest rok, w którym szczegółowej diagnozie poddano sytuację w gminie, tj. rok 2017.

Danych, dotyczących finansowych aspektów realizacji Programu i stanowiących podstawę do oceny sprawności wydatkowania przeznaczonych na niego środków dostarcza monitoring finansowy. Będzie



on odbywać się w oparciu o sprawozdania – roczne, okresowe oraz końcowe, które przedstawiane będą:

- Operatorowi Programu – w formie kopii sprawozdań, przedkładanych Instytucji Zarządzającej przez beneficjentów projektów, które uzyskały wsparcie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 lub innych funduszy UE;
- Operatorowi Programu – w formie sprawozdań, przedkładanych przez Partnerów-Wnioskodawców Programu, którzy nie pozyskali środków z Funduszy Strukturalnych, ale rozpoczęli realizację projektów, ujętych w Programie Rewitalizacji i wykorzystują inne publiczne źródła finansowania;
- Radzie Gminy Sidra oraz Zespołowi ds. opracowania Programu Rewitalizacji – w formie sprawozdań przedkładanych przez Operatora Programu, dotyczących finansowania w odniesieniu do Programu – w podziale na cele szczegółowe rewitalizacji;
- Radzie Gminy Sidra oraz Zespołowi ds. opracowania Programu Rewitalizacji – w formie rocznych sprawozdań przedkładanych przez Operatora Programu w zakresie realizacji i sposobu finansowania Programu.
- Zespołowi ds. opracowania Programu Rewitalizacji – w formie rocznych sprawozdań przedkładanych przez Operatora Programu w zakresie realizacji i sposobu finansowania Programu.

Dane zawarte w wyżej wymienionych sprawozdaniach obejmować będą wysokość wkładu finansowego pochodzącego ze środków publicznych (a. wydatki poniesione w okresie objętym sprawozdaniem, b. wydatki poniesione od początku realizacji zadania, c. stan zaawansowania realizacji zadania w ujęciu procentowym), ze szczególnym uwzględnieniem:

- wkładu wspólnotowego - środków z EFRR/ERDF;
- krajowego wkładu publicznego - ogółem oraz budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego szczebla regionalnego, budżet gminy, inne środki publiczne (fundusze celowe, środki specjalne);
- środków z pożyczek na prefinansowanie;
- środków z pożyczek Europejskiego Banku Inwestycyjnego;
- środków prywatnych;
- innych środków.

Poza tym sprawozdania będą zawierały informacje na temat postępu realizacji planu finansowego odpowiedniego projektu lub Programu, w okresie sprawozdawczym oraz prognozę w tym zakresie na rok następny.

Monitoring będzie prowadzony na dwóch płaszczyznach: strategicznej (dotyczy całego Programu Rewitalizacji) oraz operacyjnej (dotyczy poszczególnych przedsięwzięć).

Monitoring na płaszczyźnie strategicznej będzie obejmował w głównej mierze pomiar wskaźników wykorzystanych na etapie wyznaczania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji w sposób umożliwiający obserwowanie tendencji i skali zachodzących zmian w kontekście obszaru całej gminy.

Wśród źródeł danych wykorzystywanych do monitorowania realizacji Programu Rewitalizacji, należy przede wszystkim wymienić dane przekazywane przez komórki, jednostki, podmioty realizujące poszczególne zadania. Dodatkowo monitoring będzie uwzględniał również inne dane kontekstowe odnoszące się do wskaźników, przy czym wskaźnikowane będą produkty i rezultaty, a dla całego Programu również oddziaływania. Całość wskaźników mierzona będzie cyklicznie. Częstotliwość pomiaru wskaźnika zależy od kategorii tegoż wskaźnika.

W celu ułatwienia procesu gromadzenia danych i obniżenia jego kosztów, system monitoringu zostanie w sporej części oparty na wskaźnikach gromadzonych przez różne instytucje (np. GUS, Policja, szkoły, GOPS, PUP). W ramach współpracy uzgodniony zostanie system wymiany informacji. Uzyskiwane wyniki pomiarów będą przedmiotem analizy w kontekście oceny skuteczności prowadzonych działań i będą stanowić podstawę do wprowadzania ewentualnych zmian w celu optymalizowania procesu rewitalizacji.

Podstawą systemu monitoringu i oceny realizacji programu będzie ciągły dialog pomiędzy interesariuszami procesu rewitalizacji. W celu umożliwienia pełnego i aktywnego udziału różnych interesariuszy w przygotowaniu, prowadzeniu oraz ocenie rewitalizacji, raporty monitoringowe oraz sprawozdania będą udostępniane lokalnej społeczności, m.in. poprzez ich publikację na odpowiedniej stronie internetowej Urzędu Gminy w Sidrze.

#### **VI.11. OCENA POSTĘPÓW OSIĄGANIA CELÓW PROGRAMU**

Ewaluacja osiągnięcia celów Programu Rewitalizacji będzie dokonywana:

- etapami rocznymi (ocena roczna),
- etapami trzyletnimi (ocena okresowa),
- na koniec 2023 roku (ocena końcowa).

Ocena poziomu realizacji Programu zostanie dokonana w oparciu o analizę stopnia osiągnięcia poszczególnych celów. Analizie poddany zostanie rozkład przestrzenny poszczególnych zjawisk kryzysowych w kontekście poziomu ich występowania na obszarze rewitalizacji w stosunku do wartości wskaźników zdiagnozowanych na etapie wyznaczania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.

#### **V.12 SYSTEM WPROWADZANIA ZMIAN W REAKCJI NA ZMIENNOŚĆ OTOCZENIA**

Podstawę do reakcji na zmienność otoczenia i ewentualnych korekt na poziomie pojedynczych przedsięwzięć rewitalizacyjnych będzie prowadzona rokrocznie ewaluacja. Ewentualne korekty będą w miarę potrzeby wprowadzane raz do roku, a w przypadkach uzasadnionych – także doraźnie.

W sytuacji nagromadzenia w ramach któregoś z celów operacyjnych przedsięwzięć wymagających korekty w liczbie ponad 25% całkowitej liczby przedsięwzięć zostanie rozważona korekta sformułowania tego celu i ewentualnie skorygowania przypisanych mu wskaźników.

Pierwszą ewaluację okresową zaplanowano na początek 2021 roku. W jej ramach zostanie przeprowadzony przegląd uzasadnień dla korekt celów operacyjnych w reakcji na zmienność otoczenia Programu. W sytuacji stwierdzenia konieczności korekty co najmniej dwóch celów operacyjnych w ramach tego samego celu strategicznego – zostanie przeanalizowana także ewentualność korekty takiego celu strategicznego.

Nie przewiduje się zmiany celu generalnego w całym horyzoncie Programu.

## VI. Dokumenty z procesu partycypacji:

### 1. Plakat



# Rewitalizacja Gminy Sidra



W ramach prac nad programem rewitalizacji dla Gminy Sidra,

Wójt Sidry zaprasza do udziału

**w spotkaniu konsultacyjnym,**

które odbędzie się dnia

**07.11.2017 r. (wtorek) o godz. 17:00**

w siedzibie Urzędu Gminy Sidra – ul. Rynek 5

*Przyjdź i opowiedz nam o swoich pomysłach i potrzebach.*

Posłuchaj ekspertów. Zgłoś swoje uwagi.

Projekt współfinansowany ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020.



## 2. Zaproszenie:



## ZAPROSZENIE NA KONSULTACJE

**Szanowni Państwo,**

w ramach prac nad „Programem rewitalizacji dla Gminy Sidra”,

Wójt Sidry zaprasza do udziału

w spotkaniu konsultacyjnym,

które odbędzie się **dnia 07.11.2017 r. (wtorek) o godz. 17:00**

w siedzibie Urzędu Gminy Sidra – ul. Rynek 5

Spotkanie ma na celu określenie potrzeb inwestycyjnych dla Gminy Sidra oraz wypracowanie rozwiązań polepszających warunki życia naszej społeczności.

**Zadbajmy o dalszy rozwój „naszej małej Ojczyzny”.**

Projekt współfinansowany ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020.



Fundusze  
Europejskie  
Pomoc Techniczna



MINISTERSTWO  
ROZWOJU



Podlaskie



Unia Europejska  
Fundusz Spójności



## ANKIETA

W ramach konsultacji społecznych prowadzonych na potrzeby opracowania „*Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Sidra na lata 2016-2026*” zwracamy się do Państwa z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety.

Celem badania ankietowego jest zdiagnozowanie PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH oraz problemów im towarzyszących:

1. gospodarczych (np. niski stopień przedsiębiorczości),
2. przestrzenno-funkcjonalnych (np. niewystarczający stopień wyposażenia w infrastrukturę techniczną, drogową i społeczną – usługi),
3. technicznych (np. degradacja stanu technicznego obiektów budowlanych),
4. środowiskowych (np. obecność odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia, ludzi, bądź stanu środowiska)

oraz zlokalizowanie ich w konkretnych obszarach Gminy Sidra.

**Ankieta jest anonimowa i służy wyłącznie do opracowania „Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Sidra na lata 2016-2026”. Zebrane w ten sposób dane pozwolą nam uwzględnić Państwa sugestie.**

Na podstawie wyników niniejszej ankiety Gmina Sidra podejmować będzie dalsze działania, mające na celu skuteczne wyprowadzenie danego obszaru z sytuacji kryzysowej, przy czym:

- **Rewitalizacja** – jest to kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych;
- **Stan kryzysowy** – jest to stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji) lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym);
- **Obszar zdegradowany** – jest to obszar, na którym zidentyfikowano stan kryzysowy;
- **Obszar rewitalizacji** – jest to obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechującego się koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację;
- **Program rewitalizacji** – to wieloletni program działań zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego.



PROSZĘ ODPOWIEDZIEĆ NA PYTANIA:

<b>1. Czy Pana(i) zdaniem Gminie potrzebny jest program ożywienia społeczno-gospodarczego i przestrzenno-środowiskowego w postaci Gminnego Programu Rewitalizacji?</b>			
<b>X</b>	<i>Proszę wstawić „X” w odpowiedniej kolumnie:</i>		
<b>Zdecydowanie TAK</b>	<b>Raczej TAK</b>	<b>Raczej NIE</b>	<b>Zdecydowanie NIE</b>
15/19	3/19		
<b>2. Który obszar Gminy jest najbardziej zdegradowany i powinien być Pana(i) zdaniem poddany procesowi rewitalizacji ? Proszę określić jego położenie:</b>			
<i>Proszę wpisać w odpowiednim wierszu:</i>			
<p>centrum wsi:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Sidra</li> <li>2. Wólka</li> <li>3. Sidra</li> <li>4. Sidra</li> <li>5. Sidra</li> <li>6. Sidra</li> <li>7. Zwierzany</li> <li>8. Sidra</li> <li>9. Sidra</li> <li>10. Śniczany</li> <li>11. Sidra</li> <li>12. Krzysztoforowo</li> <li>13. Sidra</li> <li>14. Krzysztoforowo</li> <li>15. Staworowo</li> <li>16. Bierniki</li> <li>17. Krzysztoforowo</li> </ol> <p>Przysiółek:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. PGR Krzysztoforowo</li> <li>2. Pótorany</li> </ol> <p>teren wokół:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ośrodek sportu i rekreacji</li> <li>2. Zalew w Sidrze</li> <li>3. Ośrodek sportu i rekreacji</li> </ol>			



4. Ośrodek sportu i rekreacji 5. Ośrodek sportu i rekreacji  teren wzdłuż drogi: 1. Wólka droga gminna 2. Droga do Ośrodka sportu i rekreacji 3. Droga do Ośrodka sportu i rekreacji 4. Makowlany - Siderka 5. Zwierzany - Racewo 6. Droga gminna Sidra 7. Droga w Krzysztoforowie 8. ul. Kolejowa w Sidrze 9. Droga do Krzysztoforowa 10. Droga do Zwierzan	
<b>Inne obszary - proszę wpisać jakie:</b>  1. Staw Pański w Krzysztoforowie 2. Ścieżki rowerowe 3. Zalew w Sidrze 4. Dawne parki dworskie 5. Ścieżki rowerowe 6. Boisko szkolne	
<b>3. Proszę określić, jaki jest Pani(a) związek z powyżej wymienionym obszarem:</b>	
<b>X</b>	<b>Proszę wstawić „X” w odpowiedniej kolumnie:</b>
	miejsce zamieszkania 18/19
	dawne / obecne miejsce pracy 11/19
	miejsce prowadzenia działalności gospodarczej 1/19
	miejsce rekreacji i wypoczynku 7/19
<b>Inne miejsce - proszę wpisać jakie:</b>  .....  .....  .....	





GMINA SIDRA

KONSULTACJE SPOŁECZNE

4. Dlaczego Pana(i) zdaniem ten obszar Gminy jest zdegradowany?	
<b>X</b>	<i>Proszę wstawić „X” w odpowiednim wierszu::</i>
	zanieczyszczone środowisko 3/19
	brak infrastruktury wodociągowej 4/19
	brak kanalizacji sanitarnej 7/19
	patologie społeczne 5/19
	Przestępczość 1/19
	brak miejsc pracy 11/19
	niedostateczne zasoby mieszkaniowe 2/19
	słaby rozwój handlu i usług 7/19
	słabo rozwinięta baza turystyczna i rekreacyjno-wypoczynkowa 14/19
	zły stan komunikacji drogowej 11/19
	zły stan zabytków 4/19
	brak możliwości zagospodarowania czasu wolnego 13/19
<p><b>Inne problemy - proszę wpisać jakie:</b></p> <p>1. Brak wspierania inicjatyw obywatelskich przez gminę                  2. Brak przepływu informacji pomiędzy gminą a mieszkańcami                  3. Skupienie na Sidrze kosztem mniejszych miejscowości</p>	

I - PROBLEMY SPOŁECZNE	
5. Jakie patologie społeczne na wskazanym obszarze, chciałby Pan(i) rozwiązać w procesie rewitalizacji ?	
<b>X</b>	<i>Proszę wstawić „X” w maksymalnie 5 wierszach</i>
	<b>A. PATOLOGIE INDYWIDUALNE:</b>
	depresje (samobójstwa, frustracje, apatia, obniżone aspiracje życiowe) 3/19
	przestępczość (rozboje, agresja, przestępstwa młodocianych, chuligaństwo)
	uzależnienia (narkomania, alkoholizm) 7/19
	zaburzenia stosunków międzyludzkich (nieżyczliwość, nietolerancja, obojętność, egoizm) 5/19



	<b>B. PATOLOGIE RODZINY:</b>
	problemy emocjonalne 2/19
	przemoc w rodzinie 3/19
	osłabienie funkcji wychowawczej rodziny 2/19
	rozpad rodziny
	pozbawienia praw rodzicielskich
	sieroctwo społeczne, izolacja społeczna
	<b>C. PATOLOGIE WARUNKÓW ŻYCIA:</b>
	bezrobocie (brak kontaktu z kolegami, izolacja społeczna, brak zaufania do samego siebie, niskie dochody, stres w rodzinie, spadek kondycji intelektualnej i duchowej, pogorszenie zdrowia psychicznego i fizycznego, ograniczony dostęp do rynku mieszkaniowego, mniejsze możliwości transportu, niewystarczający stopień mobilności zawodowej itp.) 9/19
	niski poziom wykształcenia oraz uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym 6/19
	ubóstwo, bieda 5/19
	emigracja młodych i dobrze wykształconych osób 11/19
	niewydolność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych
	złe warunki życia emerytów i osób niepełnosprawnych 3/19
	zła sytuacja mieszkaniowa 2/19
	niedostateczna opieka nad dziećmi i młodzieżą 2/19
	słaba samoorganizacja społeczna i współpraca pomiędzy mieszkańcami, a władzami publicznymi 6/19
	brak poczucia bezpieczeństwa wśród społeczeństwa, słaba integracja lokalna
	niedobór organizacji pomagających w znalezieniu pracy (przekwalifikowanie, szkolenia) 2/19
	brak dostępu do nowoczesnej technologii (komputer, Internet) 5/19
	<b>Inne problemy - proszę wpisać jakie:</b>
	.....
	.....
	.....
<b>II - PROBLEMY GOSPODARCZE</b>	
<b>6. Jakie problemy gospodarcze na wskazanym obszarze, chciałby Pan(i) rozwiązać w procesie rewitalizacji ?</b>	
<b>X</b>	<b>Proszę wstawić „X” w maksymalnie 5 wierszach</b>
	zubożenie społeczeństwa (wzrost nierówności dochodowych, ograniczenie siły nabywczej gospodarstw domowych) 6/19



GMINA SIDRA

KONSULTACJE SPOŁECZNE

niskie kwalifikacje zawodowe mieszkańców 3/19
niski poziom innowacyjności przedsiębiorstw 2/19
słaba kondycja finansowa i niska aktywność małych i średnich przedsiębiorstw 3/19
wysoki poziom bezrobocia (brak miejsc pracy, trudności w uzyskaniu okresowych umów o pracę dla bezrobotnych, tworzenia miejsc pracy w niepełnym wymiarze godzin itp.) 5/19
brak lub zła jakość terenów inwestycyjnych (brak uzbrojenia, słaba dostępność komunikacyjna, zagrożenie osuwiskowe i powodziowe, ograniczenia środowiskowe – obszar Natura 2000, otulina Kampinoskiego Parku Narodowego) 5/19
brak lub zbyt mała ilość połączeń komunikacyjnych z innymi ośrodkami 12/19
brak wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw 3/19
brak wsparcia dla kobiet pozwalającego im łączyć życie prywatne i zawodowe 1/19
brak pełnej infrastruktury kanalizacyjnej 5/19
brak odpowiedniej gospodarki związanej z odpadami 1/19
brak pełnej infrastruktury wodociągowej – ujęć wody, sieci wodociągowych oraz innych urządzeń gospodarki wodnej
brak pełnej infrastruktury gazowej 5/19
niewystarczająca ilość i niski standard mieszkań komunalnych 3/19
słabo rozwinięty sektor usług 4/19
kryzys lokalnej gospodarki w wyniku relokacji, upadku lub nawet znaczącego ograniczenia zakresu działalności dominującego podmiotu gospodarczego 1/19
utrudnione wejście na lokalny rynek nowych podmiotów gospodarczych (np. poprzez przejmowanie przez dominujący podmiot - np. markety, kontroli nad handlem)
niedostateczny poziom wsparcia w zakresie doradztwa inwestycyjnego, działalności eksperckiej oraz usług finansowych 1/19
ograniczony dostęp do nowoczesnych technologii 1/19
niewykorzystanie potencjału turystycznego gminy 11/19
<b>Inne problemy (proszę wpisać jakie):</b> ..... ..... .....
<b>III - PROBLEMY PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNE</b>



<b>7. Jakie problemy przestrzenno-funkcjonalne na wskazanym obszarze, chciałby Pan(i) rozwiązać w procesie rewitalizacji ?</b>	
<b>X</b>	<b>Proszę wstawić „X” w maksymalnie 5 wierszach</b>
	brak urządzeń komunalnych gospodarki wodnej (sieci i urządzeń zaopatrzenia w wodę) 1/19
	brak urządzeń komunalnych gospodarki kanalizacyjnej (sieci i oczyszczalni ścieków) 4/19
	brak lub niska jakość podstawowych usług 5/19
	brak lub niska jakość przedszkoli, bądź też niewystarczająca ilość miejsc w tych placówkach 2/19
	brak w pełni wyposażonych świetlic wiejskich 6/19
	brak nowoczesnych ośrodków sportowych i rekreacyjnych 12/19
	niski poziom obsługi komunikacyjnej terenów osadniczych 8/19
	niska estetyka przestrzeni publicznych – dróg, placów, skwerów, parków, małej architektury 10/19
	brak miejsc sportowo-rekreacyjnych w pobliżu miejsca zamieszkania 9/19
	słaby przepływ informacji w sprawach dotyczących najbliższego otoczenia zamieszkania 2/19
	słaba samoorganizacja społeczna i współpraca pomiędzy mieszkańcami, a władzami publicznymi 5/19
	brak stowarzyszeń i organizacji pozarządowych 2/19
<p><b>Inne problemy - proszę wpisać jakże:</b></p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	
<b>IV - PROBLEMY TECHNICZNE</b>	
<b>8. Jakie skutki problemów technicznych na wskazanym obszarze, chciałby Pan(i) rozwiązać w procesie rewitalizacji ?</b>	
<b>X</b>	<b>Proszę wstawić „X” w maksymalnie 3 wierszach</b>
	degradacja stanu technicznego zabudowy 5/19



GMINA SIDRA

KONSULTACJE SPOŁECZNE

	zły stan techniczny dróg 15/19
	brak rozwiązań technicznych w zakresie energooszczędności w obiektach budowlanych 3/19
	brak rozwiązań technicznych w zakresie ochrony środowiska w obiektach budowlanych 2/19
	zły stan techniczny zabytków oraz degradacja ich otoczenia 3/19
	bariery architektoniczne w przestrzeni publicznej (w budynkach użyteczności publicznej, w obrębie dróg i chodników) 4/19
<p><b>Inne problemy (proszę wpisać jakie):</b></p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	
<p><b>IV - PROBLEMY ŚRODOWISKOWE</b></p>	
<p><b>9. Jakie problemy środowiskowe na wskazanym obszarze, chciałby Pan(i) rozwiązać w procesie rewitalizacji ?</b></p>	
<b>X</b>	<b>Proszę wstawić „X” w maksymalnie 3 wierszach</b>
	zanieczyszczenia atmosferyczne, gleby, wód, powierzchni ziemi, szaty roślinnej poprzez brak kompleksowych rozwiązań infrastruktury technicznej – wodno-kanalizacyjnej 9/19
	niszczenie strefy ekologicznej poprzez wycinkę lasów oraz zadrzewień, 1/19
	niszczenie rolniczej strefy produkcyjnej poprzez zabudowę terenów rolnych o wysokich klasach bonitacyjnych gleb 1/19
	zagrożenie powodziowe w obrębie terenów zainwestowanych
	zagrożenie osuwiskowe w obrębie terenów zainwestowanych
	niszczenie warunków zamieszkania poprzez hałas i zanieczyszczenia atmosferyczne tworzone przez uciążliwą działalność przemysłową 1/19
<p><b>Inne problemy - proszę wpisać jakie:</b></p> <p>1. Zanieczyszczenie środowiska przez stare piece CO</p> <p>2. Zanieczyszczenie środowiska przez stare piece CO</p>	
<p><b>V - PROBLEMY ZWIĄZANE Z POZIOMEM ŻYCIA ORAZ WARUNKAMI ZAMIESZKANIA</b></p>	

**10. Jak Państwo oceniają stan zagospodarowania przestrzennego Gminy Sidra?**

Proszę zaznaczyć „X” na skali od 1 do 3, gdzie:

1 – oznacza NISKI poziom 9/19

2 – oznacza ŚREDNI poziom 8/19

3 – oznacza WYSOKI poziom

**1) poziom wyposażenia w usługi użyteczności publicznej (administracji, oświaty, zdrowia i opieki społecznej, sportu i rekreacji, bankowości itp.):** 1 7/19 2 7/19 3 2/19**2) poziom wyposażenia w infrastrukturę techniczną:**gazową  1 14/19 2 3 1/19wodociągową  1 4/19 2 10/19 3 3/19kanalizacyjną  1 11/19 2 5/19 3 1/19**3) poziom dostępności komunikacyjnej i dróg publicznych:** 1 9/19 2 7/19 3 1/19**4) poziom warunków osadniczych – pracy, zamieszkania, rekreacji (przy spełnieniu warunku ładu funkcjonalnego – poprzez segregację funkcji uciążliwych dla środowiska):** 1 12/19 2 3/19 3 1/19**5) poziom warunków środowiskowych – estetyki zabudowy właściwej dla charakteru gminy i uwarunkowań regionalnych (przy spełnieniu warunku ładu przestrzennego – poprzez segregację obiektów i obszarów chronionych przed zabudową oraz określenie warunków zagospodarowania i użytkowania obszarów i obiektów zabytkowych):** 1 5/19 2 10/19 3



VI - PODSUMOWANIE - WNIOSKI	
<b>11. Jakie najważniejsze cele (efekty) według Pana(i) powinny zostać osiągnięte w wyniku procesu rewitalizacji (ożywienia społeczno-gospodarczego)?</b>	
<b>X</b>	<b>Proszę wstawić „X” w maksymalnie 5 wierszach</b>
	Eliminacja patologii społecznych 2/19
	Podniesienie wykształcenia społeczeństwa 1/19
	Podniesienie standardu życia mieszkańców – warunków pracy, zamieszkania i rekreacji 14/19
	Zwiększenie liczby miejsc pracy poprzez utworzenie stref aktywności gospodarczej z pełnym wyposażeniem w infrastrukturę techniczną i drogową – w celu rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości 11/19
	Specjalizacja przedsiębiorstw w kierunkach o tradycji lokalnej (np. elementy budowlane)
	Wsparcie dla kobiet pozwalające na podejmowanie pracy – budowa przedszkoli 1/19
	Zatrzymanie trendów migracyjnych młodzieży poprzez tworzenie preferencyjnych warunków pracy i zamieszkania 9/19
	Intensyfikacja ochrony środowiska naturalnego i kulturowego, przyrody i krajobrazu 2/19
	Poprawa i rozwój infrastruktury technicznej – wodno-kanalizacyjnej i drogowej 5/19
	Poprawa i rozwój infrastruktury społecznej – ilości i standardu usług kultury, ochrony zdrowia i opieki społecznej, handlu, rzemiosła i gastronomii 3/19
	Poprawa ładu przestrzennego i estetyki zabudowy w centrach wsi oraz wzdłuż dróg 3/19
	Eliminacja zagrożenia powodziowego i osuwiskowego
	Rozwój ośrodków sportowo-rekreacyjnych i agroturystyki 12/19
<b>12. Który z wyszczególnionych powyżej problemów (I - V) ze wskazaniem na położenie w określonej miejscowości (lub jej części) Pana(i) zdaniem powinien być poddany procesowi rewitalizacji - w pierwszej kolejności?</b>	
<b>Proszę wstawić „X” w odpowiednim oknie</b>	

**Problemy:**

- I - SPOŁECZNE 1/19
- II - GOSPODARCZE 5/19
- III - FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE 4/19
- IV - ŚRODOWISKOWE 2/19
- V - ZWIĄZANE Z POZIOMEM ŻYCIA ORAZ WARUNKAMI ZAMIESZKANIA 8/19

**w miejscowości:**

Wólka, Sidra, Sidra, wschodnia część gminy, Sidra, Sidra, Sidra, Zwierzany, Sidra, Jałówka, Krzysztoforowo, Sidra,

**VII - METRYCZKA - INFORMACJE O OSOBIE WYPOWIADAJĄCEJ SIĘ**

*Proszę wstawić „X” przy wybranym polu problemowym:*

**1. Płeć**

- Mężczyzna     Kobieta

**2. Wiek: (przedział w latach)**

- do 18 lat  
 od 18 do 24 lat  
 od 25 do 29 lat  
 od 30 do 39 lat  
 od 40 do 49 lat  
 od 50 do 59 lat  
 60 lat i więcej

**3. Wykształcenie:**

- Niepełne podstawowe  
 Podstawowe  
 Gimnazjalne  
 Zasadnicze zawodowe





GMINA SIDRA

KONSULTACJE SPOŁECZNE

- Średnie
- Policealne/ niepełne wyższe
- Wyższe

**4. Status zawodowy:**

- Uczeń / student
- Pracujący zawodowo
- Prowadzący działalność gospodarczą / pracujący na własny rachunek
- Bezrobotny
- Emeryt / rencista

**5. Ile osób, razem z Panem(ią), należy do Pana(i) gospodarstwa domowego? (Proszę wskazać liczbę osób)**

Ogółem: ..... W tym pracujących: ..... Dzieci na utrzymaniu: .....

**6. Które ze zdań najlepiej określa Pana(i) odczucia dotyczące poziomu życia Pana(i) rodziny?**

- Żyje się nam dostatnio
- Żyjemy przeciętnie
- Dość trudno jest nam przeżyć
- Bardzo trudno jest nam przeżyć

**7. Proszę wskazać, na którym obszarze Gminy Sidra Pan(i) mieszka (Proszę wpisać nazwę miejscowości):**

.....